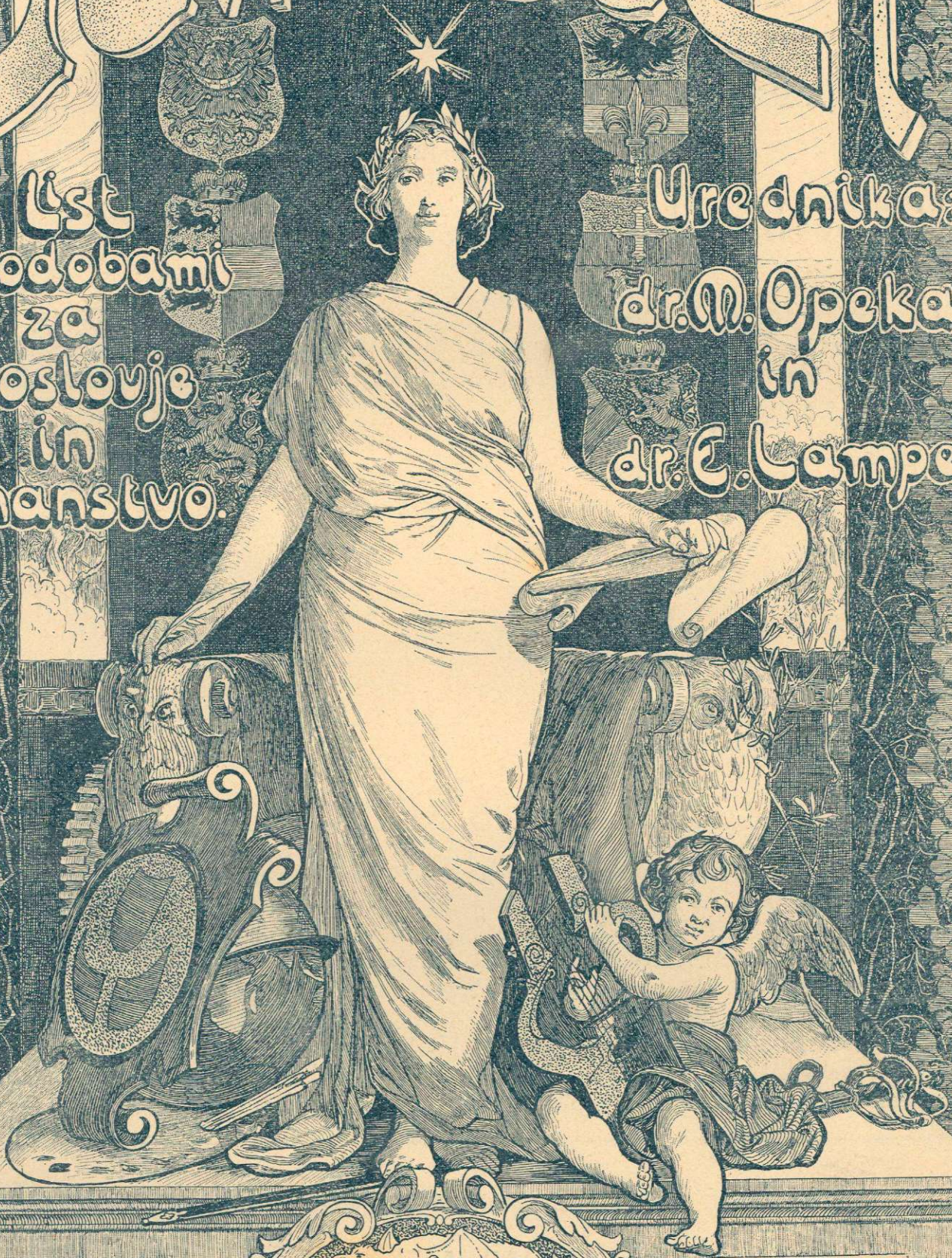

DOM IN SVET

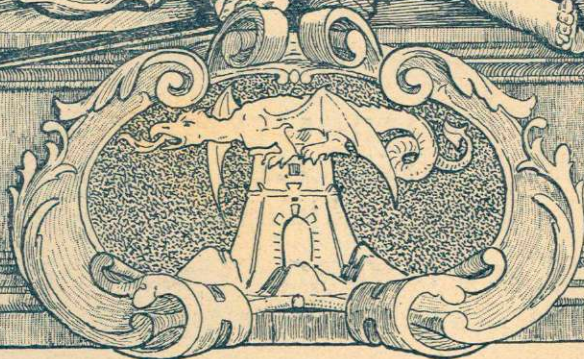
Ľist
s podobami
za
leposlovje
in
znanstvo.

Urednika:
dr. M. Opeka
in
dr. E. Lampe.

L. XVI. 1903

ŠTEV. 5.

Ant. Kozelj

VSEBINA.

	Stran
Bogdan Vened: Naš stari greh. Polabska povest. (Dalje)	257
Anton Medved: Pomladi. 1., 2., 3., 4.	266
F. S. Finžgar: Moja duša vasuje . . . (Dalje)	268
Sorin: O prijazne ve planine!	272
Božidar Flegerič: Jurij Caf. Življenje in delovanje slovenskega jezikoslovca	273
Anton Medved: Na ogledih. Veseloigra v treh dejanjih. (Konec)	283
Anton Medved: Vsi spomini spet naj zagoré!	287
Janko Jovan: Domači obrti na Kranjskem	288
Marija: Liljana. Novela	292
Sorin: V jutranji rosi	297
Silvin Sardenko: Prevare ni!	297
Anton Jarc: Alkohol in njega fiziološki učinki	298
Dr. Karol Glaser: Nemška „moderna“. Iz novejšje nemške književnosti	303
Književnost	305
Glasba	312
To in ono	314

SLIKE.

Ivan Grozni razkazuje svoje dragocenosti Gorseju. A. Litovščenko. — Jurij Caf. — Božidar Raič. — Božidarja Raiča rojstni dom. — Sokolniki. A. Litovščenko. — Ob morskem obrežju. M. C. Crnčič. — Alkohol in njega fiziološki učinki. Slika 1, 2, 3, 4, 5, 6. — Ivan Skuhala. — P. Hartmann. — Nadškofijsko deško semenišče v Travniku. (Bosna.) — K. P. Pobědonoscev. — Tihožitje. Fr. Hrovat.

Listnica uredništva. Br. Viktorin pri Sv. Tr.: Malo neotesana je, a ob priliki pride med „Narodno blago“. Prosimo še! — G. A. Žn. v C.: Vaš spis pride kmalu na vrsto. Prosimo nekoliko potrpljenja. — G. F. v Sv. L.: Hvaležni smo Vam za Vaše nasvete, vkolikor so opravičeni. Opozorili bi Vas pa, da se motite glede naslovne strani. Žival, katera Vam tam ni všeč, ne predstavlja nikakor „klerikalnega zmaja“, kakor domnevate, ampak grb naprednega ljubljanskega stolnega mesta. Smete torej vzeti list brez strahu v roke. — G. dr. K. G.: Kar smo izpustili zdaj iz Vašega spisa, smo prihranili za pozneje. Srčen pozdrav! — Gdčna E. J. v Lj.: Jako nam ustrezete. Prosimo! — G G—i. na Dunaju: Prosimo Vašega natančnega naslova! — G. Št. v K.: Ustreženo nam je zlasti z drobnimi literarnimi novicami iz raznih slovanskih slovstev.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: **„Marijanišče“**. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2,5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v „Marijanišču“

TAMKAJ, TAMKAJ
JE PLANINCA,
TA PLANINCA
ZELENA;
PO NJI HODI
PA DEKLICA,
TA DEKLICA
ZAUBERNA.

TAMKAJ, TAMKAJ
STOJI HIŠA,
MIM STUDENČEK
MI ŠUMI,
DA SI DEKLE
SERCE FRIŠA,
DA JO ŽALOST
NE UMORI.

NAR.

BOGDAN VENED:

NAŠ STARI GREH.

POLABSKA POVEST.

VI.

hó, sinko, ti si še pokoncu in sloniš pri oknu ter gledaš bledolično gospo luno! Ali si pesnik ali zaljubljenec? Nocoj najbrže zaljubljenec! Hahaha! No saj slabega okusa ravno nimaš. Knežnja Viljenica je že toliko vredna, da se njenemu spominu žrtvuje spanec ene noči. Hahaha!“

S temi besedami je nagovoril v noči tistega dne saksonskega vojvodiča Magnusa majhen, čokat in trebušast vitez, ko je vstopil s precej trdimi koraki v njegovo sobo v nadknežjem dvorcu v Ljubeku. Bil je to danski vitez Anlaf, daljni sorodnik vojvodičeve matere Ulfhilde — sam se je imenoval in predstavljal vedno za njenega „bratranca“. Bil je pravi pravcati klativitez. Na Danskem je imel pri Darumu sicer precej veliko, res da tudi precej zadolženo posestvo. A čepeti doma in ukvarjati se z gospodarstvom, se mu ni ljubilo. Rajši si je izbral „idealni“ viteški stan; kot neustrašen vitez se je namenil ščititi vdove in sirote ter z mečem v roki zagovarjati čast in poštenje blagorodnih gospé in gospodičen.

Koliko si je pridobil v tem oziru za človeštvo zaslug, nam ne ve povedati zgodovina. Pač pa je vestno izvrševal druge, bolj nebistvene in postranske naloge viteštva: ljubil je lagodno življenje, ljubil pohajkovanje po gradovih, dobro vinsko kapljico in ženstvo. Oženiti se pa ni hotel, dasi se mu je ponujalo, kakor se je rad bahal, več mladenk-krasotic, nego rodi spomladni vrt cvetic. Bil je sploh velik bahač pred Gospodom. V zadnjem času je užival, in sicer s polno mero užival gostoljubnost saksonskega vojvoda Ordulfa — kot „bratranec“ svetle vojvodinje. In ko je Ordulf poslal svojega sina Magnusa v Ljubek, da spremi od tam v lunenburško šolo odhajajočega bodriškega knezoviča Henrika, se je brž, ne da bi ga bil kdo prosil, pridružil vojvodiču, da ga kot „mногоizkušeni“ vitez varuje kake nezgode in da med potjo zabava mlade viteze.

Vojvodič Magnus se je zdrznil, ko je zaslišal za svojim hrbtom Anlafove besede; tako je bil zatopljen v svoje misli, da niti čutil ni, kdaj je prišel Anlaf v njegovo sobo, vkljub temu, da je le-ta vstopil težkih, opotekajočih se nog.

„Kaj blebetaš?“ se je z očitvidno nevoljo pa tudi zadrego odzval Magnus prišlecu.

„Da ni treba biti tako sanjarsko-zamišljen“, je odgovoril Anlaf ter trdo in tako nerodno sedel na bližnji stol, da bi ga bil skoraj prevrnil. „Sinko, bodi vesel, kakor sem jaz, tvoj ujček! Saj se nam dobro godi v Ljubeku. Vsa čast nadknezu Gotšalku: gostoljubno nas je sprejel in pogostil. Zaradi nas je celo odložil odhod svojega sina in nas vljudno povabil, naj ostanemo še jutri tukaj. Jaz ne bi nikdar pričakoval take dvorljivosti in prijaznosti od barbara!“

„Govôri vendar tiše in nikar se ne izražaj tako zaničevalno o nadknezu, pod čigar gostoljubno streho bivaš!“ je pokaral Anlafa vojvodič. „Meni se vidi, da si bil nocoj zopet prenavdušen častilec vinskega boga.“

„Ali je mar to zaničevanje, če pravim: vsa čast nadknezu Gotšalku? Saj ga le hvalim, če pravim, da nisem pričakoval take dvorljivosti od njega — barbara. In za barbare — to ti je vendar znano — veljajo Sloveni pri Dancih in Nemcih in pri vseh omikanih narodih. Kar pa tiče druge tvoje pripombe, moram pripoznati, da sem danes res izpil nešteto čaš rujnega vinca. Kaj hočeš? Saj veš, da sem odločen nasprotnik zanemarjanju in opustoševanju vinskih goric. Sicer sem že pri sijajnem obedu, ki nam ga je priredil Gotšalk, začel pozabljati, da je zemlja, ki nas nosi, dolina solz. Vendar sem hotel popolnoma pozabiti to žalostno dejstvo. Zato sem šel po obedu še k starejšinu Stojignevu, s katerim sem se seznanil in sprijateljil pri mizi, — vi drugi ste šli menda na Gotšalkov vrt — in sem ostal na njegovem domu do sedaj. In nikoli se ne bom pokesal, da sem šel. V kleti sva pila do mraka. Potlej sva šla pa k večerji. In h kakšni večerji! Povem ti: slavne so naše danske in naše nemške večerje, pri katerih človek uživa poleg jela in pila tudi krasno petje potujočih pevcev-gostosevcev. A Slovenke ne zaostajajo v nobenem oziru za njimi. Tudi njihova jela so okusna. Njihovo vino teče kot olje. In družba? Hej! prišli so k mizi Stojignevovi sinovi, pravi sokoli — in prišle so njegove tri hčere — krasna dekleta. Sicer so preproste kot bele golobice in boječe kot

plahe srnice, a takoj se grem dvobojevat s tistim, ki bi trdil, da niso krasne. In kako ti znajo peti! Oj, ne pravi zastonj nemški pregovor: „Kjer je doma lepa Slovenka, tamkaj se čuje lepa popevka.“ Povem ti pri svoji viteški časti: da niso te mladenke iz barbarskega rodu, prav zatrdno bi se bil jaz nocoj zaljubil v eno izmed onih ali pa v vse tri. Pa ker sem ravno pri tej stvari — kako je pa s teboj, sinko? Ti si se pa menda res zaveloval v nadknezovo hčerko!“

„Molči, molči, lepo te prosim; pojdi rajši spat; kasno je že!“

„No, če je že tako kasno, zakaj pa ti nisi že šel k počitku, sinko moj? Zakaj si do sedaj slonel pri oknu in gledal v zvezdnato nebo? Ali si kar naenkrat postal zvezdoslovec? Ej, sinko, nikar ne poizkušaj prikriti, česar ne moreš utajiti. Že pri obedu sem opazil jaz, kakor so zatrdno opazili tudi drugi gostje, da si rajši gledal v knežnjo Viljenico kakor v kupico. In sedaj sem te zalotil, kako sanjaš kasno v noč in tožiš bledolichni gospe luni srčne svoje bolečine, ki ti jih je povzročila Amorjeva puščica. No, saj jaz nimam nič zoper to, če ti ugaja ta mladenka. Samo tajiti mi tega ni treba. Saj te ni treba biti sram ljubezni. Bogme, kolikrat sem se že jaz zaljubil v svojem življenju in se bom še, dokler bom imel toliko moči, da bom mogel elegantno zavihati brke, zvonko zarožljati z ostrogo in ženskam drzno pogledati v oči. Moje gaslo je in bode: ‚Trgaj cvetice, dokler cvetó, saj le prekmalu ti zvenó!‘ In tega gasla se oprimi tudi ti, če hočeš užiti kaj zemskih dobrot. Če trgaš cvetice, kdo ti bo zameril zato? Tako se spodobi za vojvodiča. Samo lepe morajo biti. No, in knežnja Viljenica je cvetica-krasotica! Škoda bi je bilo, da bi jo utrgal kak prostak!“

„Škoda!“ je menda nehoté pritrtil Magnus.

Vitezu Anlafu ni ušel trepet glasu, s katerim je izgovoril vojvodič besedico. — Te že imam, je dejal sam pri sebi. Pa še bolj se boš izdal! Ha, vitez Anlaf dobro ve, kako se izdaja mlada ljubezen! — Pa je zvito nadaljeval:

„Viljenica bi bila dika kraljevskemu dvoru!“

„Zatrдно! Tudi cesarskemu prestolu bi delala čast“, je hitel zatrjevat vojvodič. „Saj sem vendar že videl dokaj lepih mladenk, a take posebne, izrazite lepote in takega dostojanstva še ne. Jaz se le čudim, da je naši potujoči pevci še niso zasledili in opevali.“

„Vzrok, da je še niso opevali, bode vsekako ta, ker niso imeli prilike, da bi jo zasledili. Kakor mi je pravil Stojignev, je živela Viljenica od svojih otroških let pri svoji teti, Gotšalkovi sestri, ki je omožena s Pluzonom, starejšino v Velegostu. Zgodaj namreč je izgubila svojo mater. Zato jo je dal Gotšalk v vzgojo svoji sestri. Ko se je nadknez kasneje drugič oženil z dansko princezino Siritto, hčerjo Svena Astridsona, bi se bila mlada knežnja sicer lahko vzgajala doma pri nji. Toda Viljenica je rajši ostala pri teti in rastla pri nji vkup z njeno hčerjo, svojo sestrično Slavico, ki si jo tudi videl danes pri mizi. Ko sta odrastli, sta obe dalje časa bivali v samostanski šoli pri redovnicah v Mecklenburgu, potem se pa zopet vrnila v Velegost. In tam se je Viljenica v samotni razvijala in razvila v krasno mladenko. Na očetov dvor je prišla le semtertja, kvečjemu enkrat na leto, in še takrat samo za malo časa. Tudi letos je prišla v Ljubek s sestrično Slavico šele pred nekoliko dnevi. Vidiš, zato je še niso zasledili naši pevci. No, jim bomo sedaj pa mi povedali, naj gredó enkrat gledat to krasotico, kaj ne?“

„Da, bomo!“ je pristavil Magnus navdušeno. „Pa, ali si še kaj nadalje vprašal Stojigneva o nji? Je-li naobražena?“

„Ona je najbolj izobražena slovenska mladenka. Saj si slišal: bila je s svojo sestrično dolgo časa v redovniški šoli — sestrično je seveda daleko presegala po razumu in po lepoti. Pa tudi pri teti se je dosti naučila, ker je bajè tudi ona zelo duhovita žena. Zraven pismene naobrazbe je pa knežnja Viljenica bajè imenitna lovka in jahalka.“

„Pri obedu je bila tako molčeča in redkobesedna“, je povzel Magnus, „da bi na prvi

pogled človek mislil, da zato molči, ker ne ve ničesar povedati, ali ker se boji, da ne bi izpregovorila kaj nedostojnega ali neprimerne. Potemtakem je pa le tako ohola, da neče mnogo in ne z vsakim govoriti. Pa z nami bi bila vendar lahko kaj več govorila, saj smo vendar sami vljudni vitezi in smo jo lepo viteško pozdravili in se ves čas viteško vedli napram nji.“

„Zlasti s teboj bi bila lahko bolj prijazna, kaj ne, ki si jo tako ljubeznivo pogledaval in jo nagovarjal s tako medensladkimi besedami? Hahaha.“

„Kaj se boš norčeval! Malo bolj vljudna bi bila res lahko z menoj! Saj sem vendar prišel v Ljubek iz plemenitega, prijateljskega namena, da častno spremim njenega brata v Lunenburg!“

„In saj si vendar saksonski vojvodič, bodoči mogočni vojvoda, kaj ne?“

„Tudi na to bi se lahko ozirala.“

„In si zal mladenič, star komaj enaindvajset let, in še neoddan, ki bi jo torej enkrat še lahko zasnil.“

„Ne bodi tako poreden! Nisem še vedel, da imaš tako bujno domišljijo.“

„Zakaj bi bil poreden? To se prav lahko zgodi, če le hočeš.“

„Kako moreš priti na tako misel, saj sem vendar še premlad?“

„Premlad? Kaj še! No pa če misliš, da si premlad za ženitev, pa vendar nisi premlad za zaročitev. Sicer sem pa hotel jaz samo to reči, da bi bilo škoda krasne mladenke, če bi jo dobil kak prostaški barbar-Sloven! Presaditi je treba to deloma vendar še divjo cvetko na boljša tla in jo požlahtniti; potem bode cvetela in dehtela, da bode vse očarala. Hej, ko bi za to rožico znal na primer nemški kralj Henrik! Vem, da bi jo takoj hotel prenesti na svoj vrt.“

„Ta razuzdanec naj bi jo dobil!“ je v svetem srdu vzkliknil Magnus. „On, ki je s svojo razuzdanostjo že porušil srečo toliko družin, čegar grdobijam se ustavlja človeška narava... Prijatelj, kako ti more taka misel v glavo! Nikdar! Do nje bi moral priti le preko mojega mrtvega trupla.“

„Hahaha!“ se je zakrohotal Anlaf. „Zdaj pa res vidim, da si se strašno zaljubil v knežnjo. Torej je ne privoščiš Henriku? No, saj mu je jaz tudi ne. Jaz le pravim še enkrat, da bi je bilo škoda, če bi jo dobil kak prostak ali kak ničvrednež. Hm, pa jo ti presadi na svoj vrt! Kaj molčiš? Enkrat se bodeš moral ogledati po nevesti.“

„To je res,“ je pristavil Magnus po kratkem razmišljanju. „Pa misliš ti, da bi bil moj oče zadovoljen s tako zvezo?“

„Ne samo zadovoljen — neskončno vesel! Kje pa more — bodimo odkriti — dobiti svojemu sinu nevesto, tako bogato in tako lepo? Viljenica je vendar hči nadkneza Gotšalka, ki je vladar mogočni slovenski državi ob Baltiškem morju, najmogočnejši državi v teh krajih od pamtiveka. Oče tvoj bo neizrečeno vesel, če mu prineseš domov vest, da bi se rad zaročil z knežnjo Viljenico.“

„Misliš? Kaj pa, če me knežnja ne bo marala? Povem ti kot dobremu svojemu prijatelju, da se je danes vedla proti meni tako hladno, da, naravnost brezobzirno, da me je bolelo v dno duše cel večer. Že pri obedu je bila silno mrzla napram meni, kar ste lahko vsi zapazili. Po obedu smo se šli na vrt šetat. Knežnja in njega sestrična Slavica sta trgali cvetke. Jaz in moji tovariši smo pričakovali, da jih poklonita nam. A smo se bridko varali. Poklonili sta jih navzočim slovenskim starejšinam. Kneginja Sirita je sicer hitro zapazila napako, natrgala najlepših cvetic in nam jih prinesla, ali užaljeni smo bili pa le vsi!“

„Mlad si še, sinko, mlad in neizkušen“, ga je tolažil vitez Anlaf. „Ali meniš, da Slovenke ne poznajo možkih; da ne vedo, da krasotice takrat najbolj delujejo na možka srca, če so hladne, mrzle in — ohole... In nasprotno, ali smo možki kaj drugačni? Ali v resnici vzljubimo tako žensko, ki se nam vsiljuje prvi pot, ko jo vidimo? Jaz take ne maram.“

„Jaz tudi ne!“

„Zato mene poslušaj in nikar ne bodi žalosten: Viljenica bode jutri jokala, če je ne pogledaš, veš? To ti pravim jaz, mnogo-

izkušeni vitez. Le pogum, in Viljenica bode tvoja! A zdaj, lahko noč, sinko!“

Vitez Anlaf je šel v sosednjo, njemu odločeno sobo.

Vojvodič je pa kmalu potem res mirno zaspal in zasanjal sladke sanje o bodriški cvetlici Viljenici — — —

Sladko je spal tisto noč tudi nadknez Gotšalk. Hej, ves dan so mu brnele po ušesih besede svečenika Eppa: „Vaša Visokost ima ljubeznivo hčerko Viljenico, saksonski vojvoda ima pa doraslega sina... Ali ne bi bila zveza med Vašo in saksonsko hišo zares velepomembna?“...

In ko je pri obedu opazoval saksonskega vojvodiča, o katerem je že prej slišal samo pohvalo, in je videl, kako zal, vljuden, ponosit, a tudi razborit mladenič je; ko je opazil, kako ljubeznivo gleda njegovo hčerko Viljenico: so mu brnele svečnikove besede še glasneje po glavi. In ko se je saksonski vojvodič vzdignil in mu napil in je v napitnici izrazil željo, da bi bili hiši Billungov in bodriškega nadkneza Gotšalka še tesneje in še bolj bratsko spojeni, in je pri teh besedah pomembno pogledal Viljenico: je Gotšalku od veselja tako močno utripalo srce, kakor bi mu hotelo skočiti iz prsi. Najrajši bi bil vojvodiču na napitnico kar odkrito in naravnost odgovoril: Evo, tu imaš mojo Viljenico! Seveda tega ni smel reči naglas. Pač pa se je očitvidno ganjen zahvalil vojvodiču za laskavo napitnico poudarjajoč, da je taisto tudi njegova iskrena želja. Povabil je Magnusa in njegovo spremstvo, naj ostanejo prihodnji dan še njegovi gostje, da se odpočijejo in ogledajo mesto in okolico, saj se odhod knezoviča Henrika lahko odloži za dva dni brez vsake neprilike. In vojvodič je rad sprejel vabilo. In zazveneale so čaše z glasom srebrnozvonkim. Gotšalku pa so one besede svečnikove zdaj zveneale v srcu že kot lepa, melodiozna pesem. Naslajal se je z veliko slastjo ob njenih zvokih.

In ker je človek že tak, da v veselju poišče prijatelja, ki naj bi z njim delil radost, kakor v žalosti človeka, ki naj bi z njim nosil boleost, je šel Gotšalk, ko se je naredila

noč, in so šli nemški gostje v odkazane jim sobe, k svoji soprogi, kneginji Siriti, češ: naj se tudi ona z njim veseli prekrasne misli, ki se je spočela v glavi svečenika Eppa.

„Kako ti ugajajo naši gostje, saksonski vitezi?“ je vprašal ženo po pozdravu.

„Vrlo dobro!“ je odgovorila kneginja nekam razdraženo. „So pač vitezi, kakršnih bi med Sloveni iskala zaman!“

Za kakega drugega Slovena bi bile te besede ogenj v streho. Ne tako za Gotšalka. Bil je sicer Sloven z dušo in s telesom. Ali poznal je le predobro svojo ženo: da se vkljub temu, da ga ljubi iskreno, vendar kot danska kraljeva hči še vedno čuti vzvišeno nad slovenskimi ‚barbari‘, in da vkljub svojemu dobremu, krščanskemu prepričanju včasih divje zbesni, da je silno jezljiva, včasih naravnost neznosna, a kmalu nato zopet sama dobrina in milina. Bila je pač pristna podoba svojega očeta, kralja Svena Astridsona. Kako čudno se je včasih vedel ta kralj, je bilo znano po vsem severu. Iskreno je bil vdan katoliški cerkvi, vendar je izbruhnila iz njega večkrat divja normanska narava. Pri neki pojedini v kraljevem gradu v mestu Roeskilde so se nekateri velikaši pri vinu spozabili tako daleč, da so začeli zbadati kralja, češ, da ima premalo junaškega duha. Kaj je storil kralj? Drugo jutro jih je dal v cerkvi zabosti. Ko je hotel v nedeljo potem stopiti v cerkev, mu je kot morilcu škof Vilhelm — drugi sveti Ambrož — prepovedal vstop v svetišče; in ko je kralj le hotel vstopiti, mu je škof nastavil na prsi svojo palico. Že so nekateri dvorniki z golimi meči naskočili škofa, toda kralj jim je velel, naj ga pusté pri miru, je šel domov, zamenjal v gradu kraljevsko obleko s spokorno, se vrnil bosonog v cerkev, padel pri vratih na kolena in pripoznal svojo krivdo. Ko ga je škof sedaj vzdignil in potolažil, se je kralj vrnil v svoj grad in zopet v kraljevski obleki prišel v cerkev in stopal med ploskanjem ljudstva v cerkveni kor. Kasneje se je ta Sven Astridson, ki je l. 1047. po smrti kralja Magnusa, proti kojemu se je upiral več let, postal pravi danski kralj, izpozabil tako daleč, da

je svojo pastorko vzela za ženo. Ko ga je cerkev izobčila, je pastorko odslovil, pozneje jo pa zopet sprejel. Tako čudno spremenljiv je bil. In prav tako naravo je imela njegova hči Sirit, soproga Gotšalkova.

Sicer je Gotšalka odgovor nekoliko spekel, vendar se je koj premagal in mirno dejal:

„Ne govori tako prezirljivo o Slovenih, saj veš, da so še v povojih omike in olike, in moraš tudi to vedeti, da zunanja oblika človeka bistveno ne izlika, kakor obleka še ne stori človeka.“

„Obleka res še ne stori človeka“, ga je zavrnila kneginja. „To je pa tudi res, da človek brez obleke ni dostojen človek! Mar ne?“

„Zakaj si pa tako razdražena nocoj?“

„Saj sem ti ravnokar rekla, da človek brez obleke ni dostojen človek. In tak človek brez obleke, oziroma olike, je tvoja Viljenica!“

„Kaj ti je pa zopet naredila?“

„Saj veš, kaj je naredila snoči!“

„No, saj se ti je opravičila, ne?“

„Seveda se je, ker si ji ti to velel. Sama od sebe se ne bi bila nikdar prišla opravičiti svoji kneginji-materi, ker nima niti tolike olike kakor kaka danska kmečka hči. No, pa če bi bila tako nevljudna in sirova samo napram meni, bi ji še ne zamerila tako. Ampak da se vede tako sirovo in žaljivo nasproti tujim gostom, to je vendar prehudo.“

„Kaj je pa naredila takega?“

„Saj si videl, kako se je držala pri obedu: čudno, nevljudno, naravnost grdo, da so se nemški vitezi kar spogledavali!“

„No, pa so jo le radi pogledavali!“ je smeje pristavil Gotšalk. „Ali nisi zapazila, kako izredno ljubeznivo se je oziral vanjo — vojvodič Magnus?“

„Če zapazi kaj takega možko oko — gotovo žensko še desetkrat prej! Ravno zato me pa jezi, da se je Viljenica vedla napram njemu tako hladno in nevljudno. Popoldne na vrtu pa se je obnašala naravnost žaljivo. Komaj sem vsaj deloma popravila njeno napako. Jaz ne morem razumeti, kako more biti dekle tako nespametno in se tako čudno vesti nasproti mladeniču, ki jo lahko povzdigne na vojvodski prestol!“

„Tudi ti si že prišla do misli, da bi se Magnus in Viljenica končno lahko vzela? Jaz mislim že cel dan o tem.“

„Zopet enkrat v sorodnih mislih!“ se je zasmejala Sirita. Bila je zopet mirna, potolažena, dobra kneginja.

Še dolgo sta se pogovarjala Gotšalk in soproga. Ko sta se pa ločila, je dejala Sirita: „Preпусти vso stvar meni, ker take stvari so za nas, ženske. Jaz bom storila, kar bom mogla, da se sklene ta zveza. Lahko noč!“

Zares sta imela lahko noč knez in kneginja. Imela jo je pa tudi Viljenica. Prav vesela je bila zvečer, da se je njena stvar iztekla tako dobro, da je tako hitro potolažila očeta in pomirila kneginjo-mačeho radi svoje dolgotrajne „šetnje“. . . Zadovoljna je bila pa tudi s svojim vedenjem napram saksonskim vitezom. . . Bodo vsaj videli, kako ima ona rada Nemce — kristjane.

Motila sta se Magnus in Anlaf, ko sta sklepala, da se je Viljenica le iz oholosti vedla napram Saksoncem tako hladno, kakor se je motila tudi kneginja Sirita, ki je pripisovala hčerino mrzlo vedenje njeni neotesanosti in neolikanosti. Viljenica se je vedla tako, ker je kot navdušena Slovenka mrzila Nemce in kot pristašica starih bogov silno nerada gledala v svoji bližini kristjane. Kdo bi mogel misliti o nji to poslednje! Da je bila ona, Gotšalkova hči, privrženka starih bogov, se še sanjalo ni nikomur na Gotšalkovem dvoru. In vendar je bila resnica, kakor smo videli že v začetku povesti. In kdaj se je prelevila iz verne kristjane v tako hudo nasprotnico križa? V zadnjih letih, v hiši Pluzonovi.

Povedali smo že, da je bila Viljenica v mladih letih v šoli pri redovnicah v Velegradu — Nemci so imenovali to mesto Micklinburg in še kasneje Mecklenburg — skupaj s svojo sestrično Slavico, hčerjo Pluzonovo. Takrat sta imeli še obe dobrega krščanskega duha. Ko sta se vrnila mladenki domov v Velegost, sta se začeli kmalu obračati na slabše. Pluzon in njegova žena, Gotšalkova sestra, sta bila sicer oba kristjana. Žena je bila krščena že v mladosti, Pluzon

se je dal krstiti pa pred poroko. Posebno vneta pa nista bila nikdar za krščansko vero. Pluzon celo ne. Prej je bil navdušen pristaš stare vere in velik prijatelj-častilec Slavomira, Triglavovega svečenika s Pomorskega, ki se je večkrat oglasil na njegovem domu. Dal se je pa krstiti, da je lažje dobil za ženo sestro Gotšalkovo. Pa tudi ta ni bila nikdar goreča kristjana. Bila je sicer zelo izobražena, a mrzila je Nemce že od mladosti, in mrzila jih je po omožitvi s Pluzonom, ki je ves gorel za slovenstvo, bolj in bolj. Čimbolj pa je rastla v njenem srcu mržnja do Nemcev, tembolj je pojemala v njem luč krščanske vere, vere, ki so jo oznanjevali izvečine Nemci. A če sama ni imela žive vere, kako bi jo mogla netiti v srcu svoje hčerke Slavice ali v srcu knežnje Viljenice! Mladenki sta postajali v verskih stvareh bolj in bolj mlačni in brezbrizni, brezbrizni zlasti, odkar sta zapazili, da svobodno prihaja na Pluzonov dom Slavomir, svečenik starih bogov. Le-ta se je v zadnjem času res zopet večkrat oglasil pri Pluzonu, seveda skrivaj. Deklicama ni ostalo prikrito, da so včasih kasno v noč sedeli Pluzon, njegova žena in Slavomir skupaj v stranski sobici in se pogovarjali. Kaj so se pogovarjali, nista vedeli, a to sta vedeli, da se niso ogrevali za krščanstvo. In tako se je zgodilo, da sta mladenki bolj in bolj izgubljali in naposled izgubili vero, se vnemali v srdu do Nemcev in se ogrevali za slovenstvo in za stare bogove, pod katerimi je slovenstvo bujno cvetelo. Tega duha prežeta je prišla Viljenica s svojo sestrično na očetov dvor v Ljubek. In ta Nemcem in križu sovražni duh je bil vzrok, da se je vedla nasproti saksonskim vitezom tako hladno.

Drugi niso bili zadovoljni s tem njenim vedenjem, kakor smo videli, ona je bila pa prav zadovoljna. S svojo družabnico Slavico se je zvečer prisrčno smejala.

„Kaj ne, Slavica, danes sva dobro igrali vlogi pri obedu in na vrtu?“ je dejala Viljenica in se zasmejala na glas.

„Izborno! To so jo izkupili ti vitezi!“ je smejé potrdila Slavica.

„To so se nama klanjali, laskali, prilizovali!“

„Kako so sladko govorili! Menda so mislili, da sva medve nestalni mušici in se bodeva dali precej ujeti.“

„Mislili so pač, da bodeva kar nori na nje. Ali so se kruto motili. To so debelo gledali, ko sva se vkljub vsemu laskanju držali tako mrzlo. Marava medve za njih laskanje! Le naj dvorijo nemškim gospodičnam doma, pri nas jih ne potrebujemo!“

„Kako so streljali z očmi! A zaman. Njih puščice se naju niso prijele. No, zdaj bodo vsaj vedeli, da držé Slovenke več na svoj ženski ponos in na svojo žensko čast, kot Nemke.“

„Ti, Viljenica, ali si zapazila, kako te je gledal vojvodič?“

„Kaj ne bi bila zapazila!“

„Prav zatrdno se je zaljubil vate! Viljenica, sreča te išče“, se je poredno zasmejala hudomušna Slavica.

„Beži, beži! Maram za takega bahača! Si li opazila, kako se je v svoji napitnici hitro pobahal, da pod solncem ni hrabrosti kakor je nemška? Dali višnji bogovi, da bi ti bahači kmalu čutili slovensko pest!“

„Zal pa je ta vojvodič in mlad!“ je dalje nagajala Slavica prijateljici.

„Nemec zame ni nikdar zal!“

„Pa kar tako tudi ne kaže zametavati imenitne ženine. Poglej, kako bi bilo to lepo, če bi te vojvodič zasnužil, pa bi bila ti enkrat mogočna vojvodinja saksonska!“

„Nikar se ne šali, saj me vendar poznaš!“ ji je že nekoliko nevoljno segla v besedo Viljenica. „Jaz da bi vzela Nemca-kristjana! Nikdar! Prej bode solnce izgrešilo svoj tir.“

„Ne bodi no huda, saj se poznavam!“ jo je hitela mirit Slavica. „Saj bi tudi jaz ne vzela Nemca, in naj bi mi položil k nogam krono kraljevsko! Kako pa se bodeva vedli jutri, Viljenica? Saj veš, da ostanejo ti sladki vitezi še jutri tukaj.“

„Sladko, kakor danes“, ji je odgovorila Viljenica sedaj že dobre volje. „Ali pa, veš kako? Pokaživa jim kar naravnost svoje preziranje. Če je moj oče tako udarjen s sle-

poto, da je tako nenavadno dvorljiv napram Nemcem, ki so bili in bodo zakleti sovražniki Slovenov, bodeva pa medve drugače dvorljivi. Nič se ne zmeniva jutri za nje, veš? To jih bo najbolj jezilo!“

„Zlasti vojvodiča, hahaha! Tako bodeva delali jutri, da, kakor praviš. Sedaj pa, Viljenica, pojdiva spat, da dobiva v spanju moči za tako junaško delo, ki naju čaka jutri, za — preziranje.“

„Dobro, pa pojdiva. Lahko noč!“

„Lahko noč, dragica! Dobro spavaj in sladko sanjaj o — vojvodiču Magnusu!“

„Porednica! Čakaj, bom pa jaz tebi povedala, kdo te je preveč pozorno gledal pri obedu. Veš kdo? Tisti trebušasti, rdečenosi vitez, ki je pravil, da je bratranec saksonske vojvodinje Ulfhilde. Ta se je pa v tebe zagledal!“

„Hahaha!“

„Hahaha!“

Mladenki sta se smeje poslovili in s smeškom na licu sladko zaspali — — —

Drugi dan sta pa hudomušni deklici res držali dano si besedo. —

Solnce je stalo že visoko in njegovi trepetajoči žarki so že davno došli v sobane nadknežjega dvorca, ko se je zbudil saksonski vojvodič Magnus iz krepkega spanja in lepih sanj. Čilega, prenovljenega se je čutil na telesu in na duhu. Malo sram ga je bilo sicer, da je ležal tako dolgo. No, potolažil se je v tem oziru kmalu, ko je zaslišal v sosednji sobi težko dihanje viteza Anlafa. Hitro je vstal, se opravičil in stopil k oknu. In ko je pogledal skozi okno na vrt, je bila prva njegova želja, da bi med cveticami zagledal zanj najlepšo cvetico — Viljenico. A gledal je po nji zaman.

Na vrata je nekdo nalahno potrkal, in ko jih je vojvodič hitro odprl, je zagledal staro služkinjo kneginje Sirite, ki jo je bil spoznal že prejšnji dan. Ime ji je bilo Godislava.

„Začutila sem, da je Vaša Visokost vstala, zato sem potrkala“, je začela služkinja. „Pre-svetla kneginja Vas vabi v obednico k za-jutreku.“

„Pridem takoj“, je odgovoril vojvodič. „Pa zgodaj vstaja kneginja! Ali je knežnja Viljenica tudi že vstala?“

„Knežnja Viljenica je z gospodično Slavico že zgodaj zjutraj šla na izprehod.“

„Peš?“

„Ne, jež.“

„In proti kateri strani sta odjezdili?“

„Po cesti ob Travni reki.“

„Dobro. Reci torej presvetli kneginji, da pridem takoj v obednico.“

Kneginja Siritga je vzprejela v obednici jako prijazno in milostno. Med zajutrekom je sedela poleg njega, ga je vprašala, kako je spal prvokrat v nadknežjem dvorcu v Ljubeku, in ga izpraševala potem o življenju na saksonskem dvoru: ali imajo dosti zabave, ali jih pogosto obiskujejo potujoči pevci, ali gredo večkrat na lov, ali tudi oni hudo kritikujejo življenje mladega nemškega kralja Henrika... Vojvodič je sicer odgovarjal na vsa vprašanja vljudno-prijazno, kakor je zahtevala viteška čast, a kneginja je z bistrimi svojimi očmi vendar kmalu opazila, da vojvodič nekam težko sedi pri mizi, da se dolgočasi, kakor bi koga pogrešal, in da ga vleče nekam drugam. Nagajiv, poreden smešek ji je zaigral na njenih ustnicah, pa je dejala:

„Morda bi svetlemu vojvodiču dobro del jutranji izprehod? Naša knežnja Viljenica je s svojo družabnico Slavico že zgodaj zjutraj odjezdila na šetnjo.“

„Presvetle kneginje misel je jako dobra!“ je radostno odgovoril Magnus. „Jutro je krasno. In čisti jutranji zrak bi mi zatrdno dobro del.“

„Godislava, pojdi poklicat knezoviča Budivoja, naj pride sèm!“ je velela kneginja služkinji. „Knezovič Budivoj lahko dela svetlemu vojvodiču družbo“, je nadaljevala Siritga. „Čas ima, in vem, da bo jako rad storil to uslugo. Lahko gresta naproti knežnji in njeni družabnici!“

Knezovič Budivoj je bil res takoj voljan. In zajahala sta konja in odjezdila po cesti ob Travni reki. Kneginja Siritga pa se je skozi okno za njima gledajoč poredno smejala.

Magnus in Budivoj sta kmalu, ko sta prišla iz mesta, srečala Viljenico in Slavico, ki sta se že vračali domov. Jezdila sta skokoma. Njuna vranca sta veselo rezgetala, lahko poskakovala in ponosno potresala z grivnato glavo, kakor bi vedela, da nosita dve najlepši mladenki bodriške zemlje.

Mladenica sta se ustavila, ko sta prijezdila do mladenk, in ju vljudno pozdravila. Deklici sta pa samo z glavo pokimali v odzdrav in podili svoja konjiča dalje. Magnus je prebledel. Zatrdno je pričakoval, da se bodeta mladenki ustavili, izpregovorili z njima vsaj nekaj besedi, če ju že ne povabili, naj se jima pridružita in ju spremita domov. Tudi Budivoju se je tako vedenje zdelo čudno. In ko je pogledal Magnusa in videl, da je užaljen, je rekel kakor v nekako opravičbo: „Naša Viljenica je včasih prava pravcata divjana!“

Vojvodič ni ničesar odgovoril. Jezdila sta dalje. Knezoviču Budivoju je bilo hudo, da je Magnusa minila vsa dobra volja, ki jo je imel prej. Zato je kmalu predlagal, naj bi se vrnila domov. In Magnus je bil zadovoljen s predlogom; obrnila sta konjiča.

Pri obedu sta bili Viljenica in Slavica zopet molčeči, hladni in mrzli, še bolj kot prejšnji dan. Gotšalk je izprožil misel, da bi se popoldne peljali v čolnicah po Travni reki in potem nekoliko po morju na izprehod. Vsi gostje so bili zadovoljni. Viljenica se pa ni hotela vdeležiti te skupne vožnje. Rekla je, da jo boli glava, pa je s svojo družabnico Slavico šla v svoje sobe in tam ostala celo popoldne.

Saksonski vitezi so se odpeljali v čolnicah po reki, se prostodušno smejali in se z raznimi dovtipi dobro zabavali. Vojvodič Magnus pa je bil silno čmeren celo popoldne.

Ko so se vrnila proti mraku domov, v nadknežji dvorec, je pa postal vojvodič Magnus naenkrat boljše volje. Komaj je namreč stopil v svojo sobo, pa mu je prinesla služkinja Godislava krasen šopek in ga postavila na mizo z besedami: „To pošilja Vaši Visokosti knežnja Viljenica; pri-

IVAN GROZNI RAZKAZUJE SVOJE DRAGOCENOSTI GORSEJU.

A. LITOVŠČENKO.

nesla bi bila šopek sama, pa je nekoliko bolehnna.“

Vojvodič je bil iznenaden in vesel, da bi bil najrajši zaukal na glas. Naročil je služkinji, naj pove knežnji, da se ji pristrčno zahvaljuje za krasni spominček. Vojvodič seveda še slutiti ni mogel, da tega šopka ni zvezala Viljenica, ampak kneginja Sirita sama ter ga poslala po služkinji v imenu knežnje . . .

„Moja bode Viljenica!“ si je drugo jutro radostno govoril sam sebi Magnus, ko je s svojimi vitezi, bodriškima knezovičema in z njunim spremstvom odrinil iz Ljubeka. „Moja bode, mora biti!“

„Nikdar!“ bi bila zatrdno odgovorila Viljenica, da je vedela, kaj vse si Magnus domišlja.

Nekdo drug pa je vedel, kaj si domišlja. Bil je to svečenik starih bogov, Slavomir. Po služkinji Godislavi, ki je bila skrivoma zakleta nasprotnica novi veri in njegova častilka, je izvedel, kako se saksonski vojvodič zanima za Viljenico in tudi ona zanj — saj mu je poslala krasen šopek — in da na dvorcu že vsi govoré, da jo bo vojvodič kmalu zasnil. A ko je Slavomir vse to čul, je ponosno zmajal z glavo in dejal samozavestno sam pri sebi:

„Motiš se, vojvodiče saksonski! Viljenica nikoli ne bo tvoja. Zanj imam izbranega jaz drugega ženina, lepšega in boljšega, kakor si ti! Imam ga, dà, tam gori, tam gori na Rujani sveti!“ — —

(Dalje.)

ANTON MEDVED:

POMLADI.

Que suis — je hélas! et de quoy sert ma vie?
Je ne suis fore qu'un corps privé de cœur,
un ombre vain, un objet de malheur,
qui n'a plus rien, que de mourir en vie.

Maria Stuart.

1.

Že poje kos, že grlice grcé,
priroda veličastna vstaja,
že topo, zmučeno srce
v veselih čuvstvih se pomlaja.

Prijazni jaglec, ti povej,
povejte ptice, dragomile,
kako bi živel jaz poslej,
zatiran od življenske sile!

Naj pojem li vesel in čvrst,
naj tihi togi se podajam?
Naj omahujem, kakor trst,
naj vse na svetu kolnem, grajam?

Rumeni jaglec, kakor ti
in kakor ptice milodrage
vesel življenja, dokler tli,
poslednje čakal bom premage.

Jeseni pojdem mimo griv,
prevzet od živega spomina:
Kako je krasni svet minljiv,
pove mi — suha korenina.

2.

Moj dom je gozd.
Tramove moje mirne hiše
bohotno divji trs zastira,
vse drevje na okoli diše
s šepetom nežnega cefira.

Moj dom je gozd.
V njem bivam sam,
navidez žalosten in pust,
osatega pogleda —

a kdaj privre iz mojih ust
o tebi, dolgčas, le beseda? —
Narava neoskrunjena
zvestobo mi deli družice,
vsa duša je presunjena
od njene sladke govorice.
Vsegà se čutim srečnega,
kot da bi peli širom
krilatci Bóga večnega
z nebeškim svojim mirom.

3.

Pozdravljene mi šmarnice
v pomladi blaženem naročji,
ve mile hčerke stvarnice,
ob tihem vonjate potočji.

Kadar na prsi vas pripenjam
pod goro v hladnem logu sam,
s spominom sladek up zamenjam
in daleč se zamislim — kam?

Vrhovi vsi šumljajo rahlo,
vse bilje mir svečan ovija
in vendar kliče vse navdahlo:

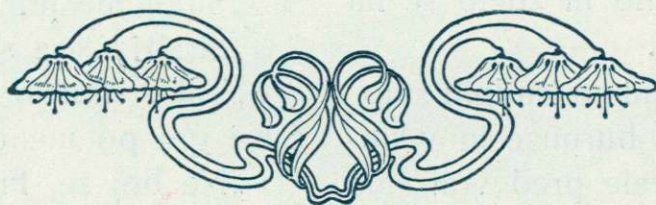
Marija, o Marija!

4.

Solnčni žarki izpod neba,
ki obsevate prirodo
kaj je neki meni treba
bridko tóžiti usodo?

Na pravične in krivične
dež in solnce Bog pošilja,
duše, vekomaj resnične,
s tajno milostjo mazilja.

Mi smo deca, on je Oče,
On je močen, mi smo slábi,
On stori, kar modro hoče,
On nas nikdar ne pozabi.

FR. S. FINŽGAR:

MOJA DUŠA VASUJE...

IV.

Pohojeni biser...

Morda človeška duša res sluti prihodnost?...

Živo se spominjam one noči. Blizu polnoči je bilo. Ob postelji je še gorela luč, moja roka je trudno držala Tolstega roman „Vstajenje“. Oči so me že skelele, več nisem mogel brati, a zaspati tudi nisem mogel. Ob voglu mojega stanovanja je piskala burja, ostra kakor britev, da si je našla pot skozi okno pri najmanjši špranjici in pomajala zdajpazdaj zavese nad oknom. Pod oknom sem slišal že tretjič brze, škripajoče stopinje. Vojaška straža je bila; ni se mogla dolgo vzdržati na silnem mrazu in se je češče menjavala. Koraki straže pa so me še bolj razburjali, in vkljub skelečim očem ni bilo spanca. Prižgal sem si zadnjo cigareto, iskreno želeč, da bi me omamil nikotin.

Tedaj je zaškrtal električni zvonček nad posteljo. „Saj sem vedel!“ sem vzkliknil in v trenutku sem bil pri vratih in odprl oknice. Nadpaznik prisilnice mi javi, da želi bolni Frice z menoj govoriti.

„Tako!“

Za par minut sem že hitel čez široko dvorišče za trdimi koraki nadpaznikovimi. Burja je žvižgala in po strehah je čudno cvililo. Nebo je bilo pa jasno in zdelo se mi je, da je iz samega ledu.

Šla sva po koridorih mimo trudnih straž, ki so se zavijale v težke burnuse in v klobučinastih škornih hojevale pred vrati, da so zmagavale zimo. Krut mraz je gospodaril, da je človeka spreletavalo do mozga. Vkljub ostremu zraku pa je udarjal v obraz tisti grozni duh, katerega ne pozna nihče, kdor ni hodil po mračnih celicah tistih nesrečnih bitij, ki jih je izločila iz sebe človeška družba,

ker so se ji zdela na kvar, in jim je pritisnila za celo življenje znamenje — ničvrednežev. Pred vrati bolnice sva se ustavila toliko, da je bil odrinjen zapah in odklenjene ključavnice.

„Sedaj Vas ne potrebujem!“ sem velel spremljevalcu.

Stopil sem v veliko sobo, sredi katere je visela izpod stropa luč, zasenčena z zastorom, na katerega je naslikala roka bogvedi katerega siljenca okorno nekaj okraskov.

Deset bolnikov je bilo v sobi. Večina so spali. Le pri vratih tisti me je topo pogledal. Bil je edini, ki me ni mogel trpeti. Strašna, nalezljiva bolezen, sad razuzdanega življenja, se mu je zajedla v celo telo. Njegov um je bil mračen, odgovarjal ni nikomur; ko je pa zagledal mene, se je obrnil v zid in zaškrtal z zobmi, čez katere je bruhnila grozna kletev. Stopil sem prijazno do njega; on je pa skrnil obraz v odejo, in izpod nje sem čul zopet škrtanje z zobmi...

Ker se ni nihče ganil, sem šel po prstih skozi sobo do bolnice siljenčkov. Rahlo sem odklenil in za seboj zopet zaprl.

V kotu na postelji je sedel Frice. Oči so mu bile vdrte in komaj komaj je dvigal trepalnice. Vse telo je bilo izmozgano in izsesano, ustnice brez krvi, roke voščene in sam skelet.

„Frice, kako ti je? Slabo, kaj ne?“

„Strah me je!“

„Strah? Česa se bojiš?“

„Tako strašno nekaj hrusta in škriplje. Smrt gre po mene. Ali ne?“

„Ne boj se, Frice! Veter tuli in brije!“

„Ni veter! Veter nima zob!“

Veliki navihanec, ki je z desetimi leti dozorel za prisilnico, je bil otročje-najiven. Posmejal sem se mu.

Brzo je opazil smeh in bil je razžaljen. Majčkena rdečica mu je podplula obraz.

„Nalašč ne verjamete?“

Trudno glavo je naslonil na zid in me gledal z mrtvimi očmi.

„Verjamem, verjamem, Frice, da si čul. A pravim, da si se motil. Ali pa si slišal iz sosednje sobe hreščanje, kjer spijo drugi bolniki.“

Frice me je gledal zdržema z mrtvimi očmi, kot bi s pokopališnega vogla gledala vame naslikana smrt. Prijel sem ga za roko, da bi zbudil v njem zaupanje. Roka je bila mrzla in polita s tistim potom, ki oblije človeka tedaj, ko se bori zadnji plamenček življenja s smrtjo.

„Frice, slabo ti je, kaj ne? Ali hočeš kozarček konjaka?“

Pokimal je.

Nalil sem posodico. Tresoča roka je segla po nji hrepeneče, kakor bi se dvignila iz morja roka potapljačega in segla po slamnati bilki, da si otme z njo življenje.

Močna pijača ga je nekoliko pokrepčala.

„Povejte mi, ali bom res umrl?“

„Nič se ne boj, Frice, saj si pripravljen, in na svetu te itak ne čaka nič dobrega!“

„Saj bi rad umrl, ko bi samo še enkrat videl, kako sije solnce zunaj ječe“ . . .

Po njegovem licu se je razlila tolika boleost in se zasvetilo tako gorko hrepenenje, da nisem mogel za čas govoriti, in moja duša je čutila njegovo žalost.

Počasi so se mu zaklopile oči, izpod njih je pripolzela solza, in zazdelo se mi je, kot bi bil ugasnil.

„Frice, ali boš zaspal? Zdaj lahko grem, kaj ne?“

„Ne, ne, ne smete iti!“

S tresočo roko je iskal moje, da bi me pridržal.

„Saj bom pri tebi. Le miren bodi!“

„Bogve, ali oče imajo delo . . . ali so mati še lačni?“ . . . Debelejša solza mu je pritekla po obrazu.

„Nikar ne skrbi! Gotovo imajo službo oče in mati imajo dosti kruha; gotovo sta preskrbljena.“

Neverjetno me je pogledal in zopet naslonil glavo na zid.

Obsedel sem tiho pri njem in gleda vanj — v nesrečno žrtev, ki jo je rodil boj za obstanek.

* * *

Dve leti poprej je bilo.

Frice se je vrnil iz šole, z veliko slastjo je použival kos kruha in prigrizaval jabelko. S komolci je slonel na kolenih matere, ki je šivala prav zanj novo perilo. Mati je bila šibka, v obrazu je ležalo nekaj gosposkega, in njeni prsti so bili tanki in prozorni. Večkrat je pogledala Frica, ki je neprenehoma izpraševal in hotel vedeti stvari, o katerih sama ni vedela večkrat odgovora. In tedaj je vprla velike rjave oči v oko svojega edinca, in radost ji je žarela v očeh, velike misli so se ji snovale o lepi bodočnosti tega otroka.

Vrata se trdo odpró. Oče. To ni bila njegova ura. Vračal se je iz tovarne navadno točno ob sedmih zvečer. Njegova obleka je bila sicer sleherni dan zamazana, a obraz je bil čist, brez megle, brez težkih, temnih oblakov.

Danes pa se ga je mati prestrašila. Obraz je bil jezen, obrvi namršene . . . Fricu ni prinesel nič s seboj. Neljubo ga je pogledal in vrgel jopič na posteljo, sedel za mizo in strmел skozi okno.

Materi je zastalo delo. Zadrhtela je po vsem životu, srce ji je burno zaplalo in glas se ji je tresel, ko je zaprašala:

„Kaj se je zgodilo?“

„Pripravi mi lepšo obleko! Bomo že pokazali tem vragom!“ — —

Frice se je prijel materi za krilo in hitel z njo v sosedno sobico. Nikoli še ni videl očeta takega, nikoli ga še ni slišal kleti.

Žena je molčé slušala in mu znesla na posteljo pražnjo obleko.

„Pa umiti se moram tudi, ne? Ali bom tak!“ — —

Zopet nobene besedice, a v trenutku je bilo pripravljeno umivanje.

Mož se je naglo preoblekel, zahteval nekaj denarja in odšel brez slovesa. — —

Žena je obstala pri vratih in v grozkih slutnjah gledala po stopnicah, dokler niso

utihnilo njegovi koraki. Potem je bolj omahnila kot sedla k mizi, sklenila roke, pogledala proseče v podobo Žalostne Matere božje in zaihtela...

Frice je ihtel z materjo...

Precej pozno zvečer se je vrnil oče in privedel s seboj dva človeka. Frice se ju je silno bal in iz druge sobice plašno gledal divja obraza.

Oče je zahteval pijače. Bil je že nekoliko vinjen.

Žena je zopet slušala brez ugovora in brzela po stopnicah v bližnjo gostilno, da naglo ustreže možu. Frice je gologlav tekkel za njo.

Mož in oba neznanca so sedeli v pozno noč. Govorili so grde besede, često so kleli, srd in sovraštvo so sipali na vse ljudi; ónadvastu hujskala moža in mu slikala nebesa, če bo stanoviten...

Žena je v gostilni izvedela, da delavci v tovarni štrajkajo in da je kolovodja — njen mož... Navidez malomarna, brez čuvstva v licih, je hitela z vinom domov. Kolena pa so se ji tresla, strašna slutnja ji je stiskala srce, in tujca v sobi sta se ji zdela kakor dva rablja, ki sta prišla z golim mečem, da zakoljeta tako lepo, tiho domačo srečo — — — — —

Minulo je štirinajst dni, tistih strašnih dni, ki so se vlekli kakor večnost, ki so pogoltnili zadnji novec, v katerih so mladi ženi pobledela lica, oči od joku zardele, v katerih je bil Frice večkrat lačen in nikdar od očeta ljubkovan, često pa ozmerjan s trdo besedo.

Iz tovarniškega dimnika se je zopet začel valiti črni dim, kolesa strojev so oživela. Zvonec je zopet klical oddihe in delopuste. Izboljšali so delavstvu plačo, silno malo sicer, a doma je gledal stradavec skozi okna — morali so na delo, zakaj obetane podpore ni bilo.

Prišli so — vsak je stopil na svoje mesto, prijel za orodje in zdelo se jim je, kot bi bila pretekla dolga doba velikih nad, ki se jim niso izpolnile. Krik otrok po kruhu je razdril zračne gradove...

Vsi so prišli — tudi Fricov oče. Vsi so prijeli zopet za delo — tudi oče Fricov. Vsi so smeli delati — le njemu se je s trdo besedo odreklo delo in se mu pokazala vrata — njemu, ker je vodil stavko...

Kakor bi ga kdo s silnim sunkom prebudil iz težkih sanj, tako je gledal krog sebe in proseče vprašal tovariše:

„Ali dovolite to? Zakaj se ne dvignete za me — svojega voditelja, ki vam je izvojeval priboljšek? Vi imate boljši kruh — jaz naj pa gladu ginem?“...

Njegove oči so švigale in begale po tovariših — ti so pa molčali in zrlji zamišljeno vsak v svoje delo. Skrivaj ga je srečal pomilovalen pogled — a on je moral odhajati brez dela in kruha. Železna kolesa so brezčutno svičala, in ko so se zaprla za njim težka vrata tvornice, bilo mu je, kot bi ga pognali lastni otroci v prognanstvo, ga sunili na cesto, da bo povožen in pohojen kakor črv...

* * *

S tistim nesrečnim dnem se je naselila sloka in bleda žena, koščeni rok, vdratih lic in lačnih oči v stanovanje pred kratkim tako srečne delavske družine — prišla je strašna gôstija — beda.

Frice je hojeval poslej v šolo brez zajtrka. Suha zemljica je bila njegova večerja. Mati je bila vedno žalostna, njene oči zaplakane, oče ga ni več božal, ni mu nosil boljših prigrizkov. Njegov obraz je vpadal, po dnevi je polegal, šel često po mestu iskat dela, a se vračal brezuspešno, in vselej je tako zoprno zadišalo po žganju v sobi, kadar se je vrnil...

Lepo junijevo jutro. Otroci so hiteli rdečih lic v šolska poslopja. Frice je pa stopal lačen, da se je tresel. Njegova obleka je bila zanemarjena; mama ga ni več snažila in čedila, kakor nekdej. Snoči tudi suhe zemljice ni dobil.

Pot ga je privedla mimo prodajalke kruha. Kako je to dehtelo in vonjalo! Mehki hlebčki, rmeni štruklji — in cele skladovnice jih je bilo. Frice je vleklo h kolibi, šel je deset-

krat mimo, pa se je zopet vrnil. Ura je bila osem. Ni je čul. Samo eno žemljico ali en štrukeljček! Kako bi bil srečen! Pa so mu vstajali nauki matere, Mojzesa je videl z resno brado in ostrim pogledom, kako je držal table in kazal s prstom na VII. zapoved. Frice se je oddaljil od kolibe. Pa so mu klecala kolena in zavidal je matere in gospodinje, ki so stopale k skladom kruha in polnile košarice in cekarje, da dobé njih sinčki in hčere, vrnivši se iz šole, dober prigrizek.

„Sedaj-le ... Frice!“ ...

Gneča je bila velika krog prodajalke. Skoro ni mogla vsem postreči.

Prsti so se razširili na lačni Fricovi roki — kar sami od sebe. Tresli so se in z nepremagljivo silo ga je privleklo do kolibe. — Še en kratek boj ... „Nikar!“ — Frice je stisnil prste, in v roki je obstal lep štrukeljček ... Kakor bi ga nekaj zaskelilo konec prstov, tako se mu je zdelo. Zbežal je s s kruhom ...

Revež ni znal krasti. Prodajalka ga je z ostrim očesom hitro zapazila, pričela kričati in teči za njim; odurne priimke so sipala njena usta, klicala je stražnike na pomoč ...

Frice se ni zavedel, kaj se prav za prav godi, ko ga je že držala roka stražnikova in ga sirovo tirala h kolibi, kjer mu je bil vzeti štrukelj.

Gneča ljudstva se je nabrala, na trgu. Samo radovedne oči, zasmehi, vzkliki: „Seme, semensko!“ „Tat!“ „Tako mlad!“ „Aha, sin tistega puntarja!“ „To je zalega!“ ...

Takih besedi Frice še ni slišal nikoli. Jokati ni mogel. V govtu ga je nekaj davilo, tresel se je kot šiba, knjige so mu padale iz rok, ko ga je tiral stražnik po ulicah ...

Kaznovan je bil samo v šoli. Pa od tega dne ni videl prijaznega lica. Součenci so ga kazali s prstom, učitelj ga je presadil v zadnjo klop — — kjer je apatično in brezdelno presedel cele ure.

V mladi duši je vstajalo silno sovraštvo do ljudi; spočela se mu je zavist in začel

je tiho kleti, dasi se je zgražal ob teh besedah, ko je videl, kako jedó součenci maslene štručke in okusni kruh.

Doma je bilo vse narobe. Sobe so bile oropane. Vse je bilo poprodano, le najpotrebnejše je ostalo še v stanovanju. Pa tudi stanovanje so morali zapustiti — stanarina je potekla — denarja ni bilo. Preselili so se v zaduhlo pritlično sobico, ki je bila bolj klet nego stanovanje. Mama je šivala noč in dan staro obleko, da je zaslužila nekaj za živež. Za Frica se ni nihče več mnogo brigal. Nikdar ni bil vprašan, zakaj ga ni bilo tako dolgo domov, ali je bil v šoli ali ne ...

Zato je Frice začel opuščati šolo. Sovražil je vse součence, sovražil učitelja. Hodil je iz mesta, klatil se po polju, iskal živeža na nedozorelem sadju.

Nekoč naleti na tri dečake. Bili so nekoliko starejši od njega. Kurili so v gozdiču in pekli kokoš. Ko se jim približa, ga obkolijo in mu zažugajo, da ga obesijo na hrast, če le besedico zine o tem, kar je videl.

Spočetka se jih je Frice bal. Ko jim pa pove vse, kaj je in kako mu je, so sklenili z njim prijateljsko zvezo. Dobil je bedro pečene kokoši, in povedali so mu, kam naj jutri pride.

V gozdu je bila majhna duplina. Tam je bil brlog mladih tatičev, tam je bila poslej šola Fricova ...

Ko je izostal prvo noč in stražil pri nekem hlevu, kjer so kradli piščeta, mu je bilo nezno. Zdelo se mu je, da so se gibala tla pod njim, da se odpira peklo, da čuje rožljanje verig. Ob vsakem hrestljanju ponočnega hrosta je zadrgetal, klic skovirja ga je vznemiril, da je hotel bežati ...

Prebil je prvi poskus. V jutru je zaplapolal ogenj, in Frice se je najedel po davnem času do sitega — najedel okusne pečenke.

Sedaj ga ni več skrbelo. Le doma se je nekoliko bal. Ko je potožil tovarišem strah, so ga naučili pretkano laž, in s to naučeno lažjo se je opravičil doma ter dobil dovo-

ljenje, če ga rabijo pri onem kmetu, da lahko še gre pomagat na polje, kadar hoče . . .

Frice je bil svoboden — svoboden, pa vendar tako žalostno ujet v zanke hudobnih tovarišev . . .

* * *

Za pet mesecev je pa stal ubogi Frice pred sodiščem. Ko je izvedel sodbo — devet mesecev v zapor — mu je posijalo z vso mogočno lučjo v dušo bridko spoznanje. Sesedel se je na zatožni klopi in pričel jokati solze izgubljenega sina. Verjeti ni mogel, da je resnica, kar se godi. „Mama, moja mama!“ je donelo po sodni dvorani; ljudstvo je mrmraje odhajalo, sodniki so urejevali akte, njegovega joka ni poslušal nihče . . .

Zaprla se je za njim celica in začel je živeti one strašno življenje, katero mu je izpilo ves mozg. Ljubeznive besede ni slišal več. Kletev je bila hrana njegovi duši, psovanje — namesto materinskega ljubkovanja; ostudne reči je moral poslušati, o groznih grehah je izvedel med tovariši, ki so se smejali s satanskim smehom njegovi — nedolžnosti. Ne — ne — z njimi on ni mogel! In radi tega sovraštvo, pikanje, zaničevanje! Če se je pritožil, dvignilo se je sto glasov zoper njega, in bil je on, ki je zakrivil vse — drugi so bili nedolžni.

Klonila mu je glava, pobledela so lica, oči so se mu skrile globoko pod čelo. Jed mu ni dišala, žalost mu je objela dušo in v tihih nočeh so se kopale te bolne oči v solzah . . .

Minuli so oni meseci . . .

Svobode ni bilo. Iz ječe v ječo — v prisilnico. Železni paragrafi so ga tirali dalje, da zadosti pravici do zadnje nitke.

To ni bil deček — to je bila smrtna senca.

Za nekaj dni si je sicer za spoznanje opomogel. Sumljiva rdečica je pobarvala blede obraz — pa to je bila le iskra, ki je z zadnjo močjo zažarela — potem je pa umrla za vedno . . .

* * *

Po strehah je cvilil vihar tisto noč. Frice se je zdrznil pred menoj na postelji.

Smrtni boj — —

Posinele ustnice so poljubile razpelo, iz mrtvih oči je pritekla zadnja solza.

Vračal sem se zamišljen čez mrzlo dvorišče. — Biser, pa pohojen v lužo!

Truden sem legel in ga blagroval z Davidom:

Ipse liberavit te de laqueo venantium . . .¹⁾

¹⁾ Gospod te je otel iz zanjke zlobnežev . . .

SORIN:

O PRIJAZNE VE PLANINE!

O prijazne ve planine,
ki v daljavi se bliščite,
stokrat zdravi mi bodite,
krajci moje domovine!

Tamkaj mila zvezda sreče
žarko mi je zasvetila . . .
Kdaj se zopet bo vrnila
v srce moje koprneče?

BOŽIDAR FLEGERIČ:

JURIJ CAF.

ŽIVLJENJE IN DELOVANJE SLOVENSKEGA JEZIKOSLOVCA.

Ob koncu osemnajstega in v prvih dveh desetletjih prošlega stoletja je Bog Slovanom poslal mož, kateri ostanejo večne čase čast, dika in slava svoje domovine. Ne bom tukaj našteval njihovih imen, saj jih mora poznati vsak slovanski naobraženec. Med njimi se sveti poleg dr. Frančiška Miklošiča, kateri je bil vseslovanskega in celó evropskega pomena, Jurij Caf, velik pospeševatelj domačega jezika in globok učenjak. Gotovo bi ga danes poznala Evropa kakor učenega Kopitarja, ko bi mu bila v življenju milejša usoda, katera mu je še po nesrečni smrti raznesla plodove mnogoletnega truda, kakor vihra pleve, na vse strani!

Jurij Caf je bil rojen dne 13. aprila 1814 na Rečici pri sv. Trojici v krasnih Slovenskih goricah; rojen je torej istega leta kakor slavna slovanska pesnika, Rus Michael Lermontov in Malorus Ševčenko.

Sveta Trojica je najnovejši trg na slovenskem Štajerskem. L. 1663. so se ondi naselili redovniki sv. Avgušтина. Ker so imeli tako malo dohodkov, da jim je bilo težko živeti, so prosili sami, da so jim samostan razpustili l. 1787. in potem ustanovili župnijo. Od l. 1812. do 1854. so to župnijo oskrbovali posvetni duhovniki, odslej jo pa oskrbujejo očetje frančiškani.

Malega Jurija je krstil Frančišek Murko, tamošnji kaplan, in ga pripravljajal za latinske šole; njegovemu očetu je bilo ime Matija, a materi Magdalena, rojena Belan. Ko je

dovršil Jurij v svojem rojstnem kraju ljudsko, za one dobe grozno nemškutarsko učilnico, je prišel v bližnji Maribor. Na šestrazrednem gimnazijskem zavodu je dovršil nauke z odliko, a modroslovje (tedanji sedmi in osmi razred) v Gradcu z izvrstnim uspehom. Po končanih modroslovnih naukih je izvolil bogoslovje za svoj bodoči poklic, kar je goreče želela njegova ljubeča mati. Že v

prejšnjih letih se je učil marljivo slovanskih jezikov, a v graški bogoslovnici je pridno izpopolnjeval to znanje. Neki Cafov součenec je pripovedoval pokojnemu Božidaru Raiču, da se je Caf v svobodnih urah učil na pamet besede iz ruskega slovarja. Nekateri tovariši so se mu posmehovali, a to ga ni odvrčalo od njegove trdne namere, temuč mu le podvojilo marljivost. Zabavljive součence je zavrnil pošteno, kakor so zaslužili, s temi-le besedami: „V kolegijih se javno kaže, da toliko ali še več znam iz pred-

pisanih predmetov, kakor katerikoli izmed vas. Slovanskih jezikov se pa učim iz posebne marljivosti tedaj, kedar se vi igrate in po hodnikih halabušite.“ Izmed pomožnih bogoslovnih ved se je posebno zanimal za orientalske jezike, arabščino, sirščino in hebrejščino, kar mu je bilo jako koristno za jezikoslovje.

Zaradi izvrstnih sposobnosti in sijajnega napredka v bogoslovju je postavilo seme-niško ravnateljstvo Cafu za predstojnika zavetišča, katero je bilo tedaj združeno s tem zavodom. Neki Cafov součenec, poznejši

Jurij Caf.

c. kr. beležnik v Ptuju, je pripovedoval, da je Caf izročena mu posvetna mladina zelo čislala in ljubila, ker je bil blagega in dobrega srca do nje. V duhovnika je bil posvečen leta 1837. Njegova prva kaplanska služba je bila v Lebringu pri Vildonu, in l. 1839. je prišel v Fram na podnožje sivega Pohorja. Ta kraj je lep in zdrav. Pred njim se razprostira rodovitna ravnina, za njim hladni gajski svet, kateri je Caf toli ljubil. Mladi, bistrourni duhovnik, živeč za svoj vzvišeni poklic in za znanosti, se je čutil dovolj srečnega, ker je mogel posvečevati ves prosti čas učenju in naukom. Pesnik in učenjak Vrban Jarnik, je izvedel že l. 1836. o Cafovih namerah in trudih, in je pisal v Gradec Stanku Vrazu med drugim: „Radujem se, da se Caf bavi z jezikoslovjem in ga opozorujem na pogibeli pri tem nauku“, ter pristavlja, da je k temu treba najtočnejše znanosti „ne samo vseh starih, nego najstarejših že spreminovših in morebiti nikdar pisanih jezikov“. Leta 1838. poroča Jarnik Vrazu: „Račite g. Cafu javiti, naj le napreduje v svojem početju, in k drugim evropskim jezikovnim naukom naj še si pridruži sanskrt, ker le ta prazvor bode mu dajal najnatančnejša razjasnila v vseh dvojščinah. Vrh tega je on v taki dobi, da se lahko nauči, kar je težkoča v kasnejših dneh . . . Tem potem pridobi si globši pogled v jezikov stroj ne samo slovanščine, nego tudi drugih z njo sorodnih jezikov z indijščino vred; tedaj bode njegova primerjava segala v daljavo meglovne pradobe daleko prek vse evropske zgodovine, kar njega samega pozneje preseneti.“ V Framu se je začel učiti primerjajočih jezikoslovnih del Boppovih¹⁾ in Pottovih.²⁾ Najprej se je lotil

¹⁾ Frančišek Bopp je utemeljitelj primerjajoče jezikovne znanosti (rojen 14. sept. 1791 v Mogunciji, 1821 profesor orientskih jezikov v Berlinu, kjer je 23. oktobra 1867 umrl). Njegovo glavno delo je: „Primerjajoča slovnica sanskrta, zenda, armenskega, grškega, latinskega, litavskega, staroslovenskega in nemškega jezika.“

²⁾ Avgust Friderik Pott, slovit jezikoslovec, je bil rojen 14. novembra 1802 v mestu Nettelrode na

azijske skupine indoevropskega jezikovega debla, namreč sanskrta in zendščine, kar pričajo razna znanstvena dela med njegovimi knjigami, ki razpravljajo o teh dveh prastarih jezikih. Potem se je bavil z evropskimi sanskrtu sorodnimi jeziki, z nemščino, litavščino, letvanščino in keltščino; latinščina mu je bila že znana. Grščine se je v zreli moški dobi prav strastno učil; posebno jo je čislal, in ko je prečital kako knjigo, je zapisal navadno na koncu „ἦδη“ in dan, ko jo je dokončal. L. 1857. je učakal konca Passovovega¹⁾ grškega slovarja, ki ga je iskreno želel. To je bil razen duhovniških opravil njegov strogo znanstveni posel in pri tem resnem delu je nabiral besede našega lepega slovenskega jezika med narodom in iz knjig. Caf je prečital vse do l. 1848. na svetlo dane in znane tiskane spise in tudi nekatere rokopise, ter jih izpisal za slovar, kateri je nameraval izdati. Prekmurščine naši književniki niso poznali do najnovejše dobe in tudi naši leksikografi in slovničarji je niso rabili; bili so namreč, počenši od prvega slovničarja Adama Bohoriča (umrl v Ljubljani l. 1598.) in prvega nabiratelja besed Nemca Hieronima Megiserja (umrl l. 1616. na potovanju v Linc), vsi preveč oddaljeni od Prekmurcev. Caf je porabil za slovenski besedni zaklad vse slovstvo prekmurskih Slovencev, katero je tedaj obsegalo okoli trideset knjig in spisov. S Prekmurskega so mu prijatelji pošiljali narodne besede, katerih so do one dobe pogrešale slovenske knjige. Kopitarjeva slovenščina še l. 1808., ko je izdal svojo slovnico, ni prekoračila Mure, kakor pravi Božidar Raič. Bodoča slovnica slovenskega jezika mora porabiti tudi kajkavsko narečje na Hrvaškem, ki je slovensko razrečje. Dr. Karol Glaser pravi o kajkavščini²⁾: „Kajkavci so

Hanoverskem, od l. 1833. profesor v mestu Halle. Njegovo glavno delo je: „Etimološke preiskave.“ Pisal je tudi knjigo o ciganih.

¹⁾ Passov Frančišek, jezikoslovec, rojen 20. septembra 1786 v mestu Ludwigslust, je umrl 11. marca 1833 kot profesor v Bazelu.

²⁾ Zgodovina slov. slovstva str. 125.

prebivalci varaždinske, zagrebške župnije do Kolpe in križevske s polovico bivše varaždinske krajine in Medjimurja. To kajkavsko narečje je jako podobno našemu slovenskemu; zato ga imenujejo kajkavski pisatelji XVI. in XVII. veka prosto „slovenski jezik“ in pokrajino „slovenski orszag“ (dežela). Učenjaki Kopitar, Miklošič, Jagič „prištevajo kajkavščino k slovenščini; Safarik, Pypin (rojen 1833) in večinoma Hrvati k hrvaščini“. Dr. Vatroslav Jagič pa trdi¹⁾: „Kajkavščino govore prebivalci varaždinske, zagrebške, križevske župnije in nekaj v Medjimurju.“ Nevem, kako more trditi ta učenjak, kateri je rojen Varaždinec, da kajkavščino govore samo nekaj v Medjimurju. Jaz sem sosed Medjimurcev in dobro vem, da je kajkavščina razširjena po vsem Medjimurju; v gornjem Medjimurju, v župniji Štridonovi, katera meji na Štajersko, govore prebivalci, kakor Slovenci, samo, da rabijo „u“ mesto „ü“, ki je navaden pri panonskih štajerskih Slovencih.

Ogrske ali prekmurske slovenščine se je naučil Caf iz raznih knjig, katere so mu pošiljali učeni prekmurski duhovniki, med njimi Košič, Trpljan Aleks, in mnogi drugi prijatelji, katerih imena niso znana; sam je k sebi poklical čisto preprostega človeka, nekega Vladislava Casarja, Porabca, s katerim je razpravljal o prekmurščini, časih je pa tega ali onega znanca in prijatelja pismeno popraševal o raznih jezikoslovnih stvareh. Božidar Raič, bivši profesor na c. kr. gimnaziji v Mariboru, je bil l. 1860. v šolskih počitnicah pri priletnem župniku Košiču, kateri je bil plodovit prekmurski pisatelj, in on pripoveduje, kako strastno je ljubil ta častiti starec Caf, popraševal po njegovem zdravju in delovanju in ga vabil k zlati sveti maši, katero je ta vredni starina pel l. 1861. Kakor pri tem starem poštenjaku, takó je našel naš Božidar povsod na Prekmurškem iskreno prijateljstvo in udano naklonjenost proti Slovencem. Sedaj je, žal, ondi baš vse narobe; mlajši duhovniki, izvršivši gimnazijo

na Madjarskem, se navzemajo ondi madjarskega, slovenskemu narodu pogubnega duha; nekateri umejo le za silo razlagati ubogemu ljudstvu besedo božjo; pisateljstvu slovenskemu je prek Mure odklenkalo. Somboteljska vladikovina šteje letos še 204 ude „Družbe svetega Mohorja“; toda med temi so samo trije duhovniki in trije učitelji!

Dné 18. marca l. 1858. je umrl g. Trpljan, in za njim je prišel g. Cipot kot protestantovski duhovni pastir v Pucence. Ta je Caf razložil nekatere besede: *tonje* (wohlfeil): tonje si prodal vole; *ceknoti se* (sehnoti) = posušiti se; *pasika, paseka* = plot, ograja pri vinogradih; *na kučiveči* (na dražbi), o tej besedi misli Prekmurec, da je madjarizem *kótyavetje*, a je nastala iz hrvaškega *ko će veće* (dati). Prekmurec se nam je prilično približal v pisavi. Tudi „Pesemsko knjigo“ župne cerkve v Pertoči je izčrtal in porabil za svoj slovar.

Caf je poklical k sebi Rezijana Ratibora Longino, da se seznaní tudi z rezijanskim slovenskim narečjem na Benečanskem. Ž njim je pregledal ves slovar in celo slovnico. Na veliko veselje je zasledil v rezijanščini enostavne minovnike: *dàh*, aorist, *dáhom*, vršivni minovnik; *jaz bisem*, ich würde; *gredeh, gredeše* kot vrš. minovnik. Če je hotel nabirati narodne pesmi, poslovice ali besede, je pozval navadno kako starko kot preljo v svojo sobico; tu mu je prela in prepevala narodne pesmi, a on jih je zapisaval. Po popoldanski službi božji ob nedeljah in praznikih je vabil k sebi mladino obojega spola, jej piskal na piščal — tako je delal tudi naš Stanko Vraz, če je prišel v svoj rojstni kraj — in zbrani dečki in deklice so za njim prepevali, da je bilo veselje poslušati. Tako je razširil nad stotino pesmi med prosto ljudstvo, in od njegove dobe sem so Framčanje med Pohorci najizurjenjši pevci. Framski prebivalci so tudi bolj omikani od svojih sosedov; imajo občinsko bolnico že mnogo let, novo učilnico in cerkev, in ljudstvo se rado bavi s koristnim čitanjem. Da je k temu naprednemu razvoju največ pripomogel blagodušni Caf, ne more nihče tajiti; on je tudi položil

¹⁾ Knj. I. 304.

temelj drevesnici in župni knjižnici. Otroke je iskreno ljubil, pospeševal njih vzgojo in oskrbel prevod računice za narodne učilnice. Tudi je dopisoval v razne časopise, zlasti v „Slavische Jahrbücher“; ta list je izhajal v Lipskem in se le skrivaj čital v Avstriji.

Bodi mi tukaj dovoljeno priobčiti pismo, katero je Krempelj pisal okoli l. 1842. Cafu kot odgovor, ker je za ono dobo zelo značilno.

Visokopoštvani, Velikovučen Gospod!

Prav v' serce me razveseli Njih lubo dopisanje od 13. t. m. (?) ino za potrebno spoznam, Njim kak najprejd odpisati.

Njihovo za našo slovenšino nestrudjeno prizadenje je telko hvale vredno, da se izreči ne more, naj Njim za nje bo časna ino večna hvala ino slava! Njihov besednjak bo stoletjam svedočil (pričeval) od Njihove za naš narodni jezik srcagoreče skrbljivosti, ino z veseljem rad bi tudi jaz k temu pripomogel, da bi samo imel s' čemu. Srebra in zlata nemam (za proč dati), kaj mam, to dam:

Prvič. Njim ali odgovorim na to, kaj se Njihovega pravopisa dotiče, le tolko, da nič lepšega in snažnejšega né, kak najprosteš, pa vender popolnomen pravopis, poleg kerega en z mnogimi kvakami ino čergotinami natežen pravopis tak stoji, kak poleg prostega šibkega Slovenca razbesnjani, napihnjani, krofasti Nmec. Za nas je nič boljšega kak čeho-ilirski pravopis, pa prez vseh drugih nadznamenj ino podznamenj, kak kere so ravno za nas potrebne, kajti izgovorenje tak skoro povsod nekaj drugačiše, ino vsaki se lahko sam previža, kak hitro se naši zvmni Slovenci toti pravopis brati (šteti) naučijo, ino kak lepo vse izrečejo prez nepotrebnih starogrških le zmotečih ferkulih.

Drugič. Njim tu sem nekere besede zapišem, kere sem po prilikah tu ino tam zgrabil, tudi nekere prislovice ali pravoči, n. pr. skleknoti, nastornost itd.

Sledi pet strani. — Drugo pismo:

„V. posebno častivredni gospod! Da se ravno takša prilika nameri, tak Vam na po-

hitoč nekaj počergetarim. Moje štajerske dogodivšine, kaj ste njih tamgor imeli, so od Barbarinega pa do Svečnice od Vas do mene potuvale. To imate še ovo, pa tudi per tem ne bodite preoster sodnik, kajti tudi tu je v mojem štertem, še pred Božičem v' Gradec na sodbo poslanem predelanji dosti predrugačeno. Kaj Vam obečanih imen itd. tak dolgo ne pošlem, je zrok v' temu, da sem zred Vami en mnogopisec. Pred sem skoro neprehejano moje dogodivšine mazal, potem so mi silo nagnali za mojega romara (Pilger), tečas so mi na skerbi bili moji „Sveti nedelni ino svetešni Evangelji s kratkimi iz njih izidočimi navuki“, kere, ako hočete, na Ptuji pri Špricaji za 30 kr. srebra dobite. — Zdaj na vso jagno delam „Kerščanski navuk“, ali „Katekizmus prilično razložen ino na konci v pesmah podrugochen.“ Kak bo navuk za spoved dokončan ino vuzemska spoved na menje odišla, bo se delo na njivah ino goricah odperlo, te bom mogel vsaki den pri težakih biti, samo po jutrah ino v lagodnem vremeni bo mi dopušeno pisêk v roke vzeti. Če bom mogel (že sem tridesetletni mešnik), še imam tri knjige v glavi: 1.) Mala Gramatika slovenskega jezika; 2.) Svét, ali popisane vse narodov na zemli; 3.) Sveta nedela, ali pobožne premisslenja po nedelah ino svetkih celega leta.

Per vsem tem pa, če ravno sem tak s' samim delom zaklojžan, hočem per toti priliki Vam nekere reči sem postaviti:

Sledi sedem strani narodnega blaga, zapisanega v celopolni obliki; pisec sklepa tako:

Z' tem, lubi prijatel! naj za tečas za dobro vzemejo, jaz sem za zdaj ino tak na hitrem ne mogel več skup spraviti — ino Vam samo toliko morem povedati: da bi Vi na toto zbirco sami šli, to bi se ludem veselilo, ino bi dosta več dobili, kak Vam gdo iz sam svoje vole na dom pernese. — Od mojih rokopisov nič ne pošlem, zakaj iz mojih predgih, kerih največ v' rokopisi imam, ne bi velko več, kak iz že natiskanih, izčrpati mogli.

Tak ali za zdaj sklenem moje mazanje
in ostanem z' posebnim poštovanjem
Mojega Slovenca ino domovnjaka
pripraven sluga

Anton Krempl, frmštr.

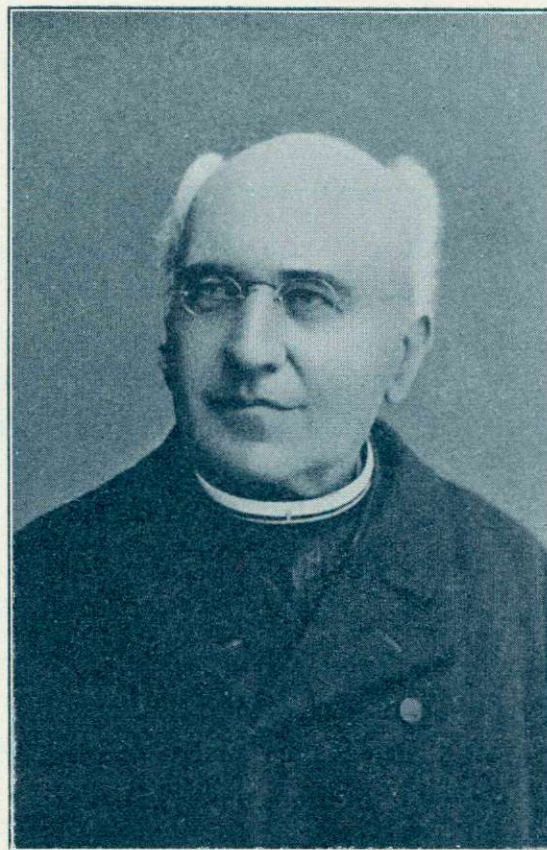
Za enega Vogra, ali kak Vi velite, Vandala (Vandalussember baszama) Vam, če ga ne dobite, po priliki hočem skrbeti, tudi z mojimi primurskimi duhovskimi sosedmi govoriti zavolo šematizma.

Še, ali kak Vi po vogersko velite „šče“ eno tursko knigo Vam na pregledanje pošlem!!“

Kolika prijaznost do mladega književnika se kaže iz tega pisma! V teh dveh lističih zlog pisatelja: „Dogodivšin“ ni preslab, slabši je v omenjeni knjigi in posebno v njegovih pridigah; vendar še ta zlog ni dovolj gladek za slovenskega slovničarja.

Caf je posvetil ves svoj čas vzgoji ljudstva in znanostim. Leta 1851. ob Jurijevem je bil Božidar Raič premeščen iz Ljutomera v Slivnico pri Mariboru, kjer je bil sosed učenemu jezikoslovcu. Znano je, da je naš Božidar spisal kot bogoslovec četrtoletnik po Hanki slovnicu ruskega jezika, katero je dal v Zagrebu tiskati. Ko je poklonil Cafu izvod te skromne knjižice, ga je poprosil že tedaj, da naj mu pomaga s svojimi izdatnimi jezikoslovnimi in jezikoznanskimi zakladi; Caf ga je povabil, naj svobodno pride vsak teden

enkrat na razgovor. Raič je bil samouk, kakor Caf, in je čital takrat od Miklošiča na svetlo dani „Codex suprasliensis“, kateri

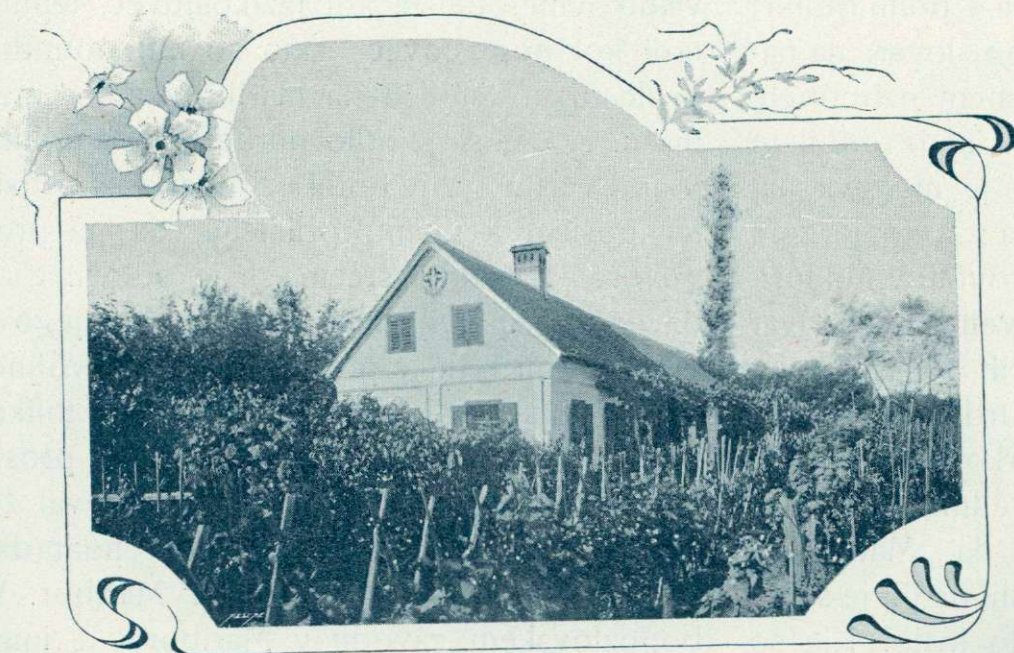

Božidar Raič.

ima v sebi mnogo težkoč. „Kar sem predelal v tednu, poročal sem mu, a koščake mi je pomagal Oroslav trti in kalati, da se je po takem razkrilo trdno zakrito jedro. Slava mu za to onkraj hladne postelje!“ Tako piše o njem naš Božidar.

Caf je strastno ljubil studenčnico iz „zlatega studenčka“, kateri je žuborel blizu za župniščem. V tej okolici je poletni čas v logu na brežčku čital in pisal.

Leta 1853 — 1854. je Slomšek izdajal „Djanje božjih svetnikov“; k temu delu je pomagalo enajst pisateljev, med njimi bivša kanonika Fr. Sorčič in Fr. Kosar. Na imenovanem brežčku je naš pokojni Božidar često našel

Božidarja Raiča rojstni dom.

Cafa, pišočega „Žitek svetnikov“ za mesec april po nalogi in prošnji škofovi. Nekega dne je kazal Raiču škofovo pismo, v katerem je izkušal Slomšek dokazati Cafu, da so neke njegove slovniške oblike krive, a Caf mu je napisal v odgovor celo znanstveno razpravo. Škof je odložil pero in rekel: „Vidim, da ste strokovnjak in priznavam Vašo učenost“. A vendar je bil v tem delu Cafov jezik takó prestrojen, da skoro ni več spoznal svoje pisave; samo nekatere njegove pravilne oblike so mu ohranili: *cvetoč, padši, povzatek, posvetnjača*, a vrinili tudi druge, o katerih Caf niti ni sanjal: *gučili* namesto *golčali*; *časoslov* (brevir) nam. *molitvoslov* itd.

Caf je sila rad razkladal težke jezikoslovne pojave. Najrajši je govoril o znanstvenih stvareh, o drugih samo tedaj, kadar ga je družba primorala. O svojem lastnem delu, katerega nestrokovnjak itak ni mogel razumeti, pa ni rad govoril ter ga je razlagal le kakemu iskrenemu prijatelju. Dopisoval je z velikimi slovanskimi učenjaki, kateri so ga radi obiskovali. Besed ni nabiral le iz mnogih knjig, ampak je povzel mnogo tvarine tudi iz preprostega ljudstva. Tako marljivo ni zajemal iz naroda še nobeden izmed naših jezikoslovcev. Ko je profesor Miklošič slišal o njegovi bogati besedni zbirki, je prišel l. 1856. k njemu ter mu rekel: „Vi imate obilne besedne tvarine nabrane, tudi jaz imam štiri zvezke spisane v polni obliki; če ste voljen, izdajva skupno slovar, na naslovnem listu natiskata se imeni naju obeh, in dobiček bodeva delila.“ Caf je odbil to ponudbo, ker je mislil, da je njegova nabrana tvarina še nedostatna; a to je zelo škoda, kajti ako bi bil Caf privolil v Miklošičevo ponudbo, bi imeli Slovenci vsaj slovar iz peres dveh najizvrstnejših štajerskih jezikoslovcev. Božidar Raič trdi, da je Caf „Matici“ izročil svojo zbirko, a pokojni dr. Janez Bleiweis, bivši urednik „Letopisa Matice Slovenske“, je trdil, da „Matica“ ni dobila Cafovih rokopisov, in da jih je samo pokojni dr. Costa dobil zelo malo. Kje so neki rokopisi, katere je pokojnik sestavljal s tolikim trudom?

Tiho in marljivo je Caf delal in zbiral narodno blago; živel je ugodno v svoji priljubljeni tihi samoti; edini namen pri vsem težkem naporu mu je bil ta, da obogati in okraši naše slovstvo. Izredna delavnost in marljivost Cafova na jezikoslovnem polju je opozorila nanj zelo oddaljene učenjake. L. 1857. je bistrourni jezikoslovec dr. Avgust Schleicher dobil stolico na vseučilišču v Jeni in je zapustil Prago. Tedaj so se trudili Hanka, Hattala in Šafařík, da pridobé učenega Cafa za učiteljsko stolico primerjalnega jezikoslovja; toda v svoji skromnosti je odbil to častno ponudbo, katera je bila inače povsem dostojna in primerna njegovim znanostim; bil je dovolj uverjen, da tudi v samoti, v mirnem Framu lahko pospešuje slovansko vedo. Caf je ljubil samoto; malokdaj je imel priložnost, da bi občeval z višjimi naobraženci in učenimi strokovnjaki; zato tudi ni v sebi čutil nikake volje do vseučiliščnih predavanj. Našo trditev podpira izprememba, katera se je zgodila ž njim nedolgo potem. Ko je škof Slomšek združil vse štajerske Slovence v lavantinski škofiji in se preselil v Maribor, je hotel zbrati najboljše slovenske moči okoli svoje stolice, da bi mogel ž njih pomočjo vspešneje delovati na korist slovenskemu ljudstvu. Caf je bil takrat gotovo eden izmed najučenejših duhovnikov lavantinske vladikovine, ne le kot jezikoslovec, temuč tudi kot bogoslovec; zato so mu ponudili profesorsko stolico na mariborskem semenišču. A Caf se je odločno upiral taki odliki. Vladika sam ga je hodil nagovarjat in prosit ter pošiljal k njemu prijatelje, da ga pregovoré. S težkim srcem se je odločil Caf, da dá slovó prijaznemu Framu in njegovi mirni okolici, kjer je mirno in zadovoljno živel med svojimi knjigami ljubimkami toliko let. Fram se mu je tako omilil, da ni prosil za nobeno župnijo, dasi je kaplanoval že nad dvajset let. Slednjič se je vendar dal pregovoriti in se je preselil v Maribor. V bogoslovskem zavodu v Mariboru je imel razlagati dušno pastirstvo, in je bil hkrati podravnatelj v semenišču. Neki rodoljubni

duhovniki so Cafa nagovarjali, naj razlaga pastirstvo v slovenščini, a rekel je, da se je še premalo bavil s tem predmetom in da ne zna dovolj znanstvenega nazivja. Iz tega pač lahko sklepamo, da ni nameraval dolgo ostati v tem zavodu. Česar se ni lotil Caf, to je delal njegov naslednik in rojak dr. Lovro Vogrin¹⁾, ki je spisal v slovenskem jeziku bogoslovsko pastirstvo in tudi poučeval po njem. To delo in „Obširen veronauk“ sta ostala v rokopisu.

Božidar Raič, tedaj profesor na c. kr. gimnaziji v Mariboru, je prihajal pogosto k Cafu v semenišče. Toda tu ni bil več tako zadovoljen, kakor v Framu; na njegovem obrazu je bil videti sled neke otožnosti in nekega nemira, ki ga pa izprva ni odkril živi duši. Kmalu pa je potožil Raiču: „Toliko posla so mi naprtili, da se skoro nič ne utegnem baviti s svojimi jezikoslovnimi studijami. Razen razlaganja dušnega pastirstva in podravnateljstva v semenišču so mi naložili še cerkveno govornišvo.“ O neki priliki je prišel škof Slomšek k njemu v sobo, in ko je opazil na mizi odprto sanskrtsko knjigo, je pogledal v njo ter rekel: „Na vašem mestu se jaz tega ne bi učil.“ Ta Slomškov izrek je bil oster meč v Cafovo rahlo srce. Ta trenotek je trdno sklenil, da dá slovó semeniškim zidnam. Ker se ga je bil že prej polastil neki bolesten nemir, je začel celo misliti, da so ga zato dali v ta zavod, da bi ga odvrnili od najmilejšega mu strokovnega predmeta. Njegova blaga duša ni imela več miru in pokoja in zaželel si je, da gre iz Maribora. Škof Slomšek je to zapazil in mu je hotel ustreči, kolikor je mogel, ter mu zboljšal službo za dva stotaka. A Caf je rekel svojemu prijatelju še istega dne: „Če bi mi dajali na leto toliko tisočakov, kakor dobivam stotakov, niti za hip me več ne zadržé; moje bivanje v Mariboru je zame izgubljen čas.“ Ponujali so mu kanoništvo,

¹⁾ Dr. Lovro Vogrin je bil rojen l. 1810. v Senarski vasi pri sv. Trojici. Bil je mož blage, krotke narave. Umril je kot stolni prošt l. 1868. Na svetlo je dal: „Narodnost in vera“ in „Tisočletno obhajilo v čast sv. Cirilu in Metodiju.“

a zahvalil se je za to častno mesto. Bil je vedno bolj in bolj nemiren, ker ni mogel pričakati dobe, katera bi ga rešila iz tega zanj mučnega položaja; včasih je že rano o peti uri prihitel k svojemu prijatelju, da si vsaj malo ohladi skelečo in bolečo dušo. Iz Peterburga mu je pisal glasoviti slavist, vseučilišni profesor Srezněvskij¹⁾, da ga radi vzprejmejo in mu dajo vseučiliščno stolicó; toda premislil si je. Božidar Raič piše, da se mu je zdelo predaleč. Gotovo je, da se je tako iskrenemu domoljubu, kakršen je bil Caf, bilo težko ločiti od milega mu rojstnega kraja, a jaz mislim, da Caf tudi ni bil ustvarjen za bivanje v burnem in šumnem mestu; odvracala ga je pa gotovo tudi misel, da bi kot rimskokatoliški duhovnik moral bivati med samimi pravoslavniimi, ki bi prezirali njegovo vero. Hotel je študirati v popolnem miru sam zase. Na Dunaju se je oglasil pri minoritskem provincialu za vzprejem v konvent očetov minoritov, toda od tega namena ga je odvrnil neki prijatelj, ki ga je opozoril, da pravila minoritskega reda zahtevajo popolno pokorščino, in če bi hotel prednik, bi ga lahko poslal kam v dušno pastirstvo. Tudi ta svoj načrt je torej Caf opustil. Škof mu je hotel pomagati na drug način. Ponudil mu je nadarbino pri mestni župniji ptujski, kjer sicer dohodki niso posebni, vendar je imel ondi dovolj prilike, da goji in nadaljuje svoje nauke; ob tej priliki mu je dal škof tudi naslov duhovnega svetovavca. To je Cafa zopet razvedrilo. Dr. Karol Glaser, ki je bil profesor na realni gimnaziji v Ptujju, je tam spoznal Cafa, se mnogo ž njim družil in nam ga tako popisal: „Spoznal sem na njem moža, kateri je z velikansko marljivostjo in izrednimi znanostmi v slovanskem in indoevropskem jezikoslovstvu jedinil redko čednost in blago mišljenje, na kako se še nisem nameril svoje žive dni.“ Caf je delal neprestano, darujoč znanstvu razen svojih duhovniških opravil ves čas in

¹⁾ Srezněvskij r. 1812, umrl 1880, je bil profesor v Peterburgu.

vse svoje dušne moči. V mladosti je še rad zahajal v družbe ter se v njih razveseljeval, v poznejih letih se je pa vedno bolj ogibal ljudi, katere je začel tudi vedno bolj ostro soditi. To ni bilo dobro zanj. Na Cafu se je potrdilo, da postanejo ljudje, ki preveč ljubijo samoto, s časom občutljivejši. Bil je od narave že silno rahlega in nežnega občutka. Ko se je popolnoma zaglobil v svoje knjige, je pa postal nasproti zunanjim vtiskom še bolj občutljiv in nekako enostranski. Danes bi rekli, da je nervozen. Ako je opazil, da ga kdo v lice hvali zaradi njegove velike učenosti, a se mu posmehuje za hrbtnom, se ga je ogibal vse žive dni ter ga imel za sovražnika, dasi ga sam ni sovražil. Jako ga je speklo, ko je Schleicher v svoji knjigi sebi prisvajal to, kar je po velikem trudu pravzaprav našel Caf. Naš Jurij je mislil, da je ves svet tako pošten, kakor je bil on, toda varal se je. Tudi učene in razsvetljene glave iz samoljubnosti in slaveželjnosti včasih ne delajo prav . . .

Ko je dobil v roke bolgarsko sv. pismo, ga je čital z največjo vnemo; dan za dnevom je delal rano od četrte in na večer do desete ure. To je bilo gotovo preveč, ker ta neprestana delavnost mu je jemala spanje; od one dobe dalje je mogel počivati samo po dve uri, in to mu je hudo pokvarilo živce in ga delalo še bolj nemirnega in nezadovoljnega. A vtopil se je tako v vedo, da je pozabil na vse. Raiču je pripovedoval navdušeno, da Slovan brez bolgarščine ne more biti jezikoslovec; uvidel je važnost in vrednost tega jezika, toda prestrastno se ga je oklenil in ga hotel naglo izčrpati, kakor bi slutil bližajočo se mu nesrečno smrt. Dne 6. januarja 1874 je poslal Raiču to-le pismo:

„Predragi prijatelj! Mili mi bratec! Moje preiskavanje dobro prospava, ravno zdaj imam bolgarsko biblijo v déli — ter se dalje bolje presvedočujem, ka je jezik v Mikl. L. kakor tudi učeni Nemci ovajajo: starobolgarski, etu Ti je poprav Mikl. hibam i dvojbam!!! Etu se Ti sveti slovanščini pravi pratec — pramati — prabratec! Bog! da bi

uže Bogarov izdal II. del! Bolgarskemu je naša mila slovenščina najbliže — bez Bolg. ne moreš jezikosloviti . . . Etu Ti je zaklada — Bog daj oplakanim bratom skoro odrešenje!

Draga dušica! v svojih izpisih iz Mikl. „Bildung der Nomina“ nekaj in sicer velikega Miklošičevega kozla najdoh, ali ne morem ga pobiti, ker je moj prepis pretemen: béh pisal g. Kreku, na: nego gospodu Muršecu — čakah i čakah — kar mi le Krek odpiše, ka je Muršec bolen — a piše mi le tudi temnice, zatore se obrnoh na Dunaj, kakor vidiš:

„Rěč biva: V kaki raz. in someri so si oblike: gor-nji, gore-nji; včerašnji — zadnji; letošnji: Mikl. — šnj razlaga, ka se je pred nj vrinol, nalik divin in češk. divizna, basn, jaz pa pitam, kakó je češk. luž. in poljsk. — ši bez n, naprikl. letoši, včaraši primerjati z leto-šnji . . . ali o poslednjem Mikl. v ovi knjigi kaj ima po K. ne izvem:

Zatore

ljubi brate, lepo Te prosim, če ešče mene ali bolje sloven. in — vanščino kaj rad imaš — piši brž p. Korbinianu, naj meni skoro pošlje Tvojo: „Miklosich Bildung der Nomina“, konči na 14 dni. Morti ešče ondi več nalezem kar me je onda minolo. Ali si svoj odgovor Kranjcu I. K. uže kam poslal? daj „Vestniku“!

Ali Ti je besedica: skabica (Penj; v Halozah P. Korbinan Lajh, r. 1840. pri sveti Marjeti nižje Ptuja, je študiral v Mariboru, ter potem stopil v benediktinski red v Admont. Po dvršenih bogoslovskih studijah se je učil jezikoslovja. Umrl je kot župnik pri sv. Juriju. Prevel je nekaj od Horacija in Lukiana in ob Rogatski gori) Fettropfen in der Suppe znana ali konči Tvojem, in morti ešče drugega pomena: Krizst. Kroat. Sprachlehre II. ima skabico Flitter brastea, to je kosek medí svetle: pri Ptuji je Fettropfen „zvezdica“: skabica je brž iz skeba!!!

Rači bratče! oči obračati na Halužke reči!! Dostikrat le ena besedica celo plemo razsveti in zveže.

Delajmo, dokler živimo!!

SOKOLNIKI.

A. LITOVSCENKO.

Tvojega prijatelja g. Nagy-a je na svečnico mrtvud udaril — pri pameti ešče biva, a golčati ne more.

Ka je naš Joža Vrbnjak pogreben, veš — g. Toplak mi povedà, ka se prehladi, dobi hripo, ter se mu pluća užgaše †.

Zatore

Na Ptuju 6. sečnja 1874.

Ves Tvoj Orosl. Cafov.“

Okoli „trojakov“ (binkošti) istega leta je bil njegov prijatelj Raič poslednjič pri njem. Navadno je Raiču čital kak spis, ki ga je izdelal od poslednjega sestanka sem. To pot pa je žalosten priznal: „Danes Ti nimam pokazati nikakršnih uspehov; slabo mi je, spanja pogrešam, dušne prožnosti nimam več; slutim, da me v kratkem ne bode več.“ Božidar mu reče nato: Mili moj Oroslave! Lahko doživiš 90 let. Močne in krepke postave si, prave bolezni svoje žive dni nisi poznal. Brate, zakleni to kočico, pa idi kam na jug na dalmatinske otoke in dalje proti Črni gori, ali pa h kateremu svojih prijateljev! Navžij se zdrave prirode, izbij si vse skrbi iz glave, in dobro bode.“ A Caf mu odvrne: „Tebi je lahko, Ti si človek prirodnik, a z menoj je druga. Vidiš, bratec! 60 jih imam, depontanus sum.“¹⁾

Caf ni mogel najti več tolažbe; vsaka beseda je bila brezuspešna. Dolgo je v njegovem blagem rahločutečem srcu bila skrita neka gorka žalost; kaj jo je povzročilo, ne vemo. Preden se je prijatelj ločil od njega, mu je pokazal spodnji del neke visoke omare,

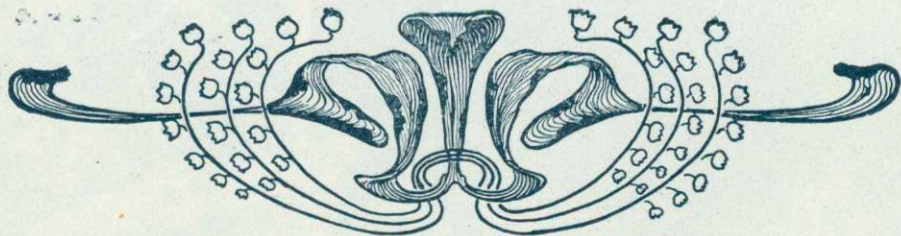
¹⁾ Rimljani so baje take starce z mosta metali v Tiberu; šestdesetletniki tudi niso bili več sposobni za glasovanje. „Sexagenarios de ponte deiicere“ se je reklo: „Starce odpustiti iz urada.“

ter pristavil: „Tu so moji spisi! Kadar me ne bode več, glej, da jih hitro rešiš!“

Kmalu potem se ga je polastila stalna misel (fixe Idee), da ga vse preganja. Ta misel je bila popolnoma neopravičena, saj so ga vsi visoko častili. Morda se je ta misel opirala na omenjene Slomškove besede glede sanskrta. Mislil je, da tudi drugi okoli škofa slabo sodijo o njem. Tako se je ta inace priljudni in prijazni gospod vedno bolj odtujeval svojim stanovskim tovarišem, zlasti višjim duhovnim dostojanstvenikom lavan-tinske vladikovine. Vedno bolj se je udajal svojim lastnim mislim in brez povoda obsojal druge, da nimajo nikake ljubezni do svoje materinščine in do razvoja slovenske knjige. To ga je bolelo in peklo, toda ubožec ni živi duši razkrival svojih bolečin. Poslednje dni so ga pogostoma obiskovali duhovniki, tudi kanoniki mariborski, pa to ga ni nič veselilo, ampak še bolj težilo in mučilo.

Prijatelji so mnogo poizkušali, kakó bi mogli Cafovega bolnega duha zopet razvedriti. Iz raznih krajev je dobival prijazna vabila, naj za nekaj časa ostavi svoje trudapolno učenje. Povabil ga je tudi Davorin Trstenjak, naj nekaj tednov preživi pri njem. Ponujali so mu tudi knezoškofijsko letovišče pri Mariboru. A ni hotel sprejeti nikake ponudbe. Štirinajst dni je bil v rogaški Slatini, a vrnil se je še mnogo bolj bolan, nego je šel tje. „Za me ni več ostanka v Ptuj, moram nekam drugam“, je rekel nekemu izmed svojih dobrih znancev; dva meseca prej je bil povedal že isto Božidaru Raiču. Sklenil je ostaviti službo, preseliti se v svoj rojstni kraj k sv. Trojici v Slovenske gorice in ondi živeti kot umirovljen duhovnik.

(Konec.)

ANTON MEDVED:

NA OGLEDIH.

VESELOIGRA V TREH DEJANJIH.

Tretje dejanje.

Prizorišče, kakor v prvem dejanju. Zidanica, s to razliko, da stoji pred njo kad, v kakršni tlačijo grozdje. Blizu so naslonjene tri deske, pripravljene za pokritev bližnje vodne rupe.

Baron (pride sopihaje in govori razburjen). Wie! Meiner drei! Jaz ne bom ničesar doseči. (Hodi semintja.) Jaz — baron! (Položi prst na čelo in začne premišljevati.) Dobro! (Zagleda kad in pogleda vanjo.) Prazna! Noter! Onadva prideta. (Si pomaga v kad in potegne deske, ki si jih je bil že prej nad kadjo pripravil, z rokami nadse, da je zakrit.) Mislim, kmalu... Tako kmalu... (Smejé:) Ta učitelj in Bara, ha, ha, ha... (Čuje korake.) Tiho! Kaj neki se bosta menila... radoveden sem.

Karimpalti (pride in se ogleduje.) Nikogar ni! (Sede pred zidanico na klop, izvleče čederco in zažge tobak.) Hm! Še tega je treba! Ha, ha, ha — baron bi vzel Barico! (Trikrat močno potegne.) In Barica barona! (V kadi se začuti premikanje, Karimpalti se prestraši.)

Baron. Kdo je?

Karimpalti (vstane.) Jojmene! Strani odtod! (Pride mimo kadi, iz katere se oglasi baron. Karimpalti obstane.) Kaj pa je to! Strah? Res, strah? Pogum, pogledal bom! (Odmakne prvo desko počasi, mrmraje.) Saj smo bili v Karimpaltijevih časih — čakaj me, pošast — (Baron hoče iz kadi.) O ne! A — Vi ste, gospod baron? Oho! Kako pa pridete sem noter? Oho, zdajle sva pa skupaj.

Baron. Jaz sem baron. (Hoče iz kadi.)

Karimpalti. Ne govori, kaj si, ampak, kaj nisi! (Ga potisne nazaj.)

Baron. Kaj sem jaz, kaj sem imel tebi storiti! (Poskuša iz kadi, Karimpalti ga potiska vanjo.) Jaz se bom nazaj zakriti — —

Karimpalti (pokrije sam kad z deskami, potem pa sede z vso svojo težo nanje.) Hoho, tiček, ali si se ujel?

Baron (proseče.) Pusti me!

Karimpalti. Nak! Spomni se, kako si me nekoč s palico ošinil, ko ti nisem nič žalega storil!

Baron. Bom vpiti...

Karimpalti. Kaj pa je potlej!

Baron. Bom se zadušiti...

Karimpalti. Prava reč! Nič škode!

Baron. Vstani, pravim!

Karimpalti. Pa ti prvi!

Baron (privzdigne deske, da se Karimpalti privzdiguje in ziblje.)

Karimpalti. Hm, kako prijetno, kakor da bi Radeckijevega konja jahal! Le še naprej! O, le še! Hi, sivec! (V tem se začujejo koraki in govorjenje. Karimpalti skoči s kadi, pade in se hitro pobere in zbeži na drugo stran. Baron se potuhne v kadi.)

Peter (s Pavlo.) Prej ste govorili o ljubezni. Kaj pa je to, ljubezen? (Se ustavita pred zidanico.)

Pavla. To menda vsaj veste —

Peter. Da se dva rada imata in nazadnje vzameta —?

Pavla. Tako je.

Peter. In da si potem pomagata in drug z drugim potrпита —?

Pavla. Tako je.

Peter. In če se katerikrat spreta, da si takoj zopet odpustita?

Pavla. Vse prav tako.

Peter (jecljaje.) Ali bi... ali bi Vi...

Pavla (mu pomaga iz zadrege.) No, le povejte!

Peter. Ne morem —

Pavla. Ne delajte se tako tujega! Le na dan z besedo!

Peter. Če mi ne boste zamerili?

Pavla. Prav nič.

Peter. Ali bi hoteli biti Vi moja žena?

Pavla. Saj je Vam že tako Barica odločena...

Peter. Ne maram je. Zame je previsoka in tudi se z menoj vedno šali in norčuje. Odgovorite mi Vi odkritosrčno!

Pavla (se zamisli, potem hitro.) To morata očeta vedeti! To ne gre tako hitro. Pojdiva nekoliko naprej! (Gresta.)

Barica (pride z očetom, Cesarjem in Šolarjem. Nekoliko bleda je, sicer pa stopa pokoncu. Veselo vzklikne:) O ljubi moj hramček! Da te le zopet enkrat vidim! Očka, koliko časa sem ležala?

Razbornik. Ne vem. O tem zdaj nikar ne razmišljaj!

Cesar. Kje je pa Peter?

Šolar. In Pavla?

Barica. Rekla sta, da nas tu počakata. (Žalostno.) Zdaj pa že vidim, da ne marata moje družbe in se nič ne veselita mojega zdravja.

Šolar. Le potolažite se, gospodičnja. Morda smo se mi predolgo zamudili, pa sta šla nekoliko naprej.

Cesar. Morda sta pa šla obiskat barona? Kaj praviš, Janez?

Šolar (smejé.) Mogoče. Saj Peter ga nima toliko v želodcu, kot Pavla —

Barica. In Pavla ne toliko, kot jaz —

Cesar. Ali mu bo res vse prodano? (Barica sede na klop. Razbornik s težkim ključem začne odpirati zidanico. Šolar se nasloni stojé na kad.)

Barica. Vse do pičice mu bo prodano, res, res.

Baron (zavpije v kadi.) Ni res! (Šolar odskoči, Cesar in Barica se prestrašita.)

Barica (položi roko na srce.) Moj Bog, kaj je bilo to?

Razbornik (vali prazen sod iz kleti.) Kaj pa imate, vraga!

Šolar (ves iz sebe, govori pretrgoma kažoč na kad.) Tukaj . . . le — notri . . . mora . . . biti nekdo . . .

Razbornik. Kaj vam pa je? Ali ste nori?

Barica (boječe) Res, res očka!

Razbornik. I, pa poglejmo! (Vsi trije razen Barice odložé deske.) Kdo pa je! Pokaži no svoj obraz! Pravim, da obraz pokaži!

Cesar. E, vinski tat je, vinski tat.

Razbornik. Čakaj no, lump! Ali te bomo spravili iz kadi ali ne? (Gre prav hitro po tolkalo.)

Baron (vtem vstane.) Jaz sem. (Vsi osupnejo). Prosim me ven za spraviti!

Cesar. Krotišče, zakaj si pa noter zlezlo?

Razbornik. Le počakaj! Saj ti bomo pomagali! Nič se ne boj, takim ljudem se že pomaga . . . Janez in Miha in Tone, kar pristopimo! (Vlečejo barona iz kadi. Ker ne delajo premilobstno ž njim, baron često zaječi. Ko ga postavijo na tla, nadene monokel)

Baron. O, Barica! Bolna . . . zdrava . . .

Razbornik (razkačen, ker se hipoma spomni, kdo je svojčas podžagal brv.) Molči, lump!

Cesar (tudi jezen, toda na zunanje miren, prime barona za levico in reče šegavo:) Miha, Miha, prikoplji mu jih no par preko ušes!

Šolar. E, pustite tepca, kdo bi se že . . .

Cesar (nejevoljen.) No, ti si pravi Gorenjec. Pa pravijo, da so Gorenjci korajžni!

Razbornik (baronu.) Povej nam zdaj ti, uš, kaj pa si koval, da si mojo hčer skoro v smrt pripravil? Kdaj mi boš pa plačal dolg? Čakaj, jaz ti navijem uro! (Barica in Šolar se menita v ozadju pred vratni zidanice. Barica včasih proseče dvigne roke pred Šolarjem.)

Karimpalti (priteče s šibo v roki.) Držite ga! (Udarí barona.) Ná jo! (Udari.) Ná jo! (Udari.) Ná jo! (Vrže šibo strani. Baron se zvija in se ne more iztrgati iz rok. Joka.)

Karimpalti (svečano.) Bil si upnik in jaz dolžnik. Ti si mene tepel, zdaj sem pa jaz tebe. Ti mene brez vzroka, jaz pa tebe z vzrokom. Z Bogom! V tem kraju se ne vidiva več. (Odide.)

Baron. Berač imel mene tepsti?

Šolar (prinese baronu kozarec vina.) Gospod baron! Nič nikar ne jokajte! Tukaj-le ga izpijte kozarec starega!

Barica. Izpustite ga!

Cesar. Res je. Kdo bo držal tega božjega volička? (Ga izpusté.)

Baron (steče, kakor besen na desno.) Kje je Karimpalti, Karimpalti . . .

Cesar. Norec! (Razborniku.) Pojdiva zdaj v spodnji hram! Da bom vsaj vedel, koliko

ga dobim. (Gresta na desno, na konec pozorišča.)
Z Barico in Petrom tako ni nič!

Šolar. Malo ga pa le pijte, gospodičnja, da pridete k moči! To-le vince je nekaj vredno.

Konrad. Dober dan! No, kako je kaj, Barica? Smem prisesti? (Prisede.)

Barica. Prosim! Danes se mi zdite, gospod nadučitelj, tako veseli!

Konrad. Saj sem tudi.

Barica. Pa izredno.

Konrad. Sem tudi.

Barica. Kaj pa se Vam je tako izrednega zgodilo?

Konrad. (Šolar se izprehajaje oddalji.) Boš že izvedela! V kratkem izveš.

Barica. Povej no! Ah, ti mi zmerom nagajaš!

Konrad. Barica, ali me imaš kaj rada?

Barica. Nič, če mi ne poveš skrivnosti... (Se obrne kljubezno od njega.)

Konrad. Saj pravim, da v kratkem izveš...

Šolar (se vrne.) Gospod nadučitelj! Kaj Vi sodite o tem-le Cesarjevem Petru?

Konrad. Jaz? Vse dobro. Preprosta, poštena, blaga duša. Jaz ga imam prav rad.

Šolar. Hm, meni se tudi tako zdi. (Se zamisli.)

Barica. Konrad, povej no! (Šolar se zamisljen spet oddalji za par korakov po tratinji.)

Konrad. Imenovan sem za šolskega nadzornika tukajšnjega okraja.

Barica (sladko iznenadena.) Res, Konrad? Res? Bog te živi! (Mu stiska roko.)

Konrad. Toda molči pred vsemi, dokler jaz sam ne povem drugim. Doma sem bil pri vas in sem izvedel, da ste šli semkaj. Imel sem odlok že v rokah, pa sem ga dal krščenci, da naj ga za dobro četrtinko ure prinese sèm pred družbo.

Šolar (se vrne.) Kaj pa imata tako važen pomenek?

Barica (vsa vzradoščena.) Gospod Šolar (vstane) le pomislite, gospod nadučitelj... (Se spomni, da ne sme nikomur povedati o nadzorniku in pogleda Konrada vprašaje.)

Konrad. Le povejte, drago dete!

Barica. Naš gospod nadučitelj je postal (ponosno, zmagoslavno) c. kr. okrajni šolski nadzornik.

Šolar (tleskne z rokami.) Čestitam!

Konrad (stopi bliže k njemu in govori potihem, a ne da bi mogla slišati Barica.) Gospod Šolar, družčina se vrača. Danes bom vdrugo snubil Barico. Napeljite govor pred častitim očkom Razbornikom tako, da je Barica... oh, kako sem zmešan... da je, tako recite, kak učitelj za Barico v resnici premalo. (Barica ga rahlo udari po hrbtu.) Potem recite: kaj pa, ko bi bil...

Šolar (ga prekine smeje.) Že vem, že vem. Veste kaj, gospod nadučitelj — a kaj sem rekel, — hm, veste kaj — Vi bi lahko drugače to stvar — (se ogleduje) naredili...

Konrad. Kako?

Šolar (s pomislekom.) Pst! Govoré. Le sedimo!

Peter (pride s Pavlo.) O, dober dan, naš gospod Šolar! (Mu dá roko.) Midva s 'frajlo' Pavlo sva šla noter do tiste brvi, kjer se je ponesrečila — — (Pokaže na Barico.)

Barica (smehljaje.) Prosim, kako se imenujem jaz?

Peter. No, Barica Razbornikova.

Pavla. Gospod Peter, zdaj pa kar na dan! (Smeje se, a vidno nemirna.)

Peter (z velikim strahom, kot bi se imel kega zločina izpovedati.) Gospod Šolar! (Se odkrije in malo prikloni, seveda nerodno.) Prosim Vas, da — — da — — da (v rokah hitro vrti klobuk.) bi mi dali — — dali (Barica si grize ustnice od smeha, Pavla zardeva v zadregi.)

Šolar (dobro sluteč, kaj Peter misli.) No, kaj? Odkritosrčno rečem: vse, kar morem.

Peter. — — da bi mi dali svojo hčer, gospodičnjo Pavlo (se odkašlja) — za ženo.

Šolar. Za ženo? Pavlo? Kaj pa praviš ti k temu, Pavla?

Pavla. Kakor želite Vi, očka.

Šolar. To ni tako! Jaz namreč hočem vedeti, če ga maraš. V zakon siliti je nespametno, zakon braniti ravno tako. Tu se lahko kvečjemu nasvetuje ali odsvetuje — družega nič.

Pavla. Torej svetujte!

Šolar. Če ga ljubiš, nimam nič zoper to, ker poznam našega poštenega snubca. Precej pred menoj si lahko sežeta v roke.

Peter (se poklanja.) Bog plačaj! Hvala, gospod Šolar! (Proži Pavli roki.) Saj me imate radi, kaj?

Pavla (mu dá roko.) Rada. Toda zdaj drug drugega tikajva! (Barica in Konrad se zaupno pogovarjata, Cesar in Razbornik pa prideta k družbi.)

Razbornik (nekam vesel.) Zdaj pa le vsi sedimo okrog sodčka! Udarili bomo po starini tam-le v kotu. Barica, prinesi stole! O gospod učitelj, Vi ste tudi tukaj!

Konrad. Tudi jaz sem bil toliko prost...

Razbornik (malo vinski.) Le sedite, le sedite!

Šolar (sede poleg Cesarja.) Vidva sta se ga že malo nabrala, kaj? (Konrad poleg Barice, Peter poleg Pavle.)

Cesar. I, za silo ga je bilo. (Razbornik v kleti bolj mrmra kot poje: Pridi, Gorenjč...)

Konrad (namežikne Šolarju.) Kaj mislite?

Šolar. Šlo bo, šlo. (Cesarju naglo:) Ali veš, da sem zadovoljen, če tvoj sin vzame mojo hčer.

Cesar. Jaz pa tudi.

Šolar (ga prime za roko in udari po njej.) Bravo, Tone! Prijatelja sva bila zmerom. Nekaj kapelj sva ga pregnala čez Gorjance.

Cesar. To ti rečem!

Razbornik (prinese veliko majoliko in jo postavi na sodček.) Tako-le. (Sede.) Zdaj pa kar točite! Kar točite! (Konrad natoči vsem polne kozarce, potem vzdigne čašo, da bi napil.)

Šolar. Prosim! Jaz sem najstarejši, meni gre prva beseda. (Konrad sede, lahno se priklonivši.) Naš prijatelj Razbornik nas je povabil pred svoj hram. Trčimo s kozarci na njegovo zdravje! (Trkajo in kličejo: Živel! Bog!) Drugič trčimo na zdravje njegove hčere Barice! (Zopet trkajo.) Tretjič vzdignimo kozarce na zdravje njenega ženina gospoda Konrada! (Vsi: Bravo, bravo!)

Razbornik (hoče vstati.) Kako to? Zakaj?

Šolar. Počakaj no! Lej ga! Ali ni učiteljska služba častna? In če se imata rada,

kakor Peter in Pavla, ki sta se danes zaročila pred nama očetoma? Ni res, Tone? (Cesar prikima.)

Razbornik (se praska za ušesi.) Častna, častna... hm...

Šolar. Ti si čuden, izbirčen. Kaj neki bi storil, ko bi za njeno roko prosil kak c. kr. šolski nadzornik?

Razbornik. Tisto pa gospod Premec ni in ne bode.

Šolar (slovesno.) On je! (Konrad namigne za hrbtom.)

Krščenica. Gospod! (Konradu:) To-le sem Vam prinesla. (Mu izroči odlok.)

Barica. Ná pij, Mare! (Ji ponudi kozarec.)

Konrad (dá pismo Šolarju.) Prosim, preberite!

Šolar. „C. kr. deželni šolski svet je imenoval g. Konrada Premca, nadučitelja v S., za c. kr. okrajnega šolskega nadzornika tamošnjega okraja v seji dne...“ itd.

Razbornik (pol začudeno, pol prijazno.) No, prav. To je pa prav. (Seže Konradu v roko, ta jo pridrži v svoji.)

Konrad. Dobri očka, ali mi zdaj daste hčerko? (Barica se oklene očeta. Razbornik se ji rahlo brani in se z levico praska za ušesi.)

Razbornik (Šolarju.) Ti, Miha, koliko pa ima nadzornik — kaj ne, to je toliko, kot inšpektor — več na leto?

Cesar. Lej ga! Seveda ima več, pa še ne malo... Pa taka čast!

Razbornik (se iztrga Konradu in Barici.) Ali sta še otročja! Čakajte, grem še po vina. (Vzame majoliko in gre v hram pa se takoj vrne.) Točite si! Le kar točite! (Sede. Malo se zamisli.) Kaj pa vidva pravita, Miha in ti, Tone?

Oba. Kaj praviva? Kar more vsak razboren človek reči... Vzameta naj se!

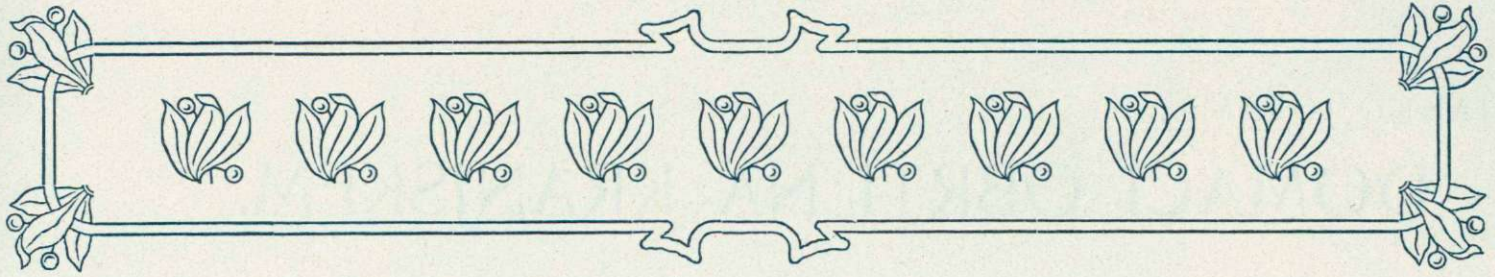
Razbornik. Saj vem, da ne bo prej miru. Se pa imejta no, sitneža!

Vsi. Hurâ! Živijo! (Barica objema očeta. Konrad se zahvaljuje Šolarju. Peter se suče laskavo okoli Pavle. Cesar naliva.)

Karimpalti in baron (prideta kričé od desne plati, držeč drug drugega za ušesa.)

Zavesa pade.

ANTON MEDVED:

VSI SPOMINI SPET NAJ ZAGORÉ!

Valovite se po glavi, misli resne,
vzdrámite zaspano mi srce!
Zdaj ob kratkih urah vigredi slovesne
naj li čuvstva hrepenenja spé? —

Mar ni živemu priroda cela živa,
mar ni lepi cvet obleka nje?
Mar ni nežni tičji spev, ki se izliva
v sinji zrak, zgovorna jeka nje?

Mar ni vihra, ki po mirnih dolih duje,
srcem razumljiva tožba — ah —:
Nekaj hipov morje večnosti prepluje,
in vse zvene v dolih in gorah.

Tam pod lipo vejnato pred starim gradom
trhla miza dolgo že stoji,
nema roga nizkim vrtnim se nasadam,
ki jih zemlja sama še goji.

V mizo to zarezala je roka neka
dragega imena črki dve.
Dve začetnici. Katerega človeka?
Ali še živi? Ah, kdo to ve? —

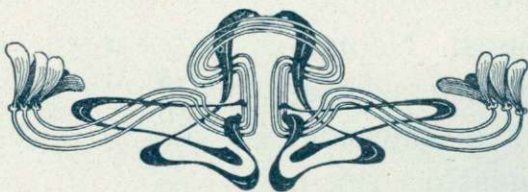
Tam pod streho spava knjiga zaprašena,
temen mrak prostira se nad njo,
v knjigi mrje cvetka suha in rumena,
kdaj in komu dana, ve li kdo?

Kdaj zapisana so bila slova mila?
Kdo jih je zapisal in za kom?
Ali je ljubeča duša pozabila,
kar ji morda šepetal je dvom?

In med listi starimi zmečkan počiva
lepo pisan, a požóltel list:
— Bolj, kot zarja v mladem jutru očarljiva,
plamen je ljubezni moje čist.

Nekaj hipov morje večnosti prepluje,
sanjam, upom mine svetli čas.
Potnike na fleh ledenih zemlje tuje
neumljiva toga skloni nas.

Valovite se po glavi, misli resne,
vzdrámite zaspano mi srce!
Zdaj ob kratkih urah vigredi slovesne
vsi spomini spet naj zagoré! —

JANKO JOVAN:

DOMAČI OBRTI NA KRANJSKEM.

Komur je znana zgodovina kmetškega stanu le iz povesti in pravljic o grozovitem tlačanstvu, ta se pač veseli, da so minuli časi fevdalnega gospodarstva. A vendar se ne motimo, če trdimo, da je kmet danes mnogo bolj ubožen, kot je bil nekdanj kot grajščakov podložnik. Desetina in tlaka sta ga sicer prej težili; a kolika so bremena, katerih teža mora prenašati danes kmetško ljudstvo! Plačevati mora davke, ki so primeroma večji, kot je bila desetina; plačevati mora tudi krvni davek: pošiljati svoje sinove v najboljših letih k vojakom. Vendar pri vsem tem nima dolžnostim primernih pravic. Davek njegov je bila nekdanj desetina in tlaka; s tem pa je opravil in je bil zagotovljen od strani svojega grajščaka varstva proti vsem napadovalcem. Kmetški stan je imel svoje določene pravice, katere je zastopal župan proti grajščaku, da slednji ni samovoljno delal kmetu krivic. Danes je kmetški stan brez varstva in brez svojih pravic. Kmetškega stanu kot takega v javnosti ne priznavajo, in kmet je navezan v vseh slučajih na samopomoč. Ako se kratijo njegove osebne krivice, naj si išče pravice sam! Da v takih razmerah propada nezmožni kmet, nas uči žalostna izkušnja. Ne želimo si nazaj fevdalnega gospodarstva, ker sedanji čas je demokratičen, zahtevati pa moramo pravice in stalnosti kmetškega stanu, kakor jih je imel nekdanj.

V fevdalnem gospodarstvu je bilo zemljišče kmetova lastnina, oskrbovanje njeno pa je čuvala zakonita oblast. Zemljišča zadolžiti ali razkosavati ni bilo dovoljeno: zemljišče je imelo svojo stalnost. Neomejena svoboda šele je prouzročila razkosavanje v parcele, špekulacijo s kmetškim zemljiščem in nakupovanje zemljišča v rokah nekaterih bogatinov. Kmetški stan se je jel

razdruževati, ker se je že za časa francoske vlade na Kranjskem vpeljalo rimsko dedno pravo. Največja skrb za kmeta pride, ko je treba sinovom in hčeram izplačati dote. V tem se hoče vsak kmet postaviti, vsak gleda, da izplača kolikor mogoče velike dote, na posledice pa ne pomisli. Oni, ki prevzame dom, mora toliko izplačati, da ostane sam največji revež. Pri vsej pridnosti in dobri volji mu ne preostane nič drugega kot da zadolži zemljišče ali proda vrhu tega tudi kako njivico. Ko se pa prikaže to zlo v gospodarstvu, tedaj je slaba zanj.

Davek ali desetino je v fevdalnem gospodarstvu izplačeval kmet v naturalijah, v svojih pridelkih. Ko je naturalno gospodarstvo prejenjalo, je bilo treba denarja, in sicer ga je bilo treba vedno več, ker izgublja denar neverjetno hitro svojo ceno.¹⁾ K vsem bremenom pridejo še vedno nove potrebe. Koliko denarja se izda že po nepotrebem samo za žensko obleko! Trpežno narodno nošo je kmetško ženstvo zavrglo in se hoče oblačiti „po modi“. Ne le da je nova noša na deželi tako spakedrana, da človeka smeh sili, ko jo vidi; treba jo je tudi drago plačevati; zato pa je treba denarja. Slednjič je prišel najhujši sovražnik, kateremu pa naš kmet na stežaj odpira svoja gostoljubna vrata — žganje. Kako grozovito je naše ljudstvo vdano žganjarstvu, nam kažejo številke: L. 1889. se je na Kranjskem popilo 1,053.570, a l. 1898. že celih 1,561.025 litrov žganja. In te številke se dajo dognati iz davčnih uradov, med tem ko o onem žganju, katero skrivoma nakuhajo in popijó,

¹⁾ Kar se je skupilo l. 1723. še za 1 gld., je stalo:

l. 1725.	gld. 1·45	l. 1860.	gld. 5·70
„ 1750.	„ 1·72	„ 1870.	„ 6·17
„ 1775.	„ 2·—	„ 1880.	„ 7·18
„ 1800.	„ 3·37	„ 1895.	„ 7·40
„ 1840.	„ 3·08.		

statistika molči. Da ta nesrečna kuga ne more ostati brez slabih posledic za kmetško ljudstvo, je umevno. Kako krvavo potrebuje denarja, in vendar kako slepo ga tu proč meče!

Pri slabih razmerah, ki vladajo danes, pri vseh bremenih, potrebah in potratih, se kmetu ne obeta drugega, kakor popolni polom.

Resno vprašanje nam nastane, kaj naj ukrenemo, da si kmet vsaj nekoliko opomore?

Pozimi, ko počiva poljsko delo in tudi živinoreja ne daje preveč opravila, preostane kmetu še največ prostega časa. Nekdaj je ta čas uporabljal v to, da je popravljaj poškodovano kmetijsko orodje in si za prihodnje leto napravljaj tudi novo. Danes si pa orodja ne napravljaj sam, ampak si kupi že narejeno. To je dobro, da ne ostane kmet v svoji konservativnosti pri najprimitivnejšem orodju, ki si ga sploh moremo misliti; a čas, ki mu vsled tega preostane, mora na drug način uporabiti. Ako ne dela, mu pričnó tudi zimski dnevi presedati. Prazno pomenkovanje in posedanje mu daje hkrati najzgodovinskejšo priliko, da se navadi krčme. Tako je potem umevno, da se kmalu loti tudi žganja; sčasoma mu postane to neka potreba, da brez njega sploh biti ne more. Česar se privadi pozimi, to nadaljuje tudi poleti, in tako gre vedno naprej. Vse je drugače, ako porabi tudi zimski čas. Dolgega časa ne pozna, ne mika ga po tuji družbi v krčmi, ker dobi dovolj veselja v družinskem krogu pri pridnem delu. Pri tem si tudi prisluži marsikak novčič, katerega ve dobro uporabiti, ker ne more s poljedelstvom pokriti vseh potreb.

Tako postransko kmetovo delo je domači obrt.¹⁾ Ker se je važnost domačega obrta že mnogokrat poudarjala, ker je v veliko podporo kmetškemu ljudstvu v sedanjem

¹⁾ V smislu obrtnega zakona je domači obrt „jene gewerbliche Thätigkeit, welche nach örtlicher Gewohnheit von Personen in ihren Wohnstätten in der Art betrieben wird, dass diese Personen bei ihrer Erwerbsthätigkeit, falls sie derselben nicht per-

hudem času in je tudi na Kranjskem v različnih vrstah že prej udomačen, bomo v naslednjem opisali glavne vrste domačega obrta, katere vidimo med našim ljudstvom, kakor so: lončarstvo, žebjarstvo, sitarstvo, čipkarstvo, slamnikarstvo, izdelovanje lesene robe itd.

I. Lončarski obrt.

Dobili bi kmetških hiš, kjer ne bi poznali še štedilnih ognjišč in ne imeli kovinskih posod, a zastonj bi iskali hiše, v kateri ne bi bilo lončene peči in lončenih posod. Kuha se povsod, zato pa rabijo i peči i loncev. Tako je danes, je bilo nekdanj in bode menda tudi v prihodnje. Ker so torej te stvari tako potrebne, je lahko umljivo, da je lončarstvo eden najbolj razširjenih domačih obrtov na Kranjskem. Zgodovina nam poroča, da je bilo lončarstvo na Kranjskem že v XVI. stoletju zelo razširjeno. Lončarji so imeli, kakor drugi samostojni obrtni stanovi, svoje cehe. Razpečavali so svoje pridelke daleč naokoli. Sčasom so se razmere poslabšale. V XIX. stoletju so se cehi razdružili, in ker odslej lončarji niso mogli svojih izdelkov spraviti v denar, so mnogi popolnoma popustili svoj obrt, pri drugih pa je dobil drugačno lice. Iz samostojnega obrta je postal domači obrt. Kot takega vidimo lončarstvo še danes pri nas udomačenega na mnogih krajih.

Že za časa cehovstva so bili Ljubnčani (Ljubno pri Brezjah v radoljškem okraju) na glasu kot spretni lončarji. Niso le zalagali skoro cele Gorenjske, ampak so razpošiljali svoje izdelke tudi daleč izven Kranjske. Bilo jih je veliko in so imeli tudi svoj ceh. Po razdružitvi ceha v začetku XIX. stoletja je tudi v Ljubnem lončarstvo propadlo in se ohranilo le še kot domači obrt. Danes se peča od 162 vaščanov le še devet družin z lončarstvom. Z ozirom na nekdanj tako cvetoči obrt, je 1600 K,

sönlich obliegen, keine gewerblichen Hilfsarbeiter (Gehilfen, Gesellen, Lehrlinge) beschäftigen, sondern sich der Mitwirkung der Angehörigen des eigenen Hausstandes bedienen.“ Minist.-Erl. 16. Sept. 1883.

kolikor približno sedaj izkupijo na leto, pač malo, vendar jim je tudi ta vsota v korist, ako pomislimo, da je to le njihov postranski zaslužek in da pri tem ne zanemarjajo drugega dela, ker se z lončarstvom pečajo največ ob času, ko počiva poljsko delo.

Bolj kot v Ljubnem cvete lončarstvo v kamniškem okraju, in sicer v vaseh: Mlaka, Gora, Podboršt, Gmajnica in Križ. V teh vaseh je nad petdeset družin, katere še vedno pridno izdelujejo kozice, lonce, sklede, latvice, umivalnike, kropivčke za blagoslovljeno vodo itd. Iz njihovih delavnic prihajajo tudi lončene peči. Dočim pa je lončarstvo ohranilo še vedno značaj domačega obrta, se je v kamniškem okraju vsled velike množine izdelkov obrt izpremenil. Večina izmed onih, katerim je bilo lončarstvo še pred kratkim postransko opravilo, je naznanila svoj obrt oblastem ter dobilo pravice in dolžnosti samostojnih obrtnikov. Lončarstvo jim je postalo glavni, če ne edini vir zaslužka; tudi se ne peča z obrtom več le domača družina, ampak imajo uslužbene pomočnike in sprejemajo vajence kakor drugi samostojni rokodelci; kajpada morajo za izvrševanje svojega obrta plačevati davek. Ta izprememba ima tudi svoje slabe strani. Poljsko delo prično zanemarjati, mnogi se ga popolnoma odvadajo, privadijo se pa pri tem novih potreb in potrebic. Dobiti je poleg teh tudi mnogo takih, katerim je poljsko delo glavna skrb in katerim je lončarstvo le postransko opravilo. Pri teh se seveda peča z lončarstvom samo domača družina brez pomočnikov in vajencev. Da ti ne izdelajo toliko kot prvi, je umevno; vendar si morejo precej pomagati s tem postranskim zaslužkom, katerega pa tudi potrebujejo, saj večina izmed njih so revni posestniki, ki premorejo kvečjemu 5—8 orlov polja. Največ lončarjev — domačih obrtnikov je na Mlaki, glavnem taborišču lončarske obrti. Njihovi izdelki so ravno iste vrste in vrednosti kot izdelki samostojnih obrtnikov. Vsi domači in samostojni lončarji kamniškega okraja razprodajajo jako mnogo lončarskih izdelkov. Vrednost letnih

proizvodov bi smeli ceniti na 18.000 K. Res lepa vsota! Ker pri tako veliki produkciji ne morejo razpečati svojih izdelkov v domači okolici, morajo večino loncev, skled itd. spraviti v denar drugod. Kar je domačih obrtnikov, večinoma krošnjarijo okrog, drugi pa peljejo cele vozove blaga na semnje na Koroško, Štajersko, Hrvaško, celo na Tirolsko, v Trst in na Reko, kjer imajo že svoje stalne odjemavce, kateri znajo že sami spraviti naprej v denar lončarske izdelke. Zadnje čase sem nagaja lončarjem konkurenca z železnimi, bakrenimi in kositarjevimi posodami; zato se je bati, da ne bi mogli več vsega sproti razprodajati, ako bodo vedno več delali. Hud udarec bi bil za te lončarske domače obrtnike, ako bi se bilo prepovedalo krošnjarstvo. Katoliško-narodni slovenski državni poslanci imajo to zaslugo, da so v državnem zboru z vsemi silami vplivali na to, da se ljudstvu ne prikrajša ta dohodek.

Tudi na Dolenjskem dobimo lončarstvo udomačeno na mnogih krajih. V prvi vrsti omenimo lončarje krškega okraja. Kdaj se je tukaj obrt pričel in kako se je tekom časa razvijal, nam zgodovina ne poroča, gotovo pa je, da je zelo star, če ne sploh najstarejši na Kranjskem. Ako opazujemo lončarske izdelke teh krajev, vidimo na njih takoj nekaj posebnega. Vsa ornamentika in vse oblikovanje kaže nekaj čisto svojega, česar drugod zastonj iščemo. Ako pa jih primerjamo s keramičnimi izkopinami iz starih rimskih grobov, opazimo med njimi precej sličnosti. Vsi kraji, kjer je razširjeno v krškem okraju lončarstvo, leže ob stari rimski cesti. Iz tega sklepamo, da se je pričelo lončarstvo tukaj že za časa rimskih naselbin in se ohranilo do današnjih dni. Drugače si ne moremo tolmačiti niti posebnosti v ornamentiki pečarskih in lončarskih izdelkov, še manj pa njih podobnosti s starimi izkopinami. Lončarji v Šent Jerneju, Stari vasi in Sv. Križu izdelujejo posode, kakršne smo omenili že pri drugih. Znani so zlasti rdeči lonci, katerih drugod ni dobiti. Večinoma so danes

lončarji samostojni obrtniki, vendar so tam tudi izdelovavci, kateri gojé lončarstvo le kot domači obrt, ker imajo od njega le postranski zaslužek. Vsi skupaj naredé posod in peči na leto v vrednosti okoli 8000 K. S svojimi izdelki preskrbujejo skoro vso Dolenjsko vzhodno od Novega Mesta sem. Navadno pripeljejo svoje izdelke na semnje v Kostanjevico, Krško in Mokronog, drugo pa razprodajajo krošnjariji od hiše do hiše.

Seveda ne smemo prezreti ribniških lončarjev. Tako se imenujejo namreč vsi lončarji v Dolenji vasi, Bukovici, Nemški vasi in Rakitnici¹⁾ pri Ribnici. V teh štirih vaseh se peča kakih štiriintrideset družin z lončarstvom, katero je imelo še pred kratkim izključno značaj domačega dela. Dasi so pa sedaj nekateri postali samostojni obrtniki, vendar je vsem še vedno glavna skrb poljedelstvo. Obrt izvršujejo le domačini brez tujih pomočnikov, kvečjemu da pomaga pri izdelovanju še domači hlapec, kadar nima drugega dela. Lončariti pričenjajo šele, ko je žito z drugimi poljskimi pridelki že spravljeno v shrambe. Delajo le moški, ne ženske in otroci. Poleg loncev, skled, kozic, krožnikov itd. izdelujejo tudi različne otročje igrače. Vse to blago prenašajo krošnjariji okrog po deželi ali pa je pošiljajo v Trst in na Reko. Ilovice za posodo in za peči ne dobivajo doma, ampak si jo nakupujejo od sosednih Kočevarjev. Pečnice kurijo seveda, kakor povsod drugod na Kranjskem, z drvmi, in sicer imajo navadno po štirje in štirje lončarji eno skupno pečnico, katero rabijo vrstoma. Lastniku pečnice se plača za enkratno rabo po 20 kr. V eni pečnici se nažge blaga približno za kakih 80 K. Vsak lončar žge 4—5 krat na

leto. Ako odračuni stroške, mu ostane približno 200 K zaslužka.

Slednjič omenjamo lončarje črnomaljskega okraja, namreč na Griču in v Podgori, kjer se bavi z lončarstvom večina družin. Delajo nekoliko drugače, kakor v Ribnici: tukaj moški samo žgó, posodo izdelujejo pa le ženske. Vzroka je morda iskati v tem, da se moški zadnja leta preveč izseljujejo v Ameriko, vsled česar je jel obrt tudi izdatno pešati. Pečnice, katere imenujejo „pališča“, imajo tudi tukaj skupna; vsi lončarji na Griču n. pr. imajo štiri pališča. Enkrat se nažge po 30—40 loncev v vrednosti 12—15 K. Izdelujejo pa zelo preprosto posodo, vendar so ponosni na svoje izdelke ter se radi hvalijo, da se v njihovih loncih skuhajo najboljši žganci. Razprodajajo jih po Beli Krajini in po sosednjem Hrvaškem; tu drugodnih izdelkov sploh ne marajo, ker kuhajo le v črnih loncih, kakršnih pa od drugih lončarjev ne dobé. Poleg omenjenih vasi so raztreseni lončarji še na Dobljiški Gori in v Vitoših. Zlasti ker so vinogradi odpovedali, prihaja tem ljudem v veliko podporo lončarstvo in je prav škoda, da je jelo pešati, ker pomanjkuje delavcev.

Lončarstvo je torej na Kranjskem res zelo razširjeno in daje našemu revnemu ljudstvu precej zaslužka. Gotovo pa bi neslo še več, ako bi si mogli napraviti mesto sedanjih pečnic take, v katerih se kuri s premogom. Ne le da je delo uspešneje, ampak prišlo bi tudi mnogo ceneje. Tudi v oblikovanju in glaziranju so naši lončarji še precej primitivni in bi se morali malo poučiti o moderni tehniki v tem obrtu. Na te in druge nedostatke je opozarjal že „Slov. list“ 12. julija 1902, kakor tudi „kmetijska enketa“ l. 1884. in „Soc. načrt slov. kršč. delavskih stanov“; ti vsi so pozivljali vlado, naj pomaga lončarjem. Do danes se ni še nič storilo v povzdigo tega velevažnega obrta. (Dalje.)

¹⁾ Tam doli v Rakitnici
Tam delajo se piskerci
Obštant'k in lepi.

(Nar. pes.)

MARIJA:

LILJANA.

NOVELA.

I.

Majnik je, cvetoči majnik — —
 Čarobno blesté v jutranjem solncu pozlačeni balkončki in mični podstrešniki italijanskega mesta F. Po krasnih verandah, terasah in divnih vrtovih se je zdramilo mlado cvetje iz nočnih sanj v novo jutro novega življenja —

Na trgu „Santa Croce“ vse mrgoli in se giblje. Delavsko ljudstvo hiti po svojem delu, vrste vojakov prihajajo in zopet odhajajo, prodajalci oranž, citron, dateljev kričé in ponujajo mimogredočim svoje blago, da prevpijejo splošni tržni hrup; vozovi drdrajo po kamenitem tlaku... Iz odprtih oken okrog trga je čuti glasove raznih instrumentov. Od lomek otožne spevoigre prehaja v poskočno polko ali v vroči italijanski napev... Pred kavarnami, pod umetno senco orjaških palm leno posedajo zgodnji šetalci; dolgolasi muziki, slikarji in drugi umetniki nekam malomarno postopajo po živahnem trgu.

Tja proti veličastni cerkvi „Santa Croce“ se ti zdi trg prestvarjen v živobojne cvetlične gredice. Kamor doseže oko, povsod le cvetje in zopet cvetje. Kako bogastvo domačih in inozemskih cvetlic! Od nežnih, preprostih šopkov do umetno-povezanih vencev, od skromne košarice vijolic do najokusnejše sestavljenih figur iz divnih kamelij in cvetoče mirte pokriva kakor en sam cvetlični vrt prostor daleč naokrog — —

In te cvetlice prodajajo lepe cvetličarice. Danes so njih košarice še vse polne; samo ono zlatolaso dekletce tam, mala Liljana, je ravnokar segla v košarico po zadnji šopek. Zavezala je v robec liro in nekaj drobiža za prodano cvetje — potem pa brž domov: solnce se je že visoko pomaknilo na prozornočisto obnebjé.

Živordeče krilce, visok oprsник, kratki, široki rokavci — kako ljubko vse to pristoja deklici, v prvi razcvitajoči se pomladi! Njeno jasno obličje oznanja v svet, kako krasno je življenje, ako klije pomlad v srcu in v naravi — pomlad vsepovsod, kamor doseže nedolžno oko — — —

Kar je mogla, je hitela domov. Ali kaj! Čuj tam, lajna starega Žorža... Že čestokrat jo je čula, često pogladila umno Žorževo opico, ki je s klobukom pobirala milodare za siromašnega gospodarja, in vendar so se ji ustavile zopet danes snežnobeke nožice v širokih opankah — skoraj se je zopet zagledala v opico in lajno in gledala in poslušala...

Tedaj pa jo je nagovoril neznan glas:

„Lepa deklica, ali imaš še kaj cvetlic?“

„Ne — danes nič več, a jutri, če želite čisto preprostih cvetlic“, je dejala malo boječe, a tako zvonko, da je mladi umetnik — on jo je bil nagovoril — osupnil.

„Da, da, kajti jaz ljubim cvetlice, zlasti če jih trga nežna rokica, kakršna je tvoja, dete!“ —

Liljana ni razumela teh besed, a ob radostile so jo vendar-le. Tujec, ki jo je nagovoril, on ljubi cvetlice! To ji je bilo dovolj. Ne more biti slabega srca imenitni gospod v žametni obleki in s svilenim robcem okrog vratu — sicer bi ne ljubil cvetlic, si je mislila.

Krenila je v ozko ulico, ne meneč se dalje za tujca.

A gospod z dolgimi kodri je hitel ročno za njo.

„Počakaj, deklica, jaz grem isto pot“, je dejal, a lahen smeh, ki mu je šinil preko polnih ustnic, je pričal, da mladi gospod ni govoril resnice.

Kaj, seveda je ni govoril! A videl je deklico, in v njegovem srcu je zazvenelo: „Model! krasen model! Glej živa pomlad, Alfonzo!“ Bil je umetnik — in je moral hiteti za svojimi ideali . . .

Pomladne sapice so privabile nežno rdečico na prozorno obličje dekličino, in zlati kodri so ji prilezli previdno izpod čepice na belo čelo.

„Hodite Vi, gospod, sami! Meni se mudi, a gospod gotovo niste navajeni urno hoditi“, je dejala v odgovor in mimogredé ji je padlo oko na ozke, svetle črevlje spremeljevalčeve ter na njene široke, pol predolge opanke.

„O, le hodi urno, kolikor hočeš: lahko te bodem dohajal! A čuj, povej mi, deklica, kako ti je ime, in kdo sta tvoj oče in tvoja mati?“

Začudeno ga je pogledala. Kaj ji hoče ta tujec? Kaj jo izprašuje?

„Liljana mi je ime, gospod, a matere nimam, ker sem najdenka. — Moja mati je dobra Maja, in stari Emerigo je moj oče . . .“

„Emerigo — kdo je to?“ je poprijel tujec za besedo.

„No, Maje, moje rednice, brat je; revež je, ker ima leseno nogo. Letos dopolni, ako ljubi Bog hoče, osemdeseto leto.“

„Osemdeseto leto? In ti gotovo ljubiš tega starčka? —“

„Ljubim? No seveda, saj je tako blag in poln skrbi za-me! On je moj najboljši prijatelj in vrednega prijatelja moramo ljubiti!“ — Nekako slovesno je poudarila zadnje besede, da je umetnik začuden obstal.

„In koga še ljubiš?“ je vprašal Alfonzo z zanimanjem.

„V prvi vrsti Kraljico Miru“ — je odgovorila odločno — „potem staro Majo, potem Emeriga — potem cvetlice in potem še mnogo drugih stvari in ljudi, ki so prijazni z menoj!“

Z občudovanjem je poslušal njene preproste besede. Čudno, nenavadno dekletce, ta Liljana! Čista poezija, utelešena umetnost. — In on je umetnik!

„In za-me bi ne bilo prostorčka v tvojem srcu?“ Ušle so mu te besede . . . a željno je čakal odgovora na svoje predrzno vprašanje.

Ona je zopet presenečeno pogledala nadležnega tujca. Namesto odgovora je nekako moško in zamozavestno zaprašala:

„A kdo ste Vi, gospod?“

„No, reci mi — Alfonzo! Slikar sem, dete.“

„Ah, slikar! In slikate krasne podobe, kajne, podobne onim v naši cerkvi?“ —

„No da — nekako take . . .“

Čudno — in tak umetnik išče prostora v njenem srcu!

Dospela sta iz mesta na prosto. Pred topolovim gozdom se je ustavil slikar ter se poslovil.

„Na svidenje!“ — je dejal in rahlo stisnil Liljani malo desnico. „Bog s teboj, deklica!“

Ni mu bil v navadi takšen pozdrav — a za njo ni našel primernejšega.

Lahno, kakor sapica poigravajoča se z mladim topolovjem, je odhitela Liljana po mehkem mahu v gozd.

Res, krasna je bila ta Liljana, a vedela je za to ravno toliko, kakor svetla danica na nebu za revno kresničico v cvetočem grmovju — — Nekateri so trdili, da je mala sirotka tedaj, ko je ležala na cvetni gredici na vrtu, kjer jo je našla in pobrala stara Maja, prejela od usmiljenih cvetlic različnih darov. Zlatica na primer je podarila njenim mehkim lasecem bogato svojo barvo — vijolica očescem temno modrino — rdeča roža ji je poljubila mala usteca, beli limbar pa je dihnil v mili obrazek svoj nedolžni dih . . .

Klicali so jo za Liljano, čeprav jo je gospod župnik pri krstu posvetil Kraljici Miru. Da, Liljano so jo zvali znanci in prijatelji stare Maje in njenega brata Emeriga, že tedaj, ko je ležala v leseni zibelki in strmela v tisto ped neba, ki je svetila skozi zeleno obraslo okno, do današnjega dne, ko je stopala vitka deklica iz zelenega gozda proti kapelici, sredi pisane livade.

Na dnu košarice je hranila še majhen šopek cvetic za Njo, ki jo je v prvi vrsti ljubila. Pokrite so bile z belim prtičkom, da jih ni ugledalo katerega kupca oko.

Pokleknila je pred sveto podobo, položila cvetlice na oltar in njene ustnice so se gibale v nedolžno preprosti molitvi: „Da si mi bila v mislih, Kraljica Miru, pričajo naj Ti cvetlice, ki jih pokladam na Tvoj oltar. Ovenele so — a jutranja rosa in ljubko Tvoje Dete jih zopet oživi. — Varuj me, Mati sirot, kakor doslej, vsega zla, blagoslovi staro Majo, in vse ljudi, ki so mi dobri in Tebe ljubijo! —

„Tudi njega, onega slikarja vódi po pravem potu, ki pelje k Tebi“, je pristavila nehoté, pomočila roko v mal kropilnik, se pokrižala, ter odhitela preko livad in vinogradov proti nizkemu domu stare Maja.

II.

Hiša, ali bolje hišica, stare Maje je stala zunaj male vasi na prijaznem holmcu.

Po čedno pobeljenem zidu se je vzpenjal do nizke, z mahom porasle strehe bršlin z divjimi rožami. Skozi gosto zelenje je blestelo kakor kristal čisto steklo — dvoje malih oken. Krog hišice se je širil prijazen vrt, tedaj kakor pregrnjen z dehtečim cvetjem; stezice okrog gredic so bile z belim peskom posute. —

Pred hišico se je ravno šopiril gizdavi pav in dvoje grlic je preplašeno sfrčalo k pegatki, ki je na pragu zobala potreseno proso. Pod leseno klopjo poleg duri je ležala velika bela mačka, ter zadovoljno predla, ne meneč se za preširnega pava ne za krotki grlici in malo pegatko.

„No, stara mačka-godrnjačka, ali ti ugaja gorko solnčece, kajne?“ — se je oglasil na pragu starček z leseno ного, potem ko je smehljaje opazoval nekaj časa ta prizor na malem dvorišču. „Čakaj, — se pa še jaz pridružim, da tudi meni solnce malo oživi otrple, stare ude!“

Počasi se je primaknil do klopi in sedel nanjo. Res je dobro dela ta mehka solnčna toplota staremu dedu. — Kdo bi si mislil,

da je bil ta Emerigo z leseno ного neustrašeno-hraber vojak! Pa je bil — in baš vojska mu je vzela ного . . . Aj, kako je bilo takrat! Sovražnik na desni, sovražnik na levi . . . kot listja in trave . . . in kroglje so frčale in žvižgale po zraku . . . in tudi njega je zadela in mu zdrobila ного . . . Moj Bog! . . . A da je le vsaj rešil si življenje! Da se je le vsaj zopet povrnil k svoji ljubljeni Maji! Ah, kakó mu je bila tedaj prišla nasproti sestra Maja, edina duša, ki jo je še imel od svojih na svetu! . . . Ni plakala — molčé mu je padla okrog vrata, a obeh oči sta se zaupno ozrli proti nebu . . .

Dà, tako je bilo. In čestokrat je starcu prihajalo na spomin vse to. Tudi to popoldne bi mu na gorkem solncu nemara začel uhajati duh nazaj v prešle čase, toda premotil ga je skoro Majin klic:

„Emerigo! Rigo! Poglej no malo v dolino, če je še ni! — Pozno je že, solnce skoro zatone!“

Emerigo je pobral palico ter se podal na oni konec hiše, kjer se mu je odprl razgled daleč po dolini.

Obsenčil si je oslabele oči pred zadnjimi žarki zahajajočega solnca, ter pazljivo nekaj časa zrl v zeleno daljavo.

„Ne, še ne!“ — je zaklical Maji. „Pač — čakaj no, — če prav vidim — menda vendar. Da — da, ona je, Liljana!“ In govor se mu je izpremenil v srčni vzklik: „Liljana, Liljana!“

Z neko otročjo radostjo se je vrnil zopet pred hišo. Na klopi pa je sedaj že sedela ženica, srebrnobelih las, udrtih oči, upadlih lic — stara Maja.

Sedel je poleg nje, svoje sestre. Zdušno sta obrnila pogled v zahajajoče solnce — trudna potnika v pozni jeseni, ki molčé potujeta v deželo, ki ne pozna nadlog, ne bolečin, v deželo, kjer se pomladi vsako obličje — —

„Maja! Emerigo!“ To je bil vzklik prav iz dna srca deklice, ki je hkrati stala pred njima.

„Zopet sem vse prodala — glejta, vse!“ — Položila je prazno košarico na klop.

„Pa dolgo te ni bilo“, je očital ljubeznivo Emerigo, in Maja je dvignila tresočo roko deklici na ramo: „Bog te sprimi, Liljana, ti ljubljeno dete!“

Nekako ponosno so sledile oči obeh starčkov mladi deklici, ki je po prvem pozdravu odhitela na vrt in skakljala od gredice do gredice, kakor da ima za vsako cvetko posebe najpresrčnejše pozdravilo.

Je-li res to ono revno dete, ki sta je dvignila izmed pisanih cvetlic na vrtni gredi in je sprejela za svoje?

Da, da. Od tedaj se je razcvetelo skoro šestnajstkrat divje popje med zelenim bršlinom — in Emerigo je bil tedaj še čvrst, ko je tesal malo zibelko.

In kako sta ljubila to nežno najdenko! Saj je s prvim njenim nasmehom zasvetil v njuno življenje svetli žarek sreče! — —

Liljana je pa že postavljala lončke po ognjišču, kakor izvedena gospodinja. Rokavci si je zavihala, opasala širok predpasnik in urno se je obračala po mali kuhinji. —

Iz začrnelega stolpa, cerkvice sv. Mavricija, se je oglasil zvonček k zdravamariji. Milo se je razlegal po dolini in med zvoženjem so plavali pobožni pozdravi do Bogorodice. Stare babice so križale čelca svojih vnučkov ter jim sklepale drobne ročice, češ: „Molite otroci! Čujte, angeljci pojó čast Kraljici majnikovi! Glejte, kako blizu nas so ...“

Po skromni večerji in opravljeni molitvi je šla Maja k počitku, Liljana in Emerigo pa sta se še nekoliko pomudila pred hišo pod zvezdnatim nebom.

Kako je Liljana ljubila take večere! — Sedla je na nizki podnožnik, naslonila glavico na trdo klop in zagledala se je tja gori v brezštevilne zvezde.

Rahlo ji je pogladil Emerigo mehke kodre, in ona je obrnila oko v njega, ravno ko je izza malega oblaka priplula svetla luna.

Poznal je ta pogled, te oči — o davno že! Bile so popolnoma oči nesrečne Liljanine matere ... Ah, kolikokrat se je mora spomniti! Najzgodnejše dekcle v celi vasi je

bila Lucija. In oni brezvestnež v žametasti obleki jo je šel pogubit! Zločinec! ... Toda kaj — tudi sama je bila kriva. Zakaj mu je pa zaupala, zakaj verjela! Ali je ni on, Emerigo, njen varih, svaril: „Lucija, dekle — to ne vodi k dobremu koncu!“ ... Da, da, in še kako jo je opominjal. „Glej“ — ji je dejal — „ti nimaš družega, kot pridne roke in pošteno ime. Čuvaj si to dvoje! ... Ko je tvoj oče ležal na smrtni postelji — mati veš, da ti je že prej umrla, — ko se mu je trgala nit življenja, ko mu je duh že plaval takorekoč med tem in onim svetom: tedaj so pritekale svetle solze po njegovem mrtvaškem licu. Lucija, te solze so veljale tebi, ki si ihtela ob vzglavju umirajočega očeta ... Bile so solze, ki jih je skrb za sirotnega otroka izvabila na trpeče obličje ... Lucija, ne zabi teh solz — in čuvaj se zapeljivcev!“ Tako jo je svaril, tako ji je govoril čestokrat. Ali kaj, ko je pa rajši poslušala svoje srce, nego svoj razum. „Ne boj se, moj dobri Emerigo“, je odgovarjala —: „on je predober, preblag, on me ne osramoti! Vse mi hoče nadomestiti, vse biti, vse ... Oh, kako mamljivo-sladka je zavest, da me ljubi, mene, ki nimam ne očeta, ne matere, ne domovine ... In vendar me ljubi!“ Tako je govorilo — neizkušeno dekcle.

In zgodilo se je, kakor se je bal Emerigo. Nekoč je prišla k njemu, plaha, solzna, obupana. Zgrudila se je predenj na kolena in kakor strta je zaječala: „Emerigo, kako si dejal včasih: pridne roke in — pošteno ime! O, jaz nesrečnica! ... Mojega poštenega imena ni več — prevarjena sem in zapuščena!“

Emerigo je razumel. Skušal je tolažiti: „Lucija, kvišku oko! Oni, ki si Ga razžalila, je usmiljen! Prosi Ga odpuščanja in zopet mu služi s celim srcem!“ ...

Toda Lucija je strmela pred-se in ni umela njegovih besed, kajti temni oblaki so zakrili zlato solnce in svetle zvezde ...

Ko se je zopet vrnila pomlad, je izginila Lucija brez sledu — — —

Majnikovo jutro pa so potegnili ribiči iz potoka utopljeno truplo nesrečnice, baš

tedaj, ko je Maja iz cvetne grede dvignila nežno dekletce, malo najdenko, v svoje naročje — —

Vsega se je zopet spominjal tudi ta večer in nehoté je privil mlado rejenko k sebi, da ga je začudeno pogledala.

OB MORSKEM OBREŽJU.

M. C. CRNČIĆ.

Emerigo pa je od tedaj sleherni večer stopal do kapelice Kraljice Miru, ter prilival svetilki olja za nesrečno Lucijo in za malo sirotko Liljano — — — — —

„Rigo, zvestemu prijatelju treba zaupati najmanjšo skrivnost, jeli?“ je vprašala Liljana nekako slovesno in se skrivnostno ozrla v Emeriga.

„No, da, gotovo Liljana!“ je potrdil le-ta, z mislimi še vedno v oni preteklosti. —

Kakor širna ravan okrog nje, tako prosta in odprta je bila njena duša staremu prijatelju. A danes? V tihi noči žari dvoje očes, uprtih ravno v njo. Rahlo se je nekaj prikradlo v raj njene duše, previdno zaprlo duri — in Liljana je molčala.

Ko je že pozno istega večera pristopil Emerigo k postelji speče deklice, je sladak

smehljaj krožil okrog njenih svežih rdečih ustnic.

„Le sladko sanjaj o bujnih svojih cvetkah, zlato moje dete! Da, o belih cvetlicah do konca svojega življenja“ — — je mrmral starček, „in srečnejša bodeš od tvoje matere!“ — —

„In zame bi se ne našel prostorček v tvojem srcu?“ so šepetale rdeče ustnice. Emerigo ni čul rahlega šepeta. (Dalje.)

SORIN:

V JUTRANJI ROSI ...

V jutranji rosi
polje blesti se,
v vasi vesela
pesem glasi se.

Cvetka pa v gozdu
glavo priklanja,
mirne in sladke
sanje še sanja.

Skozi vejevje
solnce posije,
cvetko rdečica
lahna oblije.

Kaj bi se cvetka
ne sramovala,
ko je pa jutranjo
zoro zaspala ...

SILVIN SARDENKO:

PREVARE NI!

Včasih mislim,
kakor da bi kdo na rame
težek kamen mi položil.
In pogledam okrog sebe —
a nikogar ni.

Včasih mislim,
kakor da bi kdo v ušesa
tesen vzdih mi tiho vdihnil.
In poslušam bolj natanko —
ali vzdih ni.

Včasih mislim,
kakor da bi mehke kaplje
kapljale po licih mojih.
In obrišem se po licih —
ali kaplje ni.

Pa pogledam
v dušo svojo: — vidim kamen,
slišim vzdih, čutim solze —
in nobene, ah nobene
več prevare ni!

ANTON JARC:

ALKOHOL IN NJEGA FIZIOLOŠKI UČINKI.

Ni skoraj predmeta, o katerem bi se bilo v zadnjem času toliko napisalo, kakor o alkoholu. Profesor Schmidt v Draždanih je izdal pred dvema letoma posebno knjižico z naslovom: „Bibliographie des Alkoholismus“, v kateri našteva 806 spisov in 637 daljših sestavkov o alkoholu in njega narodno-gospodarskem pomenu, ki so izšli samo v nemškem jeziku od l. 1880.—1900. Od tedaj do danes se je pomnožilo seveda tudi to število. Koliko se je pa napisalo tudi v drugih jezikih! Že to dejstvo sili vsacega treznomislečega človeka, da se resno vpraša, ali je res kaj na tem, da je alkohol človeškemu organizmu toliko škodljiv, ali je vsa stvar le pretirana. Že lanski „Dom in Svet“ je prinesel prav zanimivo razpravo o tem predmetu pod naslovom: „Alkoholova kuga.“ Pisatelj je razmotrival to vprašanje z zgodovinskega, deloma z etičnega in tudi s higieničnega stališča. Svoja izvajanja je podprl tudi s statističnimi podatki.

Pri vsem tem je pa ostalo še odprto vprašanje, kako se kaže pogubni vpliv alkohola na razne organizme. Ne smemo se namreč ozirati samo na človeka; zlasti ako raziskujemo fiziološke učinke, moramo poizkušati tudi z drugimi organizmi, z živalimi in rastlinami. Ta primerjalna pot dobiva zadnji čas v vseh prirodznanskih vedah vedno več privržencev, in lahko že sedaj trdimo, da je ta pot edino prava. Človeški organizem je namreč izpostavljen tako mnogoterim vnanjim vplivom, ne samo prirodnim, ampak še mnogo bolj drugim, da so zaključki, ki jih dobimo, ako opazujemo človeka, mnogo bolj nezanesljivi, kakor oni, kateri se nam pojavljajo pri opazovanju drugih živih bitij. S tem pa nikakor nočemo

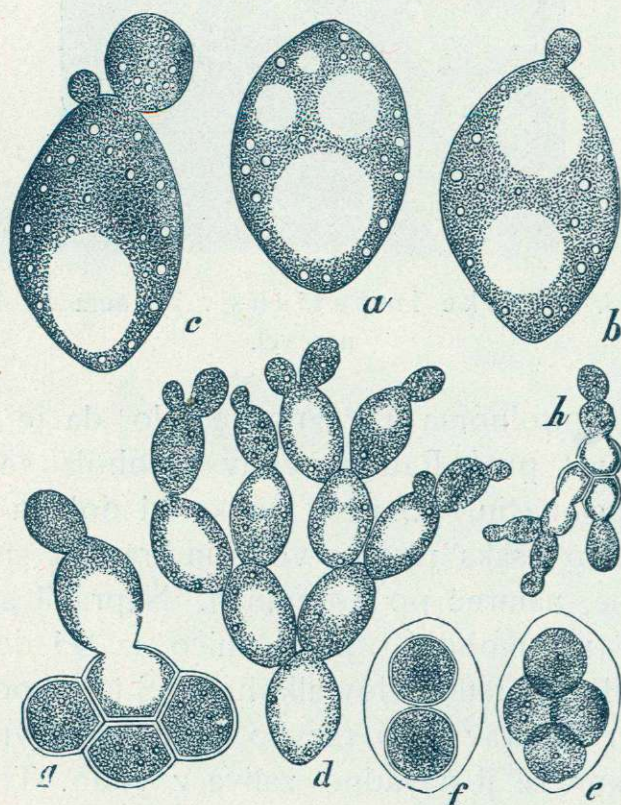
trditi, da moremo le na ta način dobiti dokazov za svoje trditve, ampak ravno nasprotno: enakost učinkov pri vseh živih bitjih je za nas vedno le poizkušnja, ali je naše mnenje pravo.

Ravno zadnji čas so se bavili učenjaki, prirodoslovci in medicinci, prav mnogo z poizkusi o fizioloških učinkih alkohola. Preden pa podam cenjenim čitateljem uspehe teh raziskavanj, se mi zdi umestno pred vsem odgovoriti na vprašanje: Kaj je pravzaprav alkohol?

„Alkohol“ je arabska beseda in pomenja po naše nekako: „najčistejše bistvo kake stvari“. Kemiki imajo zanj formulo C_2H_6O . Alkohol obstoji torej iz ogljika, vodika in kisika ter se dá sestaviti iz teh prvin. Nahaja se v prirodi v človeških mišicah 24 ur po smrti, v nezrelih sadežih nekaterih kobilnic, v vzduhu, v vodi (1 g v enem kub. metru), tvori najbrže po večini nekatera zvezdam repaticam podobna nebesna telesa, pridobivajo ga iz premoga kot rudninski špirit in slednjič nastane pri suhi destilaciji lesa, toda v vseh teh slučajih le v prav neznatnih množinah. Praktičnega pomena je le pridobivanje alkohola z vrenjem iz tekočin, ki imajo v sebi raztopljen sladkor ali še večkrat škrop (Stärkemehl).

Vsakdo ve, da je mošt, takoj ko je prišel iz stiskalnice, mnogo bolj sladek nego vino, katero nastane iz njega. Grozdje ima namreč v sebi več ali manj sladkorja, ki dá poleg drugih tvarin moštu prijetno sladki okus. Ako pa ta tekočina stoji v odprti posodi, da more zrak do nje, opazimo kmalu neki čuden pojav. Iz tekočine se začne vzdigovati mehurčki in neki strupen plin — ogljikova kislina — se začne razširjati po prostoru, v katerem so posode z moštom.

Vse te pojave so provzročile majhne glivice, katerih s prostim očesom niti razločiti ni mogoče. Njihovi trosi se nahajajo namreč vedno na grozdju, in prihajajo tako tudi v mošt. Tu se razvijó v glivice in razkrojijo grozdni sladkor v alkohol in ogljikovo kislino. Pridejana slika nam kaže zelo povečano sorodno glivico: olov kvas (*Saccharomyces cerevisiae*), ki pretvarja olovo za čimbo (Bierwürze) v pivo, kajti tudi pivo nastane na podoben način kakor vino. Te glive se množé neizmerno hitro s tem, da poganjajo iz sebe majhne popke (glej podobi *b*) in *c*), ki rastó in se končno odločijo

Sl. 1. Olov kvas (*Saccharomyces cerevisiae*). Slika *h* povečana 750 krat, ostale še mnogo večkrat.

od prvotnega mehurčka, včasih pa ostanejo tudi medseboj v zvezi, in potem nastanejo take oblike, kakor jih kaže podoba *d*. V podobah *f* in *e* pa je narisana drugi način razploditve, namreč s tem, da se glivična stanica razdeli v več enakih delov — trosov. Kako vskalé taki trosi, vidimo v slikah *g* in *h*.

Vinski cvet ali špirit napravljajo pa navadno iz gomoljev neke prav znane in na prvi pogled prav nedolžne rastline — našega navadnega krompirja. Tudi kvas, ki ga rabijo naše gospodinje, kadar pekó kruh,

ni nič drugega, nego napol suhi, v večji množini nakopičeni olov kvas.

Toda tekočina, ki jo dobimo po vrenju, ima šele nekaj odstotkov alkohola. S posebnimi, jako umno sestavljenimi pripravami se ta tekočina „popravlja“, ali kakor pravijo „rektificira“, da dobimo 80-, 90- do 95-odstotni alkohol in slednjič po posebni destilaciji takozvani absolutni alkohol, ki nima prav nič vode več v sebi. Znano je, da je alkohol brezbarvna tekočina, prijetnega duha, žgočega okusa. Vname se tudi prav lahko in gori z modrim, le malo svetlim plamenom, vleče željno vlago nase in odjemlje rastlinskim in živalskim stanicam vodo.

Mnogotero se uporablja alkohol v tehniki, a vsa ta množina, kar se ga porabi v druge namene, je uprav neznatna v primeri s tem, kar se ga zavžije. Mimogredé le naj omenim, da se pridela vsako leto na zemlji vina okrog 125 milijonov *hl*, piva pa se zvari celo 250 milijonov *hl* in špirita gotovo nad dvajset milijonov *hl*. A o tem izpregovorimo natančneje pozneje. Sedaj preidimo k poizkusom, ki jih je priobčil vseučilišni profesor v Dorpatu (Jurjevo) na Ruskem — A. Rauber.¹⁾

I. Vpliv alkohola na rastline.

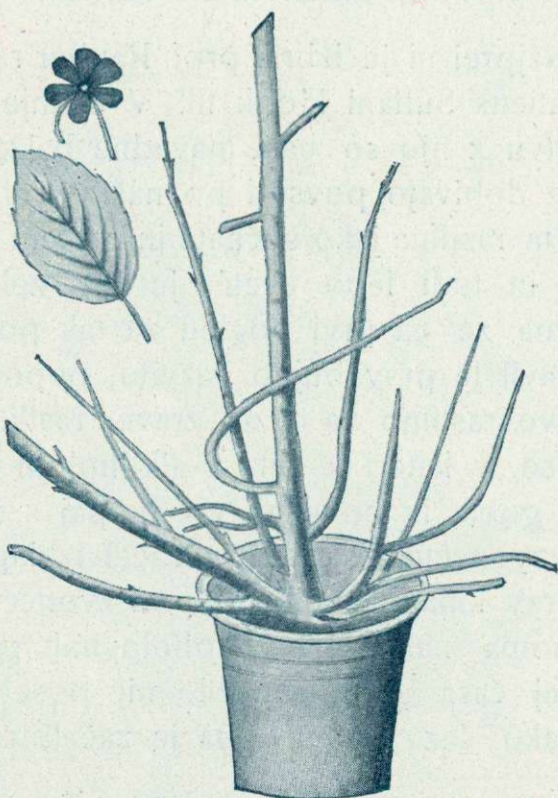
Najprej si je izbral prof. Rauber rastlino *Impatiens Sultani* Hook fil. V bližnjem sorodstvu ž njo so naše navadne balzamine, ki se dobivajo povsod po naših vrtih. Ker ima ta rastlina jako sočnate in pri tem nežne liste in tudi lepo cveté, je bila zelo pripravna že na prvi pogled za tak poizkus. Postavil je prav bujno razvito, popolnoma zdravo rastlino na mizo, zraven rastline posodico, v kateri je bila z alkoholom napoljena goba, in poveznil vse skupaj s steklenim zvoncem. Alkohol je začel izhlapévati, in prav kmalu je bil zrak pod zvoncem popolnoma nasičen z alkoholovimi parami. Nekaj časa se ni opazilo nič posebnega. Nekako čez štiri ure pa je začela rastlina

¹⁾ Gl. njegovo knjigo: „Wirkungen des Alkohols auf Thiere und Pflanzen“. Leipzig 1902.

svoje liste polagoma povešati, njihov prejšnji lesk se je izgubil, postali so motni, in na njih so se prikazale majhne rosne kapljice: — rastlina se je začela potiti. Kapljice so se polagoma strnile in popadale v večjih kapljah na tla.

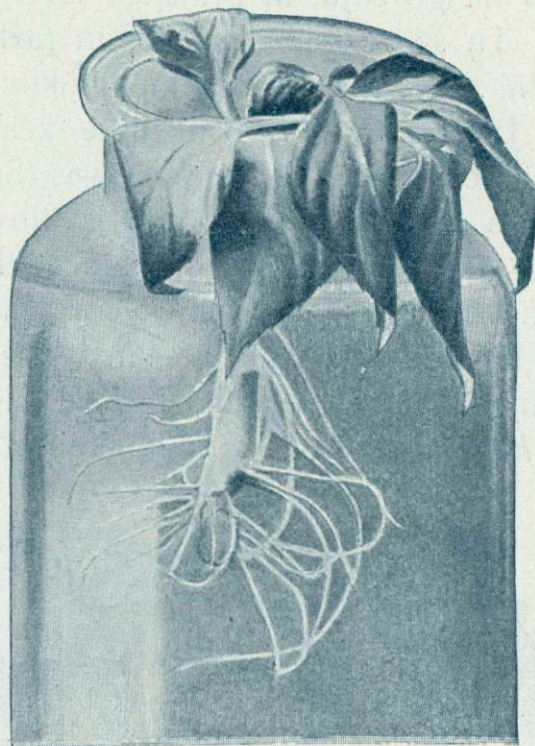
Par ur potem je opazil nov, čuden pojav. Na listih so se jele kazati neke posebne, svetle lise. Listi so postali na nekaterih mestih prosojni, tako da je mogel skozi nje brati pisavo, ako jih je položil na popisan ali tiskan papir. Vsa rastlina je popolnoma ovenela. V 24 urah je bila videti kakor mrtva; nekateri listi so že popadali na tla, drugi so viseli le še napol na vejicah in vsak hip je bilo pričakovati, da tudi ti odpadejo.

Da bi poizkusil, ali je rastlina popolnoma zamorjena ali ne, jo je zanesel profesor Rauber na prosti, na sveži zrak, ter ji začel pridno zalivati. Izprva so odpadli še ostali razviti listi, le malo razviti vršički so se ohranili. Ti so se začeli polagoma razvijati, rastlina se je okrepila, in v treh tednih je imela nove liste. Podobno se godi tudi drugim rastlinam, ako so dalje časa v alkoholovih parah, le da se nekaterim listi popolnoma posušé, mesto da bi postali

Sl. 2. *Impatiens Sultanii* po vplivu 5% nega alkohola v $\frac{1}{4}$ nar. vel.

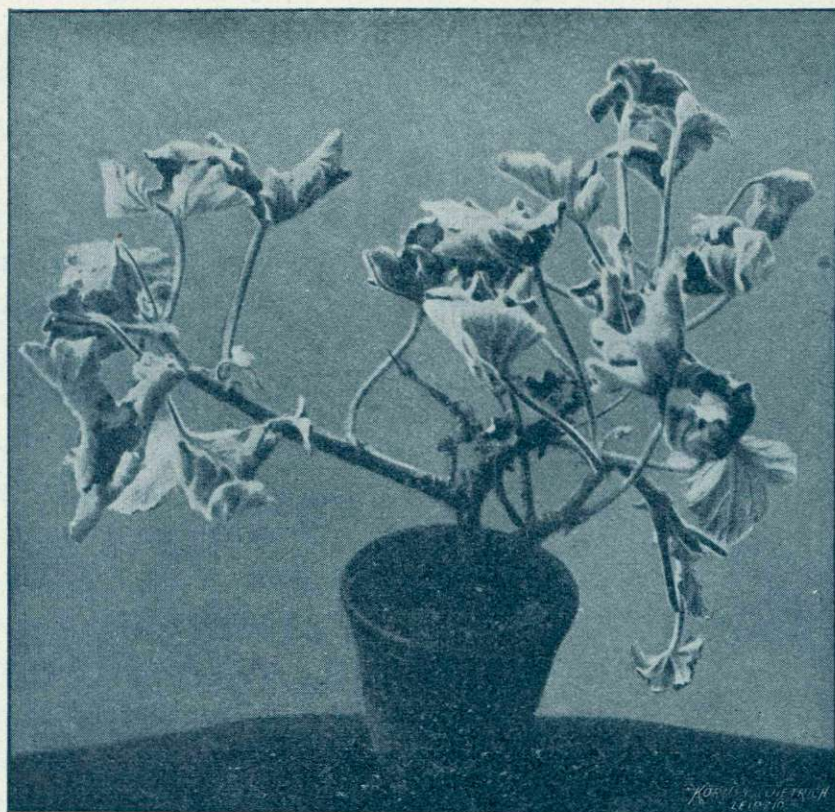
prosojni, kakor pri tej rastlini. Če se je pa vršil poizkus le predolgo, potem se zatre v njih tudi zadnja kal življenja.

Sl. 3. Sadike *Impatiens* v 5% nem alkoholu nar. vel.

Popolnoma naravno je bilo, da je poizkusil prof. Rauber vpliv alkohola še na drug način, po poti, po kateri dobiva navadno vsaka rastlina vodo in hranilne snovi váse, namreč po koreninah. Napravil si je 5% ni alkohol, t. j. mešanico iz 95 delov vode in petih delov alkohola. S to tekočion je zalil prav lepo razvito rastlino iste vrste, kakor se ji navadno zaliva z vodo. To je storil zjutraj. Drugo jutro se je že poznalo rastlini, da se ne počuti več tako dobro, kakor prej: prej lepo zeleni listi so obledeli. V dveh dneh so popolnoma porumenedi, in v štirih dneh je bilo videti, kakor da bi bila zanjo nastopila jesen; listi so jeli odpadati, in v enem tednu je bila povsem gola kakor pozimi. To nam kaže tudi prirejana slika, posneta po fotografiji (gl. sl. 2.) Poizkušal je, da rastlino zopet oživi, zalival ji je zopet z navadno čisto vodo; a vse je bilo zastonj: alkohol jo je bil popolnoma zamoril.

Isto se je zgodilo tudi sadikam te rastline, katere je vzel iz vode in jih dejal v 5% ni alkohol. Slika 3. nam kaže tako sa-

Sl. 4. Geranium, ki se je posušil vsled prilivanja 20% nega alkohola. $\frac{1}{3}$ nar. vel.

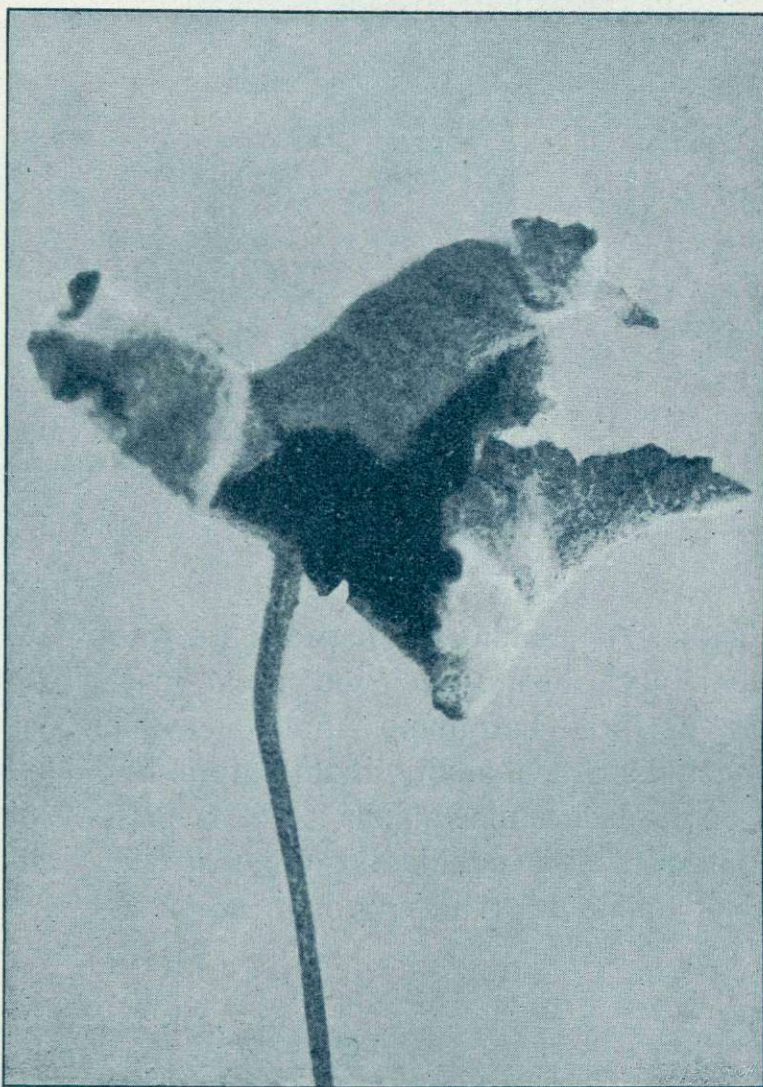
diko. Voda pa, kateri sta bila primešana le 20% alkohola, ni imela več tolikega vpliva, ampak je sadike le zadrževala v rasti. 20% ni alkohol, t. j. tekočina, obstoječa iz štirih delov vode in enega dela alkohola, je uničila rastlino že v šestih urah.

Poizkus s to rastlino se je profesorju Rauberju prav dobro obnesel; zato je začel tudi druge rastline preiskavati v istem smislu. In to je bilo z znanstvenega stališča potrebno. Saj je lahko umljivo, da ima alkohol na nežno, sočnato rastlino velik vpliv. Kako se bodo pa pokazale druge rastline v tem oziru, zlasti take, ki so tudi proti drugim vplivom bolj neobčutne? In pri teh poizkusih je našel, da res niso vse rastline enako občutljive za alkohol, ampak nekatere bolj, druge pa manj.

To zadnje je opazil pri rastlini Geranium, našim pelargonijam sorodni rastlini. Zalil jo je z 20% nim alkoholom, in šele po 24 urah so se pokazale rumene pege na listih. Kmalu

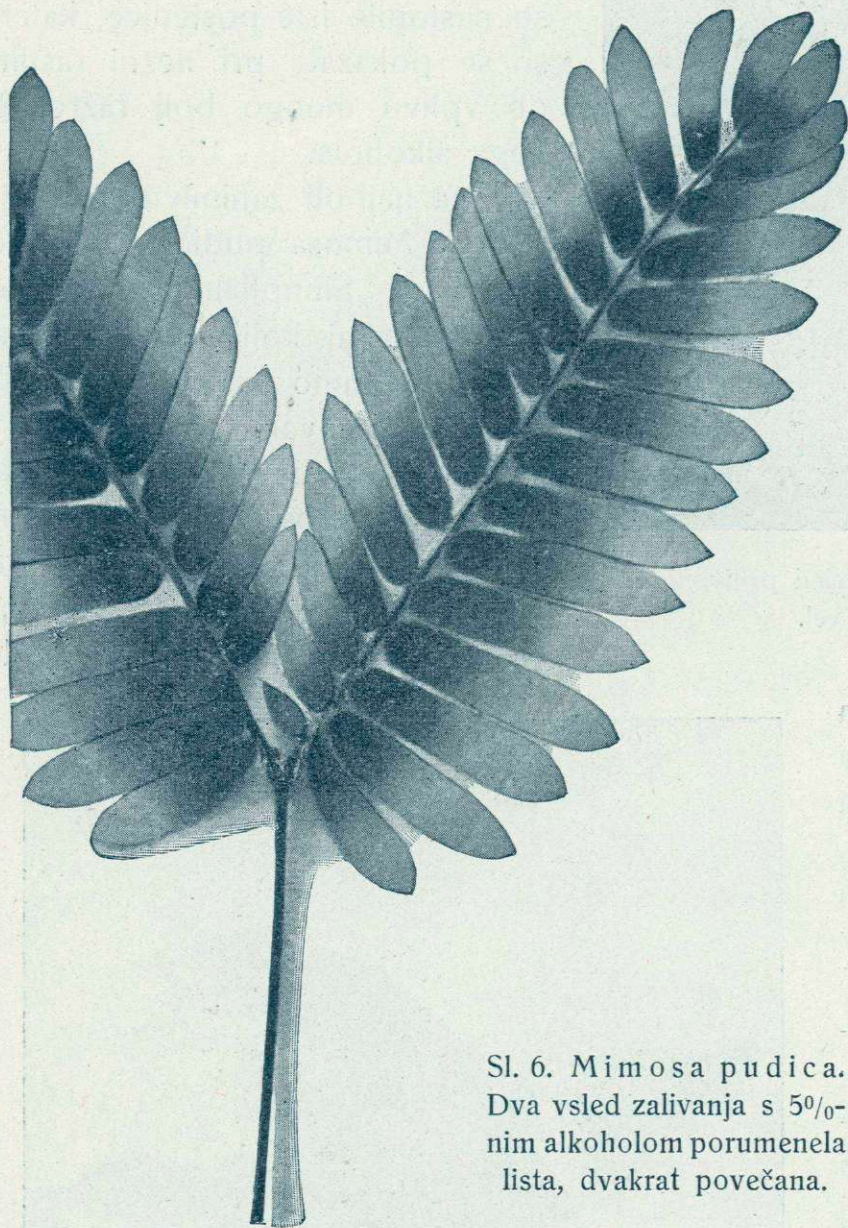
nato so se začeli listi navzgor zavijati in sušiti. To se je nadaljevalo, in v nekaj dneh je bila rastlina taka, kakršno nam kaže slika 4. Liste rastline v naravni velikosti je naslikan v sliki 5. Treba je bilo torej mnogo močnejšega alkohola, da so nastopile iste posledice, katere so se pokazale pri nežni rastlini ob vplivu mnogo bolj razredčenega alkohola.

Ena najbolj zanimivih rastlin je gotovo Mimosa pudica L. Nemci ji pravijo „Sinnpflanze“, Slovenci zanjo dosedaj, kolikor je meni znano, še nimamo imena; morda jo bomo imenovali „sramežljivko“. To ime tudi v resnici zasluži. Ako se namreč listov dotakneš, še bolj pa, ako stebelce potreseš, se strnejo na mah listi in se z vejicami vred pobesijo, kakor da bi jim bilo

Sl. 5. Geranium, list v nar. vel.

neljubo, da se jih je kdo dotaknil. Več o tem zanimivem pojavu, ki ga opažamo pri tej in tudi nekaterih drugih sorodnih rastlinah, ne kaže na tem mestu govoriti; mogoče se bo za to ponudila prilika kdaj pozneje v drugem sestavku.

Sl. 6. *Mimosa pudica*. Dva vsled zalivanja s 5⁰/₀-nim alkoholom porumenela lista, dvakrat povečana.

Tudi s to rastlino je napravil profesor Rauber več poizkusov. Pred vsem jo je, kakor že prej balzamino, pod steklenim zvoncem izpostavil alkoholovim parom. Eno uro se ni rastlina nič zmenila za to. Nato so se pa začeli listi nekoliko vzdigati kvišku, a to je trajalo le tri ure; potem so se za-

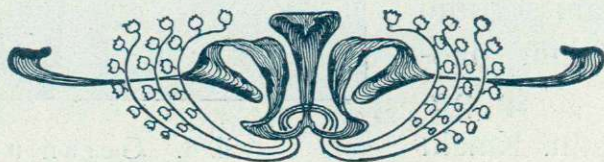
čeli nagibati vedno bolj navzdol in v enem dnevu so bili vsi povešeni z vejicami vred. Dasi je vzel rastlino izpod zvonca in jo zanesel na prosto, ji ni mogel nič več pomagati. Posušila se je popolnoma.

Vse druge posledice je imelo tudi pri tej rastlini zalivanje z alkoholom. Rabil je v to zopet 5⁰/₀ni alkohol. Listi so začeli rumeneti (napol porumenel list vidimo v sliki 6.) in odpadati. A tudi ta rastlina se ni dala več oživiti. Mimosa je torej brezdvomno ena najbolj občutljivih rastlin proti alkoholu.

Alkohol pa zadržuje tudi rastline, da ne morejo tako rasti, kakor bi sicer. Že zgoraj smo videli nekaj tacega pri sadikah *Impatiens Sultani*, a najlepši zgled za to nam daje naša navadna hiacinta. Koliko veselja vživa vsak prijatelj rastlinstva ravno s to cvetico! Ko zunaj še vse pokriva debela snežena odeja, postavi si na okno v prisolnčju v posebnih steklenkah čebule te rastline! Kmalu se zbudi v njih življenje. Iz čebule pririje na dan cvetna betva, in v kratkem imaš na oknu krasno duhteče cvetje kot nadomestilo onega, ki se zunaj v prirodi še ne more razviti, ker ga zima zadržuje.

Ako pa vzamemo čebule, ki so pognale pač že nekoliko centimetrov dolge koreninice, a ne še cvetnih betev, in odlijemo vodo ter jo nadomestimo s 5⁰/₀ni alkoholom, ne ganejo se korenine več naprej, ne rasto in tudi ne odebelé se. Cvet se včasih še razvije, a namesto da bi bil na visoki betvi, ostane pritlikavec, ker priraste neposredno iz čebule.

(Konec.)

DR. KAROL GLASER:

NEMŠKA „MODERNA“.

IZ NOVEJŠE NEMŠKE KNJIŽEVNOSTI.

Poleg glasbe je dandanes leposlovje ono sredstvo, s katerim si omikanci vedré duha ter si v prijetnem domačem krogu preskrbé prijetne in koristne zabave. Kako razširjeno je v naših sosedih Nemcih to stremljenje, vidimo iz dejstva, da je knjiga graškega vseučiliškega profesorja za nemški jezik in slovstvo, priznanega germanista Schönbacha: „Über Lesen und Bildung“ v kratkem doživela peti natisk. Kot dodatek ima omenjena knjiga imenik vseh najvažnejših knjig svetovnega slovstva, katere bi moral poznati omikanec, če hoče veljati za splošno omikanega človeka.¹⁾ — V naslednjih vrstah se hočemo ozreti nekoliko po novejšem, takozvanem „modernem“ nemškem pesništvu.

Česar so si Nemci dolgo želeli, in k čemur so dolgo let pripravljali pot, to se je zgodilo l. 1870. Nemci so si ustanovili nemško cesarstvo. Svobodomiselna struja je pripomogla k temu dejstvu, a ni razumela daljnega razvitka; na površje so prišli ali konservativci ali socialna demokracija, ali so se pa denarni židje polastili vsega vpliva; stari liberalni recepti niso več zadoščali. Plemeniti duhovi so pričakovali izreden vzlet duševnega delovanja, ki bi se moral pokazati

¹⁾ V enako svrho izdaja „Kunstwart, Halbmonatsschau über Dichtung, Theater, Musik, bildende und angewandte Künste“ vsako leto knjižico z naslovom: „Literarischer Ratgeber“, katera je urejena tako, da navaja v prvem oddelku vse najvažnejše proizvode v nemškem in v drugih slovstvih, našteva in ocenjuje najvažnejše slovstvene zgodovine, potem govori o glasbi in njenih raznih strokah, o slikarstvu in stavbarstvu, ter prinaša tudi posnetke najlepših slik. O Slovanih pravi: „Izmed slovanskih narodov so Rusi kot literarni narod drugim daleč naprej. Nемец mora iz ruskega slovstva poznati: „Evgena Onêgina“ (Puškin), „Junaka našega časa“ (Lermontov), „Revizorja“ in „Mrtve duše“ (Gogolj), „Očete in sinove“, „Novi

tudi v slovstvu, pa so se močno zmotili: narodna duša je obolela. Slovstvo je zabredlo in je hodilo blizu vseh petindvajset let minulega stoletja po krivih potih. Prav natanko ne moremo izraziti vzrokov tega propadanja. Utegnila je do tega privedi duševna in socialna prerazdraženost, rastoče bogastvo nekaterih slojev in propadanje drugih, nova občila in različni gospodarski pogoji, pre nagljenost v izomikanju in hrepenenje po užitku. Bodisi to ali drugo: bistri duhovi so že v šestdesetih letih opažali bolehanje, in sicer v sirovi materiatistični struji tedanjih let; optimizem se je naglo prevrgel v pesimizem; neka nasičena površnost se je sama smatrala za temeljitost. V časnikih in v zabavnem slovstvu so prodajali površno-poljudne spise o težavnih znanstvenih predmetih. Spielhagenovi romani so razširjali smer že propadajočega liberalizma. Izrazita pesniška individualnost pa je v tem času bil avstrijski Nемец Hamerling (1830—1889). Njegovi deli „Schwanenlied der Romantik“ in „Homunculus“ se s krepko vsebino ustavljata omikanemu filistrstvu; v bujnih barvah sta pisana „König von Sion“ in „Ahasver in Rom“; morda je opisovanje tukaj bolj

zarod“ in mnogo novel Turgenjeva, „Idiota“, „V mrtvi hiši“ in „Raskolnikova“ (Dostojevskij), „Vojsko in mir“, „Ano Karenino“, „Vstajenje“ (Tolstoj). Z Garšinom in Čehovom se ne mudi tako, pozornost pa zasluži Maksim Gorkij, ki opisuje ruske potepuhe... Na splošno gledé tujcev svetujemo Nемецem to-le: Ko si si kupil velike nemške pesnike, nabavi si Shakespearea in Homerja, potem pa zopet nemške pesnike, in sicer prave pesnike in potem zopet inostrance. Tako izpolniš svojo dolžnost proti svojemu narodu in proti sebi samemu. Take dobe, kot ona, ko je vsa Nemčija Ibsena požrla ali pravzaprav požirala, Hebbela in Ludwiga pa poznala jedva po imenu — to je bilo okolo l. 1880. —, take dobe se ne smejo več vrniti.“

glavna stvar nego vsebina sama; rekli so o njem, da je njegovo pesnjenje pravzaprav le žalovanje utrujene duše, ki se sicer naslaja na lepoti in veličini, ki pa sama ne veruje več v vztrajnost uprav te lepote in veličine.

Bojne lirike l. 1870. poznejši ocenjevalci niso sodili ugodno. Pričakovali so, da zraste na podlagi zgodovinskih dejstev iz l. 1870. krepka epika, pa motili so se.

Vse sodobnike presegujočega pesnika Nemci v letih 1870—1900 niso imeli. Mož dejanja jim je bil Bismarck; zato pa so inorodni pisatelji mogočno vplivali na duševno gibanje v Nemcih, in tudi to je znak pohabljenosti. Francoskih pet milijard je slabo vplivalo na Nemce; vse je hotelo hitro obogatiti in dolgo uživati. Leto 1870. ni mnogo vplivalo na pesništvo, pač pa na izpremembo vsega narodnega življenja, ki se je postavilo na novo podlago, in te nove življenske razmere seveda niso ostale brez nasledkov na slovstvo sploh. Neizbrane snovi so začele siliti v ospredje: z vso močjo je butnilo na dan materialistično svetovno naziranje, zavlada je površna omika, napihujoča se vsevednost, topo baharstvo, ki umetnost in vednost smatra le za naslado. Prirodoslovje, zgodovino in starinarstvo so kar igraje obdelavali; šopiriti se je začelo podlistkarstvo, ki je s šegatajročimi dovtipi, s polovičarskim znanjem in z židovsko brezobzirnostjo v nebo povzdigovalo srednje blago, dobro stvar pa porivalo v kót. Jako zanimiv oddelek je slovstveni zgodovinar Adolf Bartels v svoji že štirikrat natisnjeni knjigi „Die deutsche Dichtung der Gegenwart“ posvetil podlistkarstvu, ki so ga židje iz Pariza presadili na Nemško, in ki ima tudi v Slovencih preodločilno besedo.

Tem razmeram se je pridružilo še to, da je Berlin postal prestolica; hitro je narasel na milijon prebivavcev, postal je torej svetovno mesto z vsemi dobrimi in slabimi strastmi velikih mest. Zahteval je, da postane središče tudi slovstvenemu gibanju. V tem novem svetovnem mestu so bile najbolj značilne osebnosti napihnjene kritiki, ki so se

poizkušali tudi v dramah. Odlikovala se je trojica: Paul Lindau, Oskar Blumenthal in Hugo Lubliner, ki je porabljala za svoje drame snovi, primerne francoskemu občinstvu, z obilno primesjo nasladnosti brez tragične resnobe. Pridružili so se jim pisatelji veselih iger: Moser, Schönthan in drugi, ki so večinoma skupaj delali kakor v kakšni rokodelski zvezi. Tem nasproti sta avstrijska Nemca Bauernfeld in Ferdinand Raimund hodila boljše pot, dasi sta delala samo za gledališče.

V romanu je občinstvu prijala zgodovinska smer, ki je v vabljeni obliki prodajala površno starinsko blago. V tej stroki je „prvačil“ Jurij Ebers, ki je obdeloval egiptovsko starožitnost; stalno vrednost pa Nemci pripisujejo samo njegovemu romanu „Homo sum“. Nemško starodavnost sta za svoje romane porabila Feliks Dahn in Julius Wolf. Izhajali so raznovrstni „Dichterheimi“ in „Dichterhalle“, v katerih so diletantski pesniki prodajali svoje izdelke; Gustav Heyse jih imenuje: „Butzenscheibenlyrik.“

Take so bile razmere, ko je v sredi osemdesetih let nastopilo nekaj, kar se je imenovalo „slovstvena revolucija“: nastopili so pisatelji, ki so hoteli ozdraviti bolno dušo; škoda samo, da so zrastle in se vzgojili v nezdravem ozračju in torej sami niso bili popolnoma zdravi. Naznanila se je ta revolucija z zbirko: „Moderne Dichtercharaktere“ (1884). Nove vsebine ni bilo mnogo; samo predgovor je z nenavadno samozavestjo naznanil novo dobo in je zatrdil, da je vse nemško slovstvo vredno piškavega oreha, vsi stari so mrtvi in sama mladina ve, kaj je poezija, in bode to tudi dokazala. Ker je mladina pred seboj videla pesimistično gnilobo, se ni čuditi, da je začela ostro kritizirati in je trdila, da celo Geiblova struja neguje samo lepo obliko; mladina pa da želi samo krepke, sveže hrane. Mladina pa ni znala ločiti slabega od dobrega; seveda ni moglo imponirati mladini slovstvo od l. 1870. naprej, pa tudi nastopanje mladine se ne more pohvaliti. Priznan slovstvenik

jo označuje tako: „Brezobzirnost brez humorja, sirovost, s katero so napadli vsakega nasprotnika, poulični način, ki se je širokoustil v novem slovstvu, mladeniška predrznost nezrelega teoretiziranja, smešna nevednost v slovstvenih stvareh, ničnost lastnih del, nestrpljivo strankarstvo, s katerim so mladenči isto smer nadaljevali, proti kateri so se baje bojevali, — to so

značilne poteze nove moderne struje.“ Hoteli so ustvariti novo teorijo, in to se jim je zdelo več vredno nego pa ustvarjanje samo. Zagnali so krik: Realizem, ne idealizem! Resnica, ne lepota! Tega pa moderni niso vedeli, da Nemci že imajo poetičen realizem. Zarad tega pa tudi niso znali ločiti resnice in istinitosti.

(Dalje.)

SLOVENSKA.

Človek in pol. Roman. Spisal Ivo Šorli. Ljubljana 1903. Založil L. Schwentner. Str. 174. Cena 2.50 K. — Pred sabo imamo tendenciozen roman. Pisatelj je razdelil svojim junakom vloge, katere morajo tako igrati, da slednjich lahko on reče: Torej je res tako, kakor pravim. Oni nastopajo kot priče, da je pisateljova filozofija prava. Njegov glavni junak izreka ob sklepu povesti tezo, ki jo izkuša pisatelj dokazati: „Večina izmed krepkih, čistih značajev, ki so zmožni hoditi v zrelejših letih lepa, prava, ravna, čista pota, ne da bi jih moglo še kaj speljati z njih, večina takih značajev se je opralo v mladih letih v — blatu življenja!“ (Str. 173.)

Pisatelj nam dokazuje to s pomočjo teorije o — „človeku in pol“, ki ni nič drugega, nego „Uebermensch“ Nietzschejev. Ta „človek in pol“ v naši povesti je zdravnik Rihard, kateri je že prišel skozi „blato življenja“, ko se začinja naša povest, in zdaj kot Zarathustra vse ve, vse prav naredi, vse sodi in kritizira. V njem nam je hotel podati Šorli vzor človeka, kakršen bi moral biti po njegovih mislih. Pred vsem je ta vzor-človek pristaš modernih struj v leposlovju. Pozitivno verskega mišljenja ne pozna, ampak si svojo moralo sproti sam dela. To je morala nadmoči duševne in telesne: prvo kaže s tem, da se prav krvavo in neusmiljeno norčuje iz vsakoga, katerega spozna

za umsko slabejšega, drugo pa s tem, da v gostilni v ponočnih urah tudi koga udari. Seveda je tudi pristaš dvobojevanja. V narodnem oziru je nasprotnik vsakega praznega besedičenja in ostro obsoja ono prvaštvo, ki hoče povzdigniti le sebe na podlagi narodnosti. Tu proseva odločno „realistična“ smer v politiki, katerej sledé nekateri naših mlajših.

„Človeku in pol“ nasproti je postavil gospod Šorli navadne ljudi, ki so manj vredni, ker so bolj splošno človeški. Tu je pred vsem Plesich, uradnik, aristokrat in renegat, kateri je po neki čudni asociaciji idej postal v Šorlijevih očeh zastopnik verskega mišljenja. Ta je imel nesrečo, da ga je oče dal skrbno vzgojiti. Zato se ni mogel oprati v mladosti v „blatu življenja“ in je moral torej v poznejših letih v blatu poginiti.

Ženske značaje zastopa Kornelija. Tudi ta je tako nesrečna, da so jo v mladosti samostanske redovnice ohranile „blata življenja“. Ona je zaročenka Rihardova. A ker se ni še naučila, da bi igrala vlogo „dekleta in pol“, ne more pojmiti nadčloveške moralne vrednosti svojega ženina, tem manj, ker izvé, da kot dijak ni živel preveč skrupulozno. Zato postane žena Plesicheva. Zdaj jo vleče pisatelj skozi „blato življenja“, da jo „opere“. Čudno naglo postane iz nedolžne, deviške Kornelije — pijanka, katera nam kmalu nudi pojave kroničnega alkoholizma. Plesicha k sreči ubijejo in zdravniku Rihardu

se posreči, da še o pravem času ustavi Korneliji napredovanje alkoholne bolezni ter jo tako ozdravi dušno in telesno. In glejte h koncu srečen par: Riharda in Kornelijo, vse tri oprane v „blatu življenja“, vse tri vzvišene nad verske, narodne in socialne predsodke — vse tri, pravim, ker vsak izmed obeh je „človek in pol“!

Pisatelj je izkušal svojo enostransko tezo dokazati z dovtipnostjo, katera je semtertje prav sarkastična, včasih pa tudi nekoliko prisiljena.

Gosp. I. Vavpotič nam je „človeka in pol“ tudi naslikal. Lepo je počesan in salonsko oblečen, v roki ima pa bič, s katerim vtepa silno neumnim človeškim prikaznim svojo modrost v glavo. Podoben je ravnatelju kakega „cir-kusa“. „Človek in pol“ ne hodi po zemlji, ampak po človeških glavah. Saj ta filozofija uči, da je velika masa človeštva grozno neumna in ustvarjena le za to, da jej nekateri „nad-ljudje“ hodijo po glavi.

Za nas navadne ljudi je edina sreča ta, da nam ni treba verovati v to filozofijo. Sicer bi morali hrbet nastavljeni udarcem vsakoga, ki si domišlja, da je „človek in pol“.

Dr. E. Lampe.

Ivan Skuhala, kn. šk. duhovni svetovalec, župnik in dekan ljutomerski. Življenjepisne črtice. Prijatelju v spomin načrtal prijatelj. V Mariboru 1903. Založil Jernej Voh. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. — Prav prisrčno in prijateljsko je pisan ta življenjepis. Pokojni dekan Skuhala je bil prej profesor morale v semenišču in tudi ravnatelj deškega semenišča v Mariboru. Kot pisatelj nam je dobro znan. Tu posnemamo iz knjižice g. J. Voha popis njegovega književnega delovanja.

Začel je pisati že na gimnaziji in v bogoslovju; pa dolgo ni prišlo njegovo delovanje na svetlo. Knjigo, katero je družba sv. Mohorja izdala šele l. 1889. pod naslovom: „Življenje našega Gospoda Jezusa Kristusa“, je bil spisal že l. 1871. kot kapelan v Žalcu. V Konjicah je izdal življenjepis rajn. nadžupnika Jožefa Rozmana. Pisal je takrat prav marljivo drobne zgodbe za „Vrtec“ in podlistke za „Slovenca“. Za zlato mašo frančiškana čast. o. Celestina Fošnerja je napisal v „Slovenca“ daljši podlistek, ki je pozneje izišel v posebni knjižici pod naslovom: „Mladega Gašperja življenje in trpljenje.“ Ljubljana 1884. Mnogo je pisal za „Slov. Gospodarja“, posebno za njegovo „Cerkveno prilogo“ pod znamko I. S— a., ali pa pod pisateljskim imenom: I. S. Gombárov. Ker je njegovemu dedu bilo ime Marka, je to ime rad prideval svojim junakom.

Poslovenil je Knechtove „Zgodbe sv. pisma“, ki so potem že štirikrat izišle pri Herderju v

Freiburgu. Mnogo se je trudil tudi pri „Slov. Prijatelju“, za katerega je uredil več Rozmanovih pridig, 65 govorov pa je priredil za natisk iz zapuščine svojega pokojnega prednika, g. Franca Cvetka, nekdanjega župnika ljutomerskega. L. 1879. v „Sl. Pr.“ priobčene pridige so večinoma Cvetkove, a l. 1881. skoraj same Rozmanove. Kar jih je pokojnemu monsignoru Andreju Einspielerju preostalo, te je priobčil „Duhovni Pastir“ v Ljubljani. Pisal je tudi v nekdanji „Kres“, v knjige „Družbe sv. Mohorja“ in v „Drobtinice“. V poslednjih najdemo življenjepis pokojnega prelata Franca Kosarja, stolnega dekana mariborskega; „Družba sv. Mohorja“ je pa priobčila iz njegovega peresa med drugim življenjepis pokojnega stolnega prošta lavantinskega, g. Franca Sorčiča, in življenjepis nadžupnika laškega, slovenskega mecena An-

Ivan Skuhala.

tona Žuža. Skuhala je spisal tudi dva molitvenika za bogoljubno mladino ter ocenil mnogo slovenskih in nemških knjig.

S to knjižico je postavil g. kanonik Voh svojemu prijatelju lep spominek.

Zaščitnikoma Levčevega pravopisa v novič v prevdarek. Spisal prof. V. Bežek. Ponatisk iz „Popotnika“ oziroma iz „Ljubljanskega Zvona“. V Celju 1902. Tisk D. Hribarja. — G. Bežek se bori proti jezikoslovnim načelom naših jezikoslovcev o. Škrabca, dr. Štreklja in ravnatelja Levca. Nazori, katere razlaga in priporoča v tej knjižici, bi se dali izraziti kratko tako-le:

Pravopis so nam ustvarili naši časnikarji od onega časa sem, ko se je jel probujati slovenski narod. Ti so ustvarili naš književni

jezik. Sedanjega književnega jezika se ne učimo od kmetiškega ljudstva, ampak od časnikarjev in od učiteljev. V tem oziru trdi prof. Bežek proti dr. Štreklju: „Razloček v naju nazorih je ta, da je po mnenju Štrekljevem samotvorec jezika narod, t. j. kmetiški narod, v pravopisju in pravorečju pa imajo izključno diktatorstvo ortografski strokovnjaki, a po mojih mislih so tvorilci pravopisa pišoče mase, katere se pa ne sestavljajo iz kmetiškega naroda, ki skoro nič ne piše, ampak iz „ohole gentry“, iz „negodne gospode“, iz „slabo poučenih učiteljev“ in drugih od gospoda dr. Štreklja in o. Škrabca zaničevanih slovenskih razumnikov.“ (Str. 11.)

V tem stavku je jedro vprašanja. G. Bežek dokazuje veljavnost svoje trditve s tem, da popisuje kmetiško ljudstvo kot neizobraženo, „gospodo“ pa kot vir vse kulture. „Kmetiške mase“ so po njegovih mislih popolnoma nekultivirana „čreda“ in „nimajo še dandanes politiške razsodnosti“. Drugače pa „gospoda“. G. Bežek trdi: „Zasluga iniciative narodnega gibanja gre pri nas kakor pri drugih narodih edino le naši od zaščitnikov „Slov. pravopisa“ toliko prezirani in psovani buržoaziji. Iz razumnikov, iz „ohole gentry“, iz „negodne gospode“ so se nabirali naši narodni buditelji in roditelji... In ker je ta čas silno primanjkovalo narodnih delavcev, zato oni narodnjaki niso bili samo politiški prvoboritelji, nego čutili so dolžnost, kakor pravi nekje Stritar, biti tudi narodni umetniki, pesniki in pisatelji. A ne samo to: bili so tudi jezikutvorci, kajti imeli so pač veliko dobre volje in rodoljubja, a bore malo jezikoznanstva, bodisi teoretiškega, bodisi praktiškega.“ Za temi so nastopili časnikarji, pišoče mase, to je velika množina tistih Slovencev, ki pišejo zgolj iz potrebe, ne za zabavo in učenjaški šport, ali pa si s pisanjem celo služijo kruh, a se ne utegnejo baviti s slovniškimi teorijami niti nimajo samostojne sodbe o slovniških stvareh. (Str. 5.) Tem „pišočim masam“ so se pridružili učitelji. Torej velja po profesarju Bežku za pravopis pravilo: „Učene pravopisne skupščine nimajo druge naloge nego izpremembe, izvršene po pišočih masah, konstatovati ter jih za šolsko rabo priporočiti.“ (Str. 12.)

Pisatelj teh vrstic ni učen jezikoslovec, ampak spada med „pišoče mase“, torej med one, kateri imajo po prof. Bežku določevati pravopis, in zato se drzne tu izreči nekaj skromnih misli.

Kak bodi pravopis, sledi iz pojma pravopisja: Pisatelj mora prav zapisati to, kar se prav govori. Pismo je izraz jezika. Torej se mora pravopis ravnati po jeziku. Vprašanje je le, kje najti pravi kriterij: Dr. Štrekelj ga

je našel v narodnem jeziku, prof. Bežek pa v „pišočih masah“. Mi stojimo načelno na prvem stališču, a ker se zavedamo, da jezik in pravopis nimata absolutne veljave, ampak le relativno kot posredovavca misli, zato v takih stvareh, kjer nam ne zadostuje narodna govornica, sezamo tudi po drugih sredstvih.

V izrazih nam je pred vsem odločilna ljudska govornica. Erjavec je imena za botaniko iskal s „potno torbo“ med ljudstvom; vsi sicer ne moremo tako iskati izrazov, vendar je tudi za znanost to edino prava pot. Za kar se dobi domači zraz, za to se naj rabi! Koder nam ne zadostuje domači besedni zaklad, tam si sme „pišoča masa“ iskati nadomestila. Res nam manjka mnogokrat izrazov. „Pišoča masa“ je večinoma vzgojena v nemškem duhu. Ko preliva svoje misli iz nemškega kalupa v slovensko obliko, ji često obvisi pojem v zraku in ne najde slovenske besede. Mnogokrat ima narod že izvrstno besedo za oni pojem, a dotični del, „pišoča masa“, nima včasih onega izraza, ker ga ne pozna, ter išče novega. In kolike napake dela „pišoča masa“ pri tem, ker često poleg besede tudi dotičnega pojma nima v duševni zakladnici! Ne, „pišoče mase“ mi ne moremo priznavati kot avtoritete. V znanostih so nam odločilni samo strokovnjaki, ki nam po vseh pravilih svoje stroke in vednostnega jezikoslovja v duhu našega jezika izpopolnjujejo besedni zaklad, katerega imamo v svojem ljudstvu. Ljudski besedni zaklad je pa ogromen, kar nam priča najbolje Pleteršnikov slovar.

V zlogu nam je narodni stavek prvo vodilo. Oni zlog, ki ga je ljudstvo kot tvoritelj jezika samo našlo in izlikalo, je najbolj pripraven za vsak jezik. To so naši leposlovci že davno spoznali. Najboljši naši pisatelji so pisali preprost naroden zlog, in naši najboljši pesniki so se naslanjali na narodno pesem. A vsak kulturni narod potrebuje še različnih drugih zlogov.

Tu nas zanima pred vsem znanstveni zlog. Jasnost in določnost, ki sta glavni zahtevi znanstvenega zloga, sta lastni tudi našemu narodnemu zlogu. Nič mi ni bolj zoprno, kakor če čitam kako „lepo“ francosko modroslovno razpravo z neštevilnimi izlikanimi periodami, ki so ustvarjene bolj za uho, kakor za duha. Najvišja znanost je jasna znanost, in ta se ne dá lepše izraziti, kakor v preprostem zlogu poštenega prepričanja. In ta zlog je naroden.

Dalje imamo uradni in trgovski zlog. Ta dva služita svojemu ožjemu namenu brez ozira na lepoto in pravilnost jezika, ker sta prikrojena le za svoje praktične namene. Gotovo je, da se morajo tu ustanoviti oblike, ki se

bolj ali manj oddaljujejo od ljudske govornice. A nihče ne bo v njih samih iskal kriterija za pravopisje, ampak nasprotno: Sodimo ju po tem, kako soglašata s splošnimi jezikovnimi zakoni narodne govornice.

In slednjič pride ona največja „pišoča masa“, na katero je gotovo v prvi vrsti mislil gospod prof. Bežek: Pisatelji naših časopisov. Zdi se nam nevarno, da bi jih proglasili kot avtoritete v pravopisju, zakaj ta „pišoča masa“ je v ogromni večini sama silno potrebna pouka. Vzemimo dnevno časopisje! Koliko površnosti, nedoslednosti, neomikanosti nam razkriva ta „pišoča masa“! Njeni literarni izdelki so muka urednikov. Ljudje, ki spadajo še na šolsko klopo ali pa ki nikdar niso imeli smisla za pravopisje, preplavljajo usmiljenja vredno občinstvo s svojimi izdelki, iz katerih zeva po navadi grozna praznota duha in srca. Rokodelski korektorji izkušajo spraviti nekaj pravilnosti v ta pravopisni Babilon. In kod imajo ti korektorji kriterij pravilnosti? V narodnem jeziku in v slovnici. Ta „pišoča masa“ je podobna čredi drobnice, katera sili na vse strani; izkušene voditelje mora imeti, ki jo priganjajo na skupno pot, da se ne razprši. Mi nimamo niti toliko časopisov, kakor prstov na roki, katerih pravopis bi mogli priporočati v posnemo. In če se ta polizobražena, površna „pišoča masa“, katera ne pozna niti ljudskega duha niti znanstvenih pridobitev, zave, daje ona „jezikotvorni“ element, bo naše slovstvo opustošila s še groznejšimi napadi na lepoto našega jezika, nego jih doživljamo danes. Iz nje govori nadutost polizobraženstva, katera je slabša nego naivnost preprostosti.

Sploh g. prof. Bežek visoko precenjuje oni del slovenskega naroda, ki ga imenuje „buržoazijo“, „izobraženstvo“, „gentry“. Ali so res ti sloji bili kdaj „jezikotvorni“? Nikdar! Jezikotvorno je bilo vedno samo ljudstvo. V pradednih časih že, ko še ni nihče mislil na politične borbe, ki pretresajo sedanost, se je razvijal krepki narodni jezik v onih „kmetiških masah“, katere današnji epigoni imenujejo „nerazsodne in neomikane“. Oni pa, ki so dvigali te mase do politične samozavesti, so sami bili njihovi otroci, in od ljudstva so se učili jezika. Kjerkoli so prvoboriteli probujali narode, niso se trudili, da zanesó vanje kaj tujega, ampak da to moč, ki živi v ljudstvu samem, dvignejo do samozavesti. Tako se delali tudi z jezikom. Zaničevanje do ljudske govornice ni bilo nikdar sredstvo za narodno probujenje. Pravi voditelji so narod opozarjali vedno na to, kar ima samolastnega, krepkega in dragocenega v svoji individualnosti. Ne govorite nam

o „buržoaziji“! Čim bolj se je ločevala od ljudstva in od njegovega jezika, tem manj narodna, tem manj pomenljiva in tem manj značajna je bila. Kaj nam koristi neko vodeno narodnjaštvo, katero ne korenini v narodu, katero nima ljubezni do ljudstva, in se vsled tega tako rado izprevrže v narodno odpadništvo! Ko se „ohola gentry“ izkuša v govoru in pismu ločevati od naroda, je že izgubila svoje korenine: podobna je odlomljeni veji, katera še cvete, še zeleni nekaj časa, a vedno bolj velo in blede, ker njeno življenje je od spodaj, od korenine!

V pravorečju zagovarja profesor Bežek „gosposko govornico“: „V tem pogledu je kolikor toliko utrjen ortoepski „gosposki usus“, in smeši se v olikani družbi tisti, ki misli, da sme in mora povsod tako govoriti, ‚wie ihm der Schnabel gewachsen ist‘, češ, da se sicer spakuje. Tako je čisto naravski, zgodovinski nastala tista ‚spačena‘, recte: olikana govornica in tako ‚spačeno‘ govornico imajo vsi omikani narodi, seveda samo njih ohola ‚gentry‘, ki se o posebnih prilikah tudi ‚spačeno‘ oblači v salonsko opravo, v frak in klak in razne uniforme, a kmetiški narod vsega tega spakovanja res nič ne pozna“ (str. 7.). Tu je prof. Bežek v svoji vnemi za umetno „ortoepiko“ segel mnogo predaleč. Res je, da se v omikani družbi, v kateri se shajajo ljudje raznih narečij, dialektiške posebnosti izenačujejo in da nastane nekaka bolj indiferentna, srednja govornica. A ta govornica ne sme biti nekaj novega, ne sme se razločevati od narodne izreke, ne sme se izgubljeti izvun periferije narečij, ampak mora stati v njihovem središču. V tem pomenu besede priznavamo tudi mi neko ortoepiko, neko „olikano govornico“, katera se že sama izgleda po praktični potrebi in je ni treba umetno narejati. Kajti čim bolj se jezik na tak način destilira, tem manj konkreten, krepak in individualen postane. Podoben je človeku v uniformi. Ta enakost je sicer za marsikatero potrebo jako koristna, a nihče si ne želi vseh ljudi v eni uniformi — tudi med izobraženstvom ne.

V tej polemiki je padla tudi beseda „dekadenti“. (Str. 8.) Nam se zdi ta izraz o. Stanislava Škrabca na mestu. Kajti to hrepenenje po neki „gosposki govornici“, ki bi „intelligentnike“ ločevala popolnoma od ljudstva, je čisto sorodno duhu tega modernega leposlovja, katero je zavrglo vse, kar je pristno narodnega, konkretnega in realnega, ter se je obrnilo nazaj v svoj lastni brezbarvni jaz, ki se čuti nadčloveško vzvišenega nad ljudskimi masami. To medlo, čisto internacionalno leposlovje, ki ne pozna ne tradicij prošlosti, ne velikih načrtov

narodne bodočnosti, ampak živi le ob anatomiji bolehnih duše blaziranega posameznika — to slovstvo dekadentnih „intelligentnikov“ je v resnici najbližje sorodno hrepenenju po „gospokem ususu“ v jeziku in pismu.

Nečemo se spuščati v posameznosti, ker nam je na tem, da poudarimo samo načelno stališče. Zdelo se nam je to tembolj potrebno, ker se nam zdi ta, sicer le učenjaški prepis s i m p t o m a t i č e n za današnjo veliko duševno borbo v slovenskem narodu. To je majhen literaren odmev one velike borbe, od katere odmeva vse naše javno življenje: Borbe ljudsko-narodnega načela proti aristokratsko-separatističnim tendencam.

Če pogledamo na sedanje slovensko slovstvo, moramo priznati mi „pišoča masa“, da smo marsikaj zagrešili. Iz naše pisave je izginilo marsikaj svežega, narodnega duha, in naselele so se v njo slabotne in bolehave tujke brez potrebe in koristi. Postali smo „moderni“ in s tem smo pridobili nekaj mednarodne finese, a izgubili stik z ljudstvom, ki je vir in temelj zdravemu slovstvu. Naše slovstvo ne sme iskati vzorov le po Parizu in Dunaju v nestalnih stvorih izpreminjajočih se nazorov; obrnimo svoj pogled večkrat na Homerje in Sofokle, na Danteje in Gunduliće, ki so stali na trdnem temelju ljudskega jezika in prepričanja, pojoč svojemu narodu iz duše odkrito in doneče. S tem so postali veliki, a mi postajamo majhni.

Ko si določujemo pravopis in pravorečje, imamo dve poti. Ena nas vodi gori v maloštevilno salonsko družbo, izšolano v ptujem duhu, hrepenečo po neki sijajni osamljenosti, samo s seboj zadovoljno, ker je tako neskončno učena in vzvišena, da svojih duhovitih misli več ne more odevati v domačo raševino. Druga pot nas vede pod milo nebo, kjer so tisočere množice, govoreč iz srca v neštevilnih polnodonečih izrazih, ki nam kličejo: Tu vam odpiramo svoje zaklade, tisočletja skrbno čuvane v naših prsah! Podajte nam zanje, česar ste se na naše stroške učili po širnem svetu, da združimo dušno imetje in kot e n o t e l o, kot e n organizem, različen v sestavinah, a enoten v duhu, rastemo v duševni omiki in narodni sili!

Nam se zdi druga pot prava. Mi vemo, kakšna je tista „salonska slovenščina“, katero nam priporočajo. Zato pa pustimo one, ki so se zagledali v umetno izlikano „salonsko slovenščino“, v te medle spiritistiške prikazni brez mesa in krvi; mi „pišoča masa“ gremo vun pod milo nebo med širno ljudstvo, in tam ob nedolžnih očeh, ob zdravih licih in žuljavih pesteh se učimo jezika slovenskega, jezika jedrnatega, milega in mogočnega!

To smo hoteli mi „pišoča masa“ povedati — zaščitnikom „ohole gentry“ v preudarek.

Dr. E. Lampe.

HRVAŠKA.

KNJIGE „MATICE HRVATSKE“ ZA L. 1903.

Djevojački sviet. Izabrane pripovedi čeških spisateljica. S českoga preveo i uvodom o kulturnom radu česke obrazovane žene popratilo Stjepan Radić. 80. str. LXVIII + 220. — V „slavenski knjižnici“, katero je začela Matice izdajati l. 1893., da seznanijo Hrvate z najboljšimi deli drugih slovanskih narodov, je ta knjiga deseta. V poprejšnjih knjigah je največ prevodov iz ruske književnosti, a „Djevojački sviet“ je prva knjiga iz češkega jezika. Ne dá se tajiti, da so za prebujenje češke narodnosti storile mnogo češke žene, a tudi med pisateljicami jih je mnogo, katere zavzemajo odlična mesta v češki književnosti. Vsakomu sta že znani Božena Němcová in Karolina Světlá, kateri sta zapustila trajen spomin v češki knjigi; njuno delo na književnem in narodnostnem polju nadaljuje sedaj mnogo vztrajnih in nadarjenih žen. Stjepan Radić je v kratkih potezah v predgovoru orisal delovanje čeških žen, naštel njihova društva, med katerimi je najzaslužnejše društvo „Vesna“ v Brnu, omenil njihove časopise in opisal kratko življenje najodličnejših pisateljic. Dasi ta predgovor ni posebno zaokrožen, vendar prinaša mnogo zanimivih podatkov in dokazuje, kako se z vztrajnim, nesebičnim delom lahko veliko stori. L. 1892. je izdala tudi med Slovenci dobro znana pisateljica Vilma Sokolová almanah za odrasle deklice „Dívčí Svět“, pri katerem je sodelovalo šestnajst pisateljic in dvanajst pisateljev. Ta almanah je zbudil obče zanimanje; dasi ni mogel izhajati vsako leto, je vendar l. 1900. izšel zopet, in takrat se je zbralo v njem štirinajst pisateljic in enajst pisateljev. Prevoditelj je izbral iz teh dveh almanahov najbolje spise in jih podal svojemu narodu, želeč, da ta iz njih spozna kulturno delovanje čeških žen in se ogreje na njihovem domoljubju.

V knjigi je deset daljših in krajših pripovednih spisov; večina njih je pisana z namenom, da v narodu zdramijo domoljubje. Tak je že precej prvi spis Bogoslave Sokolové: „Zar znamo samo plesati?“ Večkrat resnični prigovor, da ženske mislijo, da so storile že veliko narodno delo, če za narod plešejo, so ovrgele gospodične iz Lubic; nabirale so darove ter oblekle in obdarile vse revne otročiče v

češki šoli med Nemci. Vilma Sokolová opisuje v spisu „Češki otok pod njemačkim valovima“ z živimi bojami vse nadloge, katere morajo prenašati Čehi v onih krajih, kjer so v manjšini. Eliška Krásnohorská opisuje v „Arkivarici“ dosti satirično, kako malo se brigajo za narodne znamenitosti in starine uprav oni, kateri so prvi za to pozvani. Prav toplo je napisala Vlasta Pittnerová svojo sličico: „Nadjena i dovedena“ in pokazala, kako se sreča često naseli tudi v raztrgano kočo in kako lepe duše stanujejo večkrat v slabotnih in bolnih telesih. Prav tako mila je tudi črtica Božene Kuněticke: „Stari stražar“, kjer nam pisateljica pripoveduje, kako stradajo po zimi stari Gajdušek, njegov stari pes in „kokoš mamica“, katero je Gajdušek zato tako zval, ker je njegovi pokojni ženi odgojila osem piščet. Minila je zima in stradanje, a Gajdušek je dobil važno službo: postal je čuvar grajščinske pšenice. Ves se je preporodil; le to ga je jezilo, da so se odslej vse vaške kokoši izogibale pšenice, in tako ni mogel komu pokazati svoje veljave. Šele enkrat proti večeru je opazil Gajdušek v pšenici nekaj belega. A tudi vaški razposajenci so opazili kokoš, in začel se je pravi lov, otroci in psi so naganjali prestrašeno kokoš. Gonja je prihajala vedno bližje Gajdušku, a ko je veliki pes gospodarja Juga ravno pred Gajduškom kokoš zadavil, je opazil, da je bila to njegova „mamica“. Mnogo čuvstva ima tudi črtica Gabriele Preissove: „Ulovljena zraka (žarek).“ Bolna Barica, hčerka perice, je prikovana že od rojstva na svojo sobico, katera je njej celi svet. Z malim zadovoljna, je začela sanjati sanje prve ljubezni, odkar k njej prihaja učenec konservatorija Metod in jej igra na svoje gosli, katerih Barica prej še videla ni. Topel solnčen žarek je obsijal njeno sobico, sijal jej sicer kratko, vendar se je grela na njem, prej nego je sirotica mogla spoznati zimo sveta. Tako zanimive so tudi druge črtice.

„Djevojački svet“ čitatelju jasno označuje delovanje čeških žen in njihove smotre.

J. Barle.

Hrvatski školski muzej. Njegov postanek i uredjenje. 80. Str. 128. — Priznati moramo, da je hrvaško učiteljstvo zelo delavno. V kratkem času si je utemeljilo svoje književno društvo, postavilo učiteljski dom, sezidalo učiteljski konvikt, osnovalo je svojo hranilnico, a dne 19. avgusta l. 1901. odprlo lepo urejeni „Šolski muzej“. Šolski muzej je porazvrščen v prvem nadstropju „Učiteljskega doma“ in se deli v tri oddelke. V prvem oddelku so muzealni predmeti v 41 skupinah, v drugem je pedagoška knjižnica, zgodovinska in moderna, a

v tretjem so razna arhivalija. Vrednost muzeja se ceni že sedaj na okroglih 70.000 K, in v knjižici „Hrvatski školski muzej“ je natanko opisan. Muzej je odprt vsak četrtek in vsako nedeljo od 10. do 12. ure predpoludne. Naj nobeden prijatelj šolstva ne zamudi, da si ga ogleda, ko pride v beli Zagreb!

Janko Barle.

ČEŠKA.

Jan Lier: **Pokuta.** Nakladatelství Jos. R. Vilímka. Praha 1902. Cena K 1.20. — Železniški genre je bil vedno zelo priljubljen pri čeških bravcih, zakaj v njem se dá pisati zelo mikavno in živahno. Saj je življenje na železnici nemirno, polno izprememb, ter ponuja spretnemu pisateljskemu peresu priliko, da nariše pred bravcem cele vrste slikovitih, pestrih črtic z onim posebnim, nekoliko melanholičnim značajem, katerega nam zbuja prihod in odhod vlakov s prihajajočimi in odhajajočimi popotniki. V tem genu je J. Lier mojster. Mnogo „železničnih novel“ je že izšlo izpod njegovega peresa in vse spadajo k mikavnemu, svežemu berilu. V to stroko spada tudi knjiga „Pokuta“. Skozi celo povest se vleče kakor nit ginljiva zgodovina nesrečnega in zapeljanega dekleta. Nemirni in vsak trenutek se izpreminjajoči prizori na postaji so podlaga dejanju, ki je na nekaterih mestih skrajno napeto. Kdor nima dovolj utrjenih živcev, temu svetujem, da te knjige zvečer pred spanjem ne čita, sicer se mu bo godilo tako, kakor meni. Čital sem jo zvečer in potem so me celo noč tako mučile grozne sanje o samih železničnih nesrečah, da sem se zjutraj prebudil ves poten in spehan. — Pisatelj te knjige, J. Lier, je obhajal lani 27. oktobra petdesetletnico svojega rojstva. V češkem slovstvu se je njegovo ime pokazalo v letih sedemdesetih; poprej je pisal pod psevdonimom Adam Zero. Njegovi spisi so se namah prikupili bravcem, ker so prinesli v slovstvo nekaj čisto novega. Tehniški krogi, zlasti železniški uradniki in delavci, so prvič nastopali v čeških povestih. Lierova plodovitost je bila v prvih letih občudovanja vredna. Čestokrat so izhajala izpod njegovega peresa po dva do tri dela obenem v raznih časnikih. Razen nekaterih romanov („Vojtěcha Rývy nástupce“, „Narciss“ i. dr.) je Lier napisal več kakor šestdeset novel in nekoliko sto „listkov“ (trije zvezki so izšli v „Kabinetní knihovně pri Šimáčku), v katerih se Lier kaže kot duhovit satirik. Prevel je tudi celo vrsto gledaliških iger zlasti iz francoskega jezika. —

Lier je bil poprej mnogo let železniški uradnik; sedaj je dramaturg „Narodnega gledališča“ v Pragi.

Vilém Mrštík: **Moje sny.** (Pia desideria.) Epištoly úvahy, essaye, studie, články, kritiky, polemiky s pamflety. Naklad. družstvo Máje. 1902. Str. 472. Cena 6 K. — V tej knjigi se g. V. Mrštík živahno bavi z javno rešitvijo perečih, v prvi vrsti seveda slovstvenih vprašanj. Tu čitamo črtice o Alešu, Schaueru, Šlejhharu, o „Babici“ Božene Němcove, „Oglasih“ Čelakovskega, in raznih glediščnih vprašanjih, o slikarski umetnosti Chitussijevi, o ruskem slovstvu, o Stari Pragi in o drugih zadevah češkega in tujega kulturnega življenja. Ta-le del spisa je zelo dragocen, ker podaja nekaj umetniški „credo“ pisateljev. V svojih slovstvenih vprašanjih se pisatelj opira ob slovanske, zlasti ob ruske kritike in estetike. Polemični del knjige je manj vreden. Tupatam pade kakšen oster izraz, toda vsikdar opravičen. Iz cele knjige vre vroča in poštena vnema in navdušenost za vse, kar je v zvezi s češkim narodnim življenjem, s češkimi umetniškimi ter socialnimi vprašanji.

Literatura česká devatenáctého století. Díl I. Píší professoři J. Hanuš, J. Jakubec, I. Máchal, E. Smetánka e Jan Vlček. Nákladem Jana Laichtra. Str. X a 940. — Slovstvena zgodovina se je dozdej na Češkem precej zane-marjala. Le-to delo je pravzaprav prvi poizkus slovstvene zgodovine češke v XIX. stoletju. Dasi je spis pisan znanstveno, vendar so se pisatelji potrudili, da bi ga moglo čitati tudi širje občinstvo; pisali so ga zanimivo in poljudno. Izpočetka opisujejo narodno prebujenje češkega naroda. Natančno sliko te tako važne dóbe je narisal prof. Jakubec. Jezikoslovno delovanje Dobrovskega opisuje profesor dr. Smetánka; dramatično in leposlovje dr. Máchal, poezije dr. Vlček, ki obenem piše o protestantskih Slovakah. Najbolj popularni del je prevzel dr. Hanuš, kateri opisuje usodo rokopisa kraljedvorskega in zelenogorskega, ki se sedaj sploh smatrata za ponarejena. Po besedah g. Hanuša sta oba rokopisa ponaredila Hanka in Linda; V. A. Svoboda jima je bržkone pomagal. — Spis je tudi zavoljo tega važen, ker je rešil iz pozabljivosti mnogo oseb in spisov ter popravil mnogo dozdej napačnih misli, n. pr. gledé P. Šedivého, Štěpanka itd. Kdor se zanima za češko slovstvo, temu knjigo toplo priporočamo. Fr. Štingl.

RUSKA.

Lev Urvancov: **Noč i drugie razskazy.** St. Peterburg. 1902. C. 1 rub. — Na čelu le-te knjige stojé znane besede Goleniščeva-Kutuzova: „Nêt, drugi, nêt, tak dolše žit nelzja“ (Ne, prijatelji, ne, tako ne smemo dalje živeti). Ko sem čital te besede, sem mislil, da bo ta knjiga polna pesimizma, a v resnici ni tako. Iz cele knjige sicer veje melanholijska, a vendar je v nji tudi precej ljubezni in veselja do življenja. Knjiga obsega devet povesti, v katerih pisatelj opisuje razne križe in težave, katere morajo prenašati razni stanovci: dijaki, vzgojiteljice, mali uradniki v pokoju, delavci po mestih itd. Najboljši povestici sta: „Noč“ in „Pod prazdnik.“ V tej zadnji nam opisuje pisatelj zelo ginljivo smrt starčka Lebedeva, ki je baš nekaj ur pred smrtjo nasitil tujega, zapuščenega dečka z zadnjim koščkom kruha in ga ogrel s svojo ljubeznijo. Dogodki v nekaterih povesticah niso dovolj dušeslovno utemeljeni. („Izmêna.“)

E. N. Ljubič: **Iz žizni.** Razskazy i nabroski. Izdanje g. N. Karanta. Odessa. 1902. C. 50 k. — Ljubič v svojih povestih rad piše o tujini in o hrepenenju po domovini. Tako je tudi v tej knjigi, ki slika bravcu življenje preprostih, zlasti maloruskih ljudi. Predmete povestim zajema pisatelj naravnost iz življenja, katero nam riše z vso natančnostjo in odkritosrčnostjo. V lepi črtici opisuje, kako hrepeni po domovini vojak-prostak; to hrepenenje se mu izpremeni v bolezen, tako da ga morajo poslati iz službe domov. Samo to bi želeli, da bi se pisatelj otresel prevelikega vpliva znamenitega maloruskega pisatelja Gogolja, katerega posnema preveč vestno.

Iv. Naživin: **Pered razsvêtom.** Moskva. 1902. — Ni še dolgo, kar je pisatelj Naživin stopil na slovstveno polje, in že zdaj se o njem piše in govori kot o zelo nadarjenem pisatelju. Tupatam se mu sicer še očita površnost, ali te se gotovo kmalu iznebi, saj v najnovejši njegovi knjigi že opazamo velik napredek. Vse, kar prihaja izpod njegovega peresa, je polno ljubezni do vseh stiskanih in zaničevanih trpinov. V povesti „Avangard“ opisuje ono kulturo, katero širijo Nemci v Afriki. Po vzorcu spisov Maksima Gorkega je napisana povestica „Na volê“, v kateri pisatelj mojstrsko pripoveduje o mornarju in njegovem življenjskem modroslovju. Globoko dušeslovno predelana je povest „V stênah“, v kateri mlad ruski menih v samostanskih zidovih hrepeni po svetu in po prostosti.

N. I. Solovjev: **Pravoslavnoe duhovenstvo**. Očerki, povêsti i razskazy iz žizni prihodskago duhovenstva. Izdanje vtoroe, značilno dopolnenoe. S portretom avtora. St. Peterburg. 1902. C. 1 rub. — Povesti iz življenja pravoslavnega duhovništva pišejo razni ruski pisatelji. Čital sem že povesti, ki so prišle izpod peresa Čehova, Izmajlova i. dr., in moram priznati, da so vse druge povesti boljše nego tiste, katere nam ponuja v tej zbirki g. Solovjev. G. Solovjev dobro pozna življenje pravoslav-

nega duhovništva in podaja izvrstne slike razmer, v katerih ono živi; o tem ni dvomiti, ali njegove povesti in črtice so vendarle dolgočasne, zbok tega, ker ni v njih nobene raznovrstnosti. Njegovi junaki, naj so v ti ali oni zadregi, končno vendarle povsod nastopajo kot zmagovalci, in v vsaki povesti se opisuje le bedno stanje pravoslavnega duhovništva na deželi. Knjiga je pa poučna za vsakoga, kdor se zanima za življenje in delovanje pravoslavnega duhovništva na deželi. — Fr. Štingl.

P. Hartmannov oratorij „Sv. Frančišek“ je bila pač najsijajnejša glasbena prireditev zadnjega časa v Ljubljani. „Glasbeni Matici“ gre zasluga, da nam je pokazala oratorij res tak,

P. Hartmann.

kakršen mora biti po svojem izvoru, značaju in namenu: kot cerkveno skladbo, kot propoved umetnosti in glasbeni izraz svetih zgodb. Zato je pa tudi presv. g. knezoškof ljubljanski

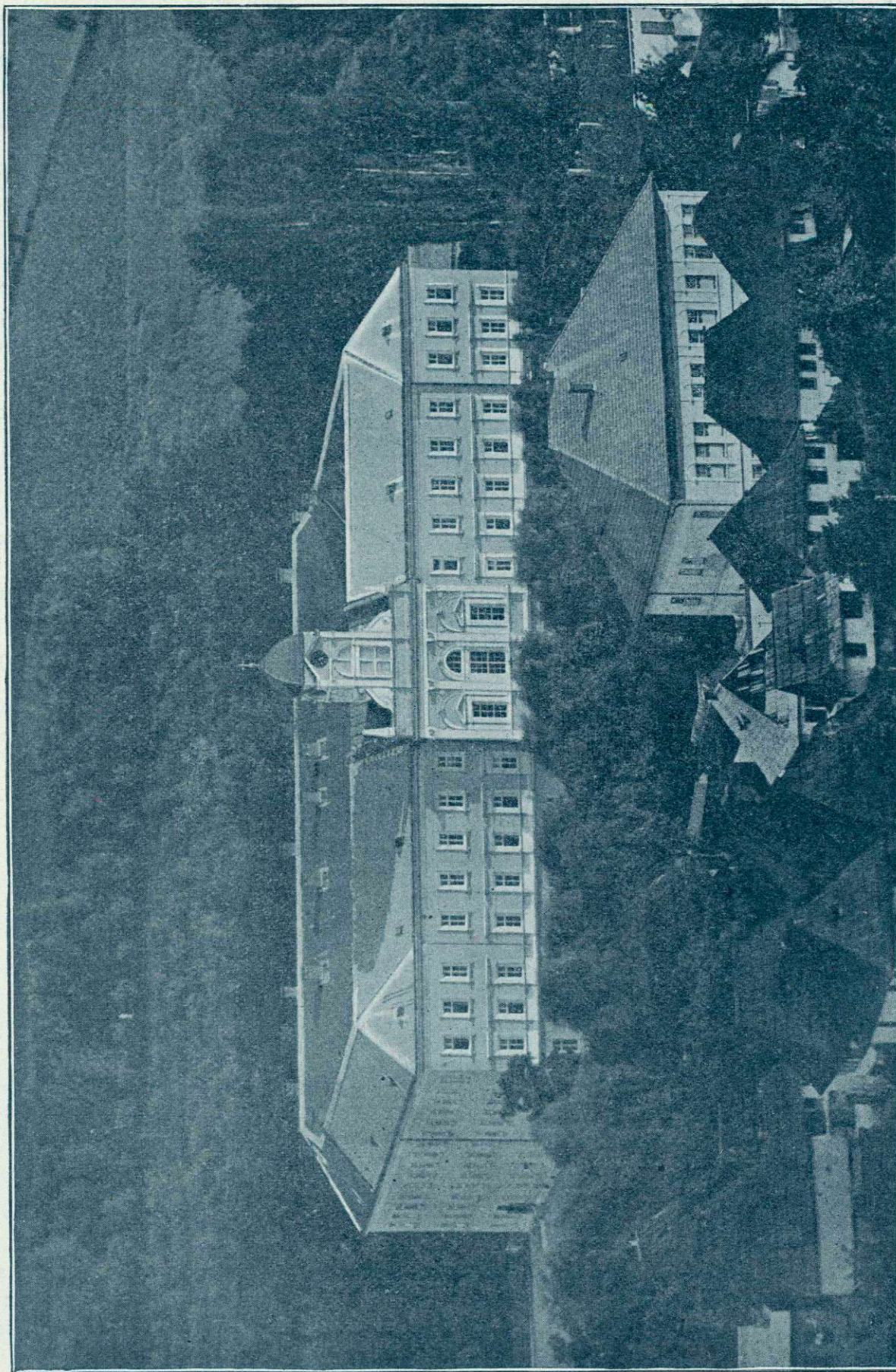
prepustil „Glasbeni Matici“ stolno cerkev, da v njej proizvaja ta v novejši dobi tako prosluli oratorij.

Natančnejšo analizo tega lepega dela smo podali že v lanskem letniku „Dom in Sveta“ str. 184. sl. iz peresa g. p. Hugolina Sattnerja. A pod osebnim vodstvom skladateljevim smo šele spoznali vso umetniško vrednost te zanimive skladbe. Kdor išče bučnih, mogočnih efektov v umetnosti, temu se bo zdela skladba preprosta, a iznenadilo ga bo semtertje, kako prodira pri posameznih točkah na dan vendar vsa moderna tehnika s svojimi rafiniranimi pripomočki. To je ravno ona čarobna sila, ki daje Hartmannovi kompoziciji toliko veljavo, da on obvladuje vso tehniko, a jo zna zatajevati, da jo pokaže le tam, kjer mora slikati veliko ljudsko gibanje, katero udarja na naše uho kakor skozi okno samostanske celice; a to je le odmev, le refleks: celota se vrši v najglobljih dušnih tajnah z neizrekljivo nežnostjo.

Skladatelj je sam dirigiral svoj oratorij. Občinstvo je z največjim zanimanjem in z odkritosrčno simpatijo pozdravilo umetnika, kateri je ovekovečil v glasbi one ideale, kateri odsevajo z nepremagljivo silo iz življenja serafskega očeta sv. Frančiška. Osebnost skladateljeva je dala celi predstavi pravi kolorit. Kot dirigent je pač najlepše pokazal, da je vsa skladba njegovo delo, izrastlo mu iz duše,

da je izlil v njo vse svoje življenje in čutenje. Vsaka njegova kretnja je bila izraz notranjega prepričanja, in to temperamentno vodstvo, polno

„Povest“ je pela koncertna in oratorijska pevka Henrieta Kury z Dunaja z nežnim, res oratorijsko vzvišenim poudarkom, izogibajoč

NADŠKOLIJSKO DEŠKO SEMENIŠČE V TRAVNIKU. (BOSNA.)

duha in čuvstva, je iz velikega zbora in orkestra ustvarilo vernega tolmača genialno zamišljene skladbe.

se onih sentimentalnih sredstev, po katerih tako rade segajo koncertne pevke. Glavno ulogo je pel gosp. Ernest vitez Cammarotta, operni

pevec iz Zagreba. „Frančiška“ je pel z izredno čistim tenorjem, izražajoč udani heroizem pokorščine in uboštva. Ulogo sv. Klare in Bonadone je pevala altistinja gospica Helena Holeček, koncertna pevka z Dunaja, ulogo Lukezija in Fra Angela pa g. Alojzij Stejskal, član c. kr. dvorne opere dunajske. Posebno je ugajal njun duetni kanon ob koncu drugega dela.

„Glasbena Matica“ sama je pa nastopila s svojim vrhlim zborom. Skladatelj sam, kateri pač pozna razne zборе po velikih mestih, katerim je že dirigiral, je izrekel vse priznanje temu zboru in njegovemu koncertnemu vodji g. M. Hubadu. Od polglasnega nežnega speva učencev in klaris do bučne fuge ljudskih mas je pokazal ta zbor v najrazličnejših niansah vso svojo spretnost.

Orkester c. in kr. pešpolka šte. 27., pomnožen z odličnimi umetniki, je svojo semtertje jako težavno nalogo izvrševal z vso pozornostjo in točnostjo. Bil je jako impozanten: samo prvih violin smo naštelih šestnajst.

Udeležba občinstva je bila ogromna. Stolnica je bila dne 22. in 23. aprila napolnjena do zadnjega kota, in mnogo ljudi ni moglo dobiti več vstopnic. Zato se je proizvajal oratorij še tretjič v nunski cerkvi. Koncert v cerkvi je bil Ljubljčanom sicer še nekaj novega, a pri predstavi sami je vsakdo uvidel, da tak oratorij, kakor je Hartmannov „Frančišek“, ima

svoj pravi dom v cerkvi. Uspeh je bil popoln in ostane vsakemu udeležencu nepozabljiv.

Dr. E. L.

Latinska maša. Po motivih Gregorija Riharja za mešan zbor zložil Ignacij Hladnik. Op. 46. V Ljubljani. Založil skladatelj. Cena partituri in štirim glasom 3 K, posamni glas 30 v. — Dvanajst Riharjevih napevov je uporabil skladatelj kot motive za to latinsko mašo. Sicer je ta misel nova: uporabljati Riharjeve napeve za latinsko skladbo v cecilijanskem duhu. Vendar je skladatelj to nalogo rešil prav dobro: ne opazujemo nikjer nič prisiljenega, in skladba ima v celoti dosti enoten značaj. Tiskovne pomote sicer semtertje precej motijo, n. pr. v „Benedictusu“, kjer naj ima sopran od petega takta dalje *a*, i. dr. Vendar skladbo lahko priporočamo cerkvenim zborom.

„**Ave Regina coelorum.**“ Šmarnične pesmi za moške zборе. Uglasbil Danilo Fajgelj. Op. 253. Z dovoljenjem in toplim priporočilom kn.-nadškof. ordinarijata v Gorici, dne 23. januarja 1903, šte. 138. Cena 1 K. Založil skladatelj. — Dobro došla bo moškimi zborom ta zbirka, saj Marijinih pesmi za moški zbor nimamo ravno preveč. Skladatelj je zbral šestnajst pesmic, katerih besedilo je vzeto iz „Cecilije“. Pohvalno omenjamo, da je gospod skladatelj rabil zboljšani tekst nove „Cecilijine“ izdaje. Napevi so resni in dostojni.

P.

Naše slike.

„Ivan Grozni razkazuje svoje zaklade Gorseju“ (str. 265.) Litovščenko nam je naslikal trinoga, na katerega obrazu se bere nizka lakomnost, ona mrzla strast, ki naredi kamen iz človeškega srca; združil jo je z izrazom baharstva, katero se ponaha z dragocenostmi pred tujcem. Ivan IV. Vasiljevič, kateremu je svetovna zgodovina dala priimek „Groznega“, je izgubil očeta v tretjem, a mater v osmem letu. Vladal je od l. 1534. do 1584. Priliznjeni vzgoji-

telji so ga pokvarili. Menih Silvester in tovariš Adašev sta ga pozneje skozi trinajst let navajala k dobremu. A slabi svetovavci so ju izpodrinili, in Ivan je potem divjal proti nedolžnim žrtvam svoje jeze z nečloveško krutostjo. — „Sokolniki“ (str. 281.) Litovščenkovi nam zbuja spomin na lov s sokoli, kateri je v srednjem veku veljal za najplemenitejšo lovsko zabavo. Najboljše sokole so dobivali na severu, zlasti na Norveškem. Sokolniki, kateri so mlade sokole izučevali v pravilnem lovu, so bili v največji časti pri grajščakah in vitezi. Ko so sokola vzeli „v šolo“,

so ga nekoliko izstradali, in hrano je dobival samo od sokolnika. Da so ga ukrotili, so ga obesili v prosto viseč okvir in mu tri dni zabranjevali, da ni mogel spati. Pozneje so ga pustili, da je v sobi lovil golobe, a jih je moral izročati gospodarju. Glavo so mu zakrivali s čepico, in nosili so ga na pesti, katero so proti njegovim krempljem zavarovali z usnjem. Ko so ga navadili, da je tudi zunaj lovil določene živali, zlasti tiče, in jih izročal lovcu, je bil sokol „izšolan“. Na lov so ga jemali vedno z zakrito glavo, da ni nič videl. Ko so psi našli divjačino, so mu hitro sneli čepico in ga vrgli proti živali. Sokol se dvigne, leti najprej v krogu okoli in se potem po bliskovo spusti na divjačino. Med tem izpusté še drugega, in zdaj se oba, vsak od ene strani, zaganjata v žival, dokler je ne umorita s kljuni in kremplji in ne prineseta lovcem. Taka je bila „sokolinaja ohota“ tudi pri Rusih. Ko so začeli streljati s puškami, je ta lov seveda prenehal. — Crnčičeva slika „Ob morskem obrežju“ (str. 296.) nam pa kaže veličastni, tisočletni, a vendar vsak hip novi prizor, ko se valovi zaganjajo ob skale na obrežju, se razbijajo ob njih, šumé in pené in vedno iznova zopet butajo ob trdno obrežje. Prizor je vzet iz Kvarnerskega zaliva. — Nadškofovsko semenišče in gimnazija v Travniku. Največje in najlepše poslopje v Travniku, kjer so še do l. 1850. stolovali bosenski veziri, je katoliška gimnazija. Njena zgodovina je kratko ta-le: Ko so po okupaciji Bosne in Hercegovine ustanovili cerkveno hierarhijo, je odločil novi nadškof presvetli g. dr. Josip Stadler, da se za izobrazbo duhovnikov v Travniku ustanovi semenišče s celo gimnazijo. Upravo gimnazije je izročil goreči nadpastir z dovoljenjem papeža in cesarja „Družbi Jezusovi“. L. 1882. so začeli semenišče zidati od temelja; ob enem so pa začeli jezuitje v najeti hiši poučevati prve dijake, med katerimi je bil tudi preč. g. dr. Ivan Šarić, sedaj vrhbosenski kanonik in hrvaški pisatelj. Novo poslopje, ki ima v sredini lepo cerkev, so dozidali l. 1888.; leto pozneje so pa otvorili osmi razred. V začetku je bilo s semeniščem zedinjeno bogoslovje; l. 1893. so se pa bogoslovci preselili v Sarajevo v novo krasno poslopje. Zdaj stanuje v hiši okoli 140 dijakov; večinoma so semeniščniki iz Bosne in Hercegovine, ki dobivajo vse brezplačno; drugi so internisti iz različnih zemljá. Poleg tega obiskuje gimnazijo okoli 70 zunanjih dijakov, katoličanov, razkolnikov, židov in mohamedanov. Dijaki so sinovi najrazličnejših narodov, — tudi Slovencev ne manjka med njimi, — torej je v gimnaziji res zanimiva družba. Sedanji rektor je Slovenec Aleksander Hoffer D. J.; profesorjev in prefektov je pa dvajset. Maturo, ki velja v celi monarhiji, delajo dijaki pred vladno komisijo. Sploh se drži gimnazija avstrijskega šolskega načrta, pri tem pa ne zanemarija starih tradicij „Družbe Jezusove“.

Stritarjeva petdesetletnica.

Letošnjega majnika je petdeset let, odkar je obelodanil naš pesnik Jožef Stritar svoje prve pesmi. Bili so to štirje soneti v proslavo Marije, majniške Kraljice, priobčeni v Jeranovi „Zgodnji Danici“, v 21. listu (VI. tečaja), ki je izšel v četrtek 26. maja 1853. — Vsekako je zanimivo, kakšni so bili prvenci Stritarjeve Muze, pa jih zato le-tu po črkici ponatiskujemo iz „Zgodnje Danice“:

Luna.

K pokoju se podala je narava
Noč tamnokrila trudno zemljo krije,
Molčijo gaja sladke melodije,
Počiva v miru gora in planjava:

In zdaj na nebu luna gor priplava.
Glej jo, kak milo, ljubeznjivo sije,
Nebeški mir na trudno zemljo lije,
Da tako mirno, tako sladko spava.

Očara, Luna! tvoja me svitloba:
Al' bolj je sladka, bolj je ljubeznjiva,
Marie, ktero ljubim jaz, miloba.

Kadar mi serce černa tuga kriva,
In sil sovražnih me zatira zlôba,
Mi rajski mir u bolno serce vliva.

Danica.

Nebeški mir livado trudno krije,
Spod neba rosica sreberna pada,
Prijetniga nje veseli se hlada
Cvetica žejna, in jo željno pije.

Na nebu pa Danica zdaj prisije! —
Glej, lepa je kakor nevesta mlada,
Bledijo od izhoda do zapada
Vse zvezde o svitu njene lepotije.

Res lepa si Ti, dneva porodnica!
Med vsimi zvezdami si Ti mi draga,
Al' vender lepši je Maria d'vica.

Le Tebe ljubil bom, o mati blaga,
Ti bodeš serca mojiga kraljica,
Teb' bila bo kervi poslednja sraga! —

Zôra.

U miru jutranjem še spava gora,
Že zvezda se za zvezdo pomikuje,
Danica sama še na jasnim nebu čuje,
Zdaj vrata se odpró nebeška dvôra:

In prijadrá ven zlatokrila zora.
Kak' milo zemljo svojo poljubuje!
Čez daljno nebo žarke svoje suje
In probudi k življenju se natora.

Zemljó so greha tmine pokrivala,
Težko jo terla je sovražna sila,
Pod težo nje so ljudstva zdihovale.

In lépa Zarja, lej, je prisvetila —
Maria — černe tmine so zbežale,
Ker sonce naše ona je rodila.

Maríi.

Sim vidil, ko se Zora zlatokrila
Izza gorá je sinjih dvigovala,
Na nebu Luna blede je sijala,
nebeški mir na trudno zemljo lila.

In vidil sim, ko je Danica mila,
Na modro nebo lažno prijadrála,
V lepoti rajski mirno je migljála,
Noči megle je tamne prepodila.

Navdá čutilo dušo mi neznanó,
Ljubezni pšica mi serce presune
In vseka mi sladkó-skeleče rano.

Pri svitu žarnih zvezd in blede Lune,
Z boječo róko primem liro vbrano
In posvetim Maríi mlade strune.

Sonetje so podpisani zapored s šiframi: J. S., —tr—, —it—, —ar—, kar zbereš skupaj v J. Stritar. Vsekako so napovedovali že ti prvi poizkusi poznejšega mojstra v pesniškem jeziku in obliki. Sotrudnik „Daničin“, gosp. Marn, se je tako razveselil novega pevca, da mu je v 23. številki istega letnika (z dné 9. junija) zapel naslednji sonet, podpisan s šifro M:

Pevcu

štírih sonetov v 21. listu „Zgodnje Danice“.

Veselja nam srcé si vplamenila,
Ti lira nova, ki nam lepotije
Nad zvezde, lune, zore si Marije
V Danici tak plameče poslovala.

Obdarovala očitno pevska Vila
Bogato z mikam vsim Te harmonije;
Na nebezu pesniškem v Teb' zasije
Nam zvezda nova; naj bi dolg' svetila.

O de pogostoma bi lesketala
Ti zvezdica se nam v Marije slavo,
In vedno za lepote nje goréla!

De mnogokrat bi svoje strune vbrala
Ti mlada lira in harmonija pravo
Le glasov domorodnih nam donela!

— e —

Domača umetnost. Gdčna I. Kobilca je naslikala za mestno dvorano alegorijo „Slovenija se klanja Ljubljani“. Predmet je jako pripraven za namen, ki ga ima ta slika. Saj vidimo tudi po drugih mestih, da s sličnimi alegorijami krasé svoje mestne hiše. Razveselilo nas je tudi, da moremo med novim slovenskim slikarstvom pozdraviti snov, katera se po vsebini dviga nad navadno pokrajinsko tvarino, katera je skoro popolnoma prevladala in zadušila druge stroke. Alegorija gdčne Kobilce je jako realistično zamišljena. Pod košatim drevesom sedi „Ljubljana“ kot mlada kraljična na prestolu, in poleg nje zapisuje „Povest“ njeno zgodbo. Slovenija se klanja svojemu glavnemu mestu v podobi zastopnikov svojega prebivalstva, kateri prinašajo Ljubljani sadove svojega truda. Značaj ljudstva je skoro vsekozi poljedelski. V ozadju se vidi ljubljanski grad. Slika je izdelana z jako svežimi, krepkimi barvami. — G. Rudolf Maister je razstavil sliko večerne krajine, g. Srečko Magolič pa štiri manjše pokrajinske slike.

Društvo za krščansko umetnost v Ljubljani je razposlalo svojim udom tretje „Izvestje“. To „Izvestje“ poroča na 36 straneh, kaj in kako je odbor deloval v svoji stroki, kaj se je obravnavalo v odborovih in odsekovih sejah, ter našteva in kratko ocenjuje knjige, ki jih društvo hrani in izposoja. Tem oddelkom sledi pregled predmetov društvenega muzeja, imenik udov, računski sklep in pravila. Izvestje završuje spis prerano umrlega dekana Mateja Sitarja: „Podružnica sv. Ahacija pri Turjaku in nekatere druge naše cerkve z nalomljeno ali razmaknjeno osjo“ (stran 31—36). Ta spis pojasnjujejo tudi podobe. Društvo je imelo dohodkov 2883·03 K in stroškov 1340·48 K, torej ostane v blagajni 1542·45 K. Ustanovnikov je 16, udov 120.

Ivan Šafer. Skromen, v domovini skoro nepoznan učenjak je umrl dné 17. aprila — župnik Ivan Šafer v Dupljah pri Tržiču. Pokojnik je bil rojen v Mekinjah 21. oktobra 1838 in v mašnika posvečen 1. avgusta 1863. Kot kapelan je služil do l. 1868. v Metliki, do l. 1874. na Vrhniki, kot župni upravitelj in župnik na Selu pri Kamniku do l. 1883., kot župnik v Grahovem do l. 1893., odslej do svoje smrti v Dupljah. Letos je prosil za pokojnino, ki mu je bila tudi že obljubljena; toda preden je mogel stopiti v pokoj, se je nevarno prehladil in po kratki bolezni umrl. Pokojnik je bil vnet duhovnik in velik učenjak. Govoril je tudi laško in francosko; bil je temeljito izobražen zgodovinar in znan strokovnjak v prirodoslovju. Njegove zbirke rastlin in raznih denarjev imajo veliko vrednost.

Hrvaške umetniške razstave. V Zagrebu je nedavno „Društvo za umjetnost i umjetni obrt“ razstavilo mnogo predmetov. Potem je razstavil mladi slikar J. Bužan več impresionističnih

slik. Bela Čikoš-Sessia in Robert Auer sta razstavila več slik v Novem Yorku. M. Cl. Crnčić je pa šel z onimi svojimi slikami, ki jih doma ni mogel prodati, v Pariz ter jih tam pokazal svetu v salonu „Artin“. Vsled te izložbe je dobil cesarsko nagrado 2000 K, da izdela zbirko bakrorezov iz našega Primorja. Tudi Vlaho Bukovac razstavlja svoje slike v Parizu. „Društvo hrvatskih umjetnika“ namerava prirediti v domovini v kratkem času še več izložb. Zagrebški veletržec S. Berger pa nabira že dolgo vrsto let izvirne izdelke ljudske industrije hrvaške, čipke, ornamente itd. Razstavil je te predmete v Karlsruhe in tako obrnil pozornost inozemstva na to domače hrvaško delo. Zdaj je priredil zopet tako razstavo v Düsseldorfu. Nemški časniki pišejo, da podaje zlasti hrvaška ženska noša mnogo posnemanja vrednih vzorcev.

Dinko Politeo. Dne 5. marca je umrl eden najneumornejših hrvaških publicistov — Dinko Politeo. Tudi slovenski dnevnikarji so prinesli marsikateri njegov članek o slovanskih razmerah. Bil je nekaj časa tudi „Slovenčev“ sotrudnik. Zadnjih deset let je bil slep in je komaj hodil. Vendar pa mu telesna bolehnost ni potrla duha. Do zadnjega je še diktiral članke ter začel nedavno celo še izdajati svoj list. Letos je obolel za influenco ter umrl na pljučnici. O njegovih „Izabranih člancih“ smo že poročali (glej „Dom in Svet“ 1901, str. 698). Dinko Politeo je bil rojen l. 1853. v Starem gradu na otoku Hvaru. Tam je dovršil prve šole. L. 1869. je bil sprejet v spljetsko semenišče. Tu se je jel zanimati za javnost, zlasti za hrvaške in dalmatinske razmere. Dve leti je kot gimnazijec stanoval tudi pri dominikancih. L. 1870—1871. se je pridno bavil s teologijo in mnogo pisal v „Narodni list“, „Voce cattolica“ in „Nazionale“. Tudi marsikatero pesem je zložil, a kmalu je izstopil iz semenišča; kot razlog za ta svoj korak je sam priznal prislovico: „Cherchez la femme!“ Šel je najprej kot namestni učitelj v Dubrovnik na tamošnjo gimnazijo. Oktobra meseca l. 1874. je bilo otvorjeno hrvaško vseučilišče v Zagrebu. Politeo se je takoj vpisal, Pavlinović ga je pa priporočil „Viencu“ in „Obzoru“, naj ga sprejmejo v uredništvo ter izvežbajo v časnikarskem poslu. Ker tu niso imeli mesta zanj, so mu dali stalni mesečni honorar za dopise v „Novem listu“. Ker se je živo udeleževal volitev in demonstracij, so ga relegirali z zagrebškega vseučilišča. Pravniške studije je dovršil v Gradcu ter nato v Spljetu izdajal „Narod“. Od l. 1889. do 1894. je bil v uredništvu „Obzora“, od katerega je prestopil k „Hrvatski“ ter počel izdajati „Mlado Hrvatsko“. Kmalu je zopet sodeloval pri „Obzoru“, in lani je začel izdajati obzornik „Prava hrvaška misao“. Pisal je v hrvaškem, italijanskem, nemškem in francoskem jeziku. Njegovih člankov je gotovo do deset tisoč. Bil je vnet zagovornik hrvaške misli.

V. J. Boguslawski. Med Poljaki, kateri so se trudili za preporod drugih slovanskih narodov, je znamenit V. J. Boguslawskij. V Peterburgu je studiral pravo, a moral na vojsko v Sebastopolj, odkoder se je vrnil zopet v rusko stolico. Iz spisov Macijejowskega, Zmorskega Sreznevskega in Hilferdinga se je najprej seznanil z Lužiškimi Srbi. Potoval je v njih kraje in spoznal v Budišinu njih najzaslužnejše domoljube: kanonika M. Hórnika, J. E. Smolerja in Jenča. Plod njegovih studij so dela: „Rys dziejów serbolużyckich“, „Historia serbského naroda“, „Dzieje Słowianszczyzny Pólnocno - zachodniej“. „Matica Serbska“ ga je imenovala za častnega člana. Umrl je 12. dec. 1901.

Češko gledališče v Brnu. Med tem, ko je „Narodni divadlo“ v Pragi slavilo svojo štiridesetletnico, se je začelo med moravskimi Čehi živahno gibanje za ustanovitev češkega gledališča v Brnu. Denarne zbirke so takoj izpočetka dosegle že precejšnje vsote.

Karel Vinařický. Čehi se spominjajo letos stoletnice po rojstvu zaslužnega pisatelja in rodoljuba Karla Vinařického. Bil je pravi zgled onih požrtvovalnih in za vse dobro navdušenih duhovnikov, ki so tudi pri Čehih stali v prvih vrstah narodnih probuditeljev. Stal je ob zibelki „Musejniku“, „Časopisu katoličkého duhovenstva“, „Matici češki“, „Slovníku naučnemu“ in „Dědictvu sv. Prokopa“. Izdal je več izvirnih pesniških del, posebno pa hvalijo njegove izvrstne prevode iz raznih tujih literatur.

„Tisková liga.“ Češki katoličani so si osnovali v obrambo proti neizmerno predrznim napadom nasprotnih listov društvo „Tisková liga“. Pri zadnjem občnem zboru je bil izvoljen za predsednika znani pisatelj in sociolog dr. Rudolf Horský. To društvo je izročilo državnemu zboru tudi spomenico, v kateri predlaga več izprememb k vladnemu načrtu novega tiskovnega zakona.

Prirodopisno preiskavanje domače zemlje.

Ena prvih domorodnih dolžnosti je, natančno preiskati prirodno bogastvo vsake zemlje, da se dá potem na podlagi zanesljivih podatkov ustvariti racionalno narodno gospodarstvo. Čehi so nam v tem oziru dali že marsikateri hvalevreden zgled. V kraljestvu Češkem imajo za to že od l. 1861. znanstven odbor, katerega dežela in razna društva izdatno podpirajo. Zdaj pa v „Časopisu moravského musea zemského“ kurator tega muzeja g. dr. Jaroslav Jahn pozivlje moravske domoljube, naj se osnuje tak znanstven odbor tudi za Moravo. Mislimo, da bi bilo prav umestno in potrebno, ako bi se tudi na Slovenskem, zlasti na Kranjskem, strokovnjaki bavili s tem zelo važnim vprašanjem. Naša dežela, v prejšnjih stoletjih daleko znana po svojem prirodnem bogastvu, je danes skoro pozabljena v narodno-gospodarskem oziru, in značilno je to, da o njenih podzemskih zakladih ravno

Slovenci najmanj vedó. Včasih pride kak tujec, kateri izkorišča prirodne darove, mimo katerih so stoletja brez koristi hodili domorodci kakor slepi. Ali bi ne bila skrb za tako delovanje bolj umestna za naše izobraženstvo, kakor pa marsikaj, kar napolnjuje našo javnost s praznim šumom?

Jan Nowopacký. V Pragi je razstavil svoje slike Jan Nowopacký, eden najstarejših čeških slikarjev. Rojen je bil l. 1821. v Starih Nechanicah. Andrlík je izdal njegovo biografijo, v kateri pripoveduje, kako je prišel ubogi deček na Dunaj, odkoder se je šele l. 1895. vrnil na Češko. Naslikal je mnogo študij s Štajerskega Tirolskega, iz Dalmacije in Istre. Potem je šel v Neapolj in v Rim. Na dunajskih razstavah pred štiridesetimi leti je bilo mnogo slik Nowopackega. Kot učitelja so ga poklicali na dvor. Poučeval je v risanju pri vojvodu Koburškem, nadvojvodu Jožefu, nadvojvodinji Gizeli in prestolonasledniku Rudolfu. L. 1872. je kupil cesar Franc Jožef od učitelja svojih otrok veliko sliko „Polnočna molitev frančiškanov v Solnogradu“. Nowopacký je negoval bolj realistiško smer. Enoinosedemdesetletni umetnik je letos v Pragi v palači grofa Sylva-Tarouca na Příkopí razstavil plodove svojega dolgoletnega umetniškega truda. Ob priliki priobčimo to ali ono njegovo sliko.

K. P. Pobědonoscev.

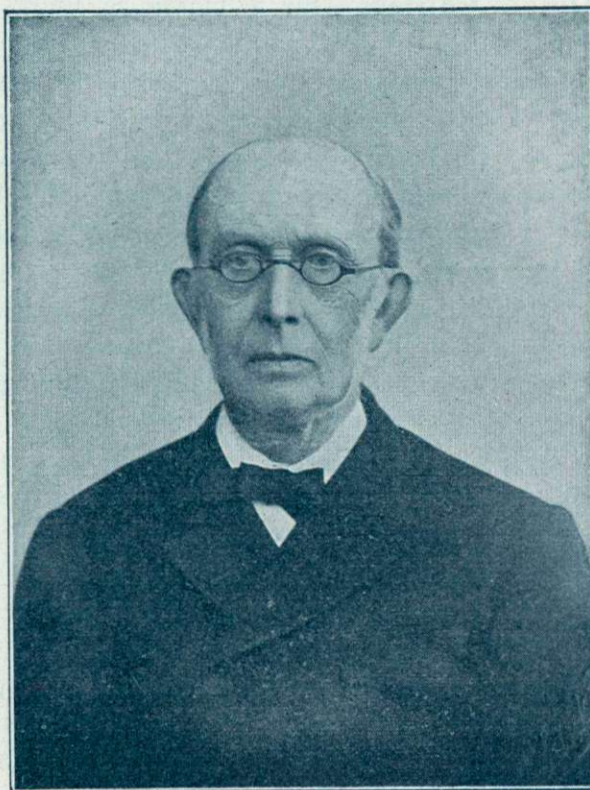
Zadnje mesece so večkrat poročali časopisi, da je prišel najvišji prokurator „Svetega sinoda“ v Peterburgu, Konstantin Petrovič Pobědonoscev, pri carju v nemilost in da bo moral stopiti v pokoj. Ta poročila so zbudila veliko pozornost, ker Pobědonoscev je markantna osebnost, katera izraža ves sedanji ruski državni in cerkvenopravni princip. Pridobil si je velik vpliv v državi in, natihem sovražen od nezadovoljnežev, vendar z neupogljivo vztrajnostjo vzdržuje absolutistični cesaropapizem.

Peter Veliki, ki je sebe proglasil samovoljno za cerkvenega glavarja, je kot najvišjo oblast v cerkvenih zadevah ustanovil „Sveti sinod“. Na čelu mu stoji najvišji prokurator, kateri se smatra kot posredovatelj carske volje v verskih stvareh in ima največji vpliv na cerkveno in posredno tudi na državno upravo. „Sveti sinod“ nastavlja duhovnike, skrbi za njih vzgojo, opravlja cerkveno cenzuro itd. Ves nenaravni položaj ruske cerkve se vidi že iz tega, da stoji na čelu tej najvišji cerkveni oblasti laik - uradnik.

Sedaj šestinsedemdesetletni Pobědonoscev je sin moskovskega profesorja. Na Ruskem voščijo mladim dijakom: Bog ti daj zdravja in postani minister! To oboje uživa Pobědonoscev, kajti on ima dostojanstvo ministra in je pri svojih letih še trden in krepak. Po končanih pravnih študijah je postal tajnik v moskovskem senatnem oddelku in profesor državljskega prava. Poklicali so ga na dvor, da poučuje carjeviča Niko-

laja, in ko je ta umrl, carjeviča Aleksandra, v pravoslovju. Odslej se je dvigal vedno višje, dokler ga ni njegov bivši učenec, car Aleksander III., kot svojega osebnega namestnika postavil na čelo „Svetemu sinodu“.

V Pobědonoscevu sta se v resnici na prav ruski način združili državna in cerkvena ideja. To vidimo že iz njegovih literarnih del. Napisal je učno knjigo državljskega prava v treh zvezkih in sodiški navod k civilnemu pravnemu redu, vmes pa je prelagal knjigo Tomaža Kempčana. Izdal je več zgodovinskih razprav poleg „Izpovedanj“ svetega Avguščina. Preložil je Thierschevo knjigo o krščanski rodbini in sestavil razpravo o cerkvenih praznikih. Pobědonoscev izkuša v svojih spisih dati ruskemu cesaropapizmu tudi znanstveno podlago. Dokazati hoče, da mora biti

K. P. Pobědonoscev.

najvišji posvetni vladar tudi cerkveni poglavar. To je seveda velika zmota: Cerkev je vesoljna, država pa omejena; cerkev je duhovna in večna, država pa posvetna in končna; cerkev je neodvisna božja ustanova, država pa človeško delo. Jasno je, da mora biti vladar, ki se drži načela, da je le ona vera prava, katero priznava, kdor ima posvetno oblast v roki, absolutističen, nasilen, kateri izkuša duhovno nepokorščino potlačiti s posvetno silo. Zato je tudi Pobědonoscev vedno nagnjen k preganjanju onih, ki se ne uklanjajo državnoverski ideji. Odtod njegovo nasprotstvo do katoličanstva, kakor tudi do mnogoštevilnih razkolnih sekt, katere so se ustanovile v sredini ruskega ljudstva. Po njegovih nazorih je duhovnik cerkvenodržavni uradnik in vse cerkveno življenje je podložno državnim naredbam, kakor vojaštvo

ali politična uprava. Jasno je, da je Pobědonoscev tudi nasprotnik ustave v zapadnoevropskem smislu. Napisal je več razprav, v katerih dokazuje škodljivost modernega parlamentarizma in z vso duhovitostjo razlaga vse slabe strani novodobnih „svobodomiselnih“ naprav, da bi Ruse odvrnil od njih.

Vendar so novodobni nazori prodrli tudi v Rusijo. Ruski mladenči so se izobrazovali prej večkrat na nemških vseučiliščih in tam so se navzeli protestantskega racionalizma, zlasti pa panteističnih nauk Hegelovih. Puhlo brezverstvo francoskih racionalistov je prodrlo na Rusko že v XVIII. stoletju, in carjica Katarina II. je dala svetu zgled „papežinje“, ki vlada s carskega prestola vero, v katero sama ne veruje. Novo slovstvo se ni ustavilo ob ruskih mejah, ampak je zaneslo svoje ideje daleč v rusko inteligenco. Reči se pač more, da vlada v mišljenju ruskega izobraženca globok dualizem dveh popolnoma si nasprotnih svetov: Oficielno-verskega z zunanjim cerkvenim obredom, in svobodno-racionalističnega, ki ga pa mora zatajevati. Edinole rusko leposlovje je moglo izraziti to notranjo razdvojenost. Pesmi Nekrasova, romani Turgenjeva in Tolstega nam razkrivajo to dušno nesoglasje v krepkih, realističnih barvah.

Pobědonoscev zatira tega duha. Vneto dokazuje, da je vsa zapadna kultura velika laž. Straussa in Renana pobija kot bogokletneža, dokazuje napake darvinizma, svari pred nesmiselnim povzdigovanjem človeške individualnosti ter se bori z vso dialektiko proti slepilnemu fantomu one svobode, ki je mati razbrzdanih in revolucije. Splošna volilna pravica mu je najusodepolnejša zmota, demokracijo primerja z vodenico, o kateri so rekli včasih: „Crescit indulgens sibi“, ideja ljudske volje mu je ena najbolj lažnivih izmišljotin; Pobědonoscev obžaluje dežele, katere so si pravosodje pokvarile s porotniki. Vse to obsoja, ker je v nasprotju z idejo carstva in z njegovo idejo cerkve.

Največji vpliv je imel Pobědonoscev pod carjem Aleksandrom III., kateri je imel neomejeno zaupanje do svojega bivšega učitelja. Katkov, Pobědonoscev in Tolstoj (bivši učni minister) so bili možje, ki so najbolj povzročili ostre naredbe proti drugovercem in svobodnejšim težnjam. Pobědonoscev je ostal na svojem mestu tudi pod sedanjim carjem Nikolajem II., dasi je njegov vpliv precej padel.

Ni se čuditi, da svobodomiselniji, zlasti mlajši elementi silno sovražijo tega moža, v katerem vidijo posebljeno starorusko konservativnost. Že l. 1884. so dijaki zahtevali preosnove vseučilišč in hrupno demonstrirali proti starim naredbam. L. 1901. bi bil Pobědonoscev skoro postal žrtva napadalca. V noči od 21. do 22. marca se je priplazil k oknu njegovega stanovanja dijak Nik. Konst. Lagovskij in je ustrelil večkrat na najvišjega prokuratorja, sedečega pri pisalni mizi, a ga je zgrešil. Tudi učni minister Bogoljepov, katerega je ustrelil dijak Karpovič, je bil pristaš Pobědonosceva.

A Pobědonoscev doslej še ni odstopil, dasi se kaže, da car Nikolaj II. ni pristaš njegovih strogih in nestrpnih pravoslavskih idej.

Maloruske narodne pesmi. „Naukovo Tova-rištvo imeni Ševčenka“ je izdalo kot XI. knjigo „Etnografičnega Zbirnika“ obširno zbirko „Galicko-ruskih narodnih pisni z melodijami“, katere je v Hodovicah nabral dr. Ivan Kolessa. Nabiratelj je nedavno umrl. Dr. Kolessa je doma v Galiciji dobil veselje do narodne poezije od svoje babice, katera mu je pevala ruske melodije in pripovedovala narodne pravljice. Pozneje je kot vojaški zdravnik služil pri armadi, bil dalj časa tudi ob slovenski meji v Karlovcu. Tu je zbolel ter prišel v bolnišnico v Zagreb in odtod v Stenjevec, kjer je umrl l. 1898. Med temi napevi je posebno mnogo „kolomijk“. To so narodne pesmi s precej stalno ritmiško obliko, ki se pevajo najpogostejše med Malorusi. Vsaka kolomijka ima dva štirinajstzložna stiha, katerih zlogi se dajo uvrstiti v sledeče skupine: $[(8 + 6) 2] = [(4 + 4 + 3 + 3) 2] = [(4 + 4 + 2 + 2 + 2) 2] = [(2 + 2 + 2 + 2 + 3 + 3) 2]$. Zgled take kolomijke je n. pr.:

Mene mati porodila, vzjila povivati,
abo vmiraj, abo rosti, budeš bidovati.

Včasih vmes nastopijo tudi dvanajstzložni stihi $(2 + 1 + 2 + 1 + 6)$:

Popid sad, popid sad, tej popid sadočki.

V melodijah prevladujejo molovi toni z različnimi ritmi.

Velikoruske narodne pesmi. V „Žurnalu ministerstva narodnago prosveščanja“ je priobčil J. Avtamonov zanimivo razpravo o simboliki rastlin v velikoruski narodni pesmi. Svojo razpravo zaključuje s sledečo sodbo (str. 286.): „Velikoruska narodna poezija, katero tlači odurna, obdajajoča jo dejstviteljnost, nas ne more razveseljevati z onimi jasnimi in raznobraznimi slikami, kakor nam jih podaja poezija maloruska; ko nam ona slika življenje, nam podaja polno prizorov gorja in trpljenja, a radost in sreča imata v njej le neznatno mesto. Ta tužni značaj prevladuje tudi v simboliki velikoruskih pesmi; ž njim je prepojena tudi njih glasba on odmeva iz vseh motivov.“

Ruski arhivi. Doslej se pač Rusi niso mnogo zanimali za svoje arhivalične vire. Zdaj je pa izdal D. J. Samokvasov knjigo „Arhivnoje delo v Rossiji“, katero obdeluje arhivologijo z znanstvenega stališča. Pisatelj zahteva, da se naj ustanove v Moskvi in v Kievu kot v najstarejših mestih ruskih vseučiliške stolice za „arhivovedenje“, kjer naj bi se poučevalo, kako treba urejati, ohranjati in rabiti arhive

Ruski „Narodni dom“ v Lvovu je velik naroden zavod, kateri ima veliko knjižnico, muzej in cerkev poleg drugih prostorov, ki so namenjeni narodnim potrebam. Vsak mesec izdaja izvestje o svojem gospodarstvu.

Rumunska akademija v Bukareštu. Rumuni imajo poleg dveh vseučilišč (v Bukareštu in v Jassi) tudi znanstveno akademijo, katera je ena najimovitejših. Njeno premoženje znaša nad 3 milijone frankov. Razen tega pa dobiva na leto državne podpore 30.000 frankov in od kralja 14.000 fr. Na razpolago ima bogate ustanove za nagrade in podpore. Prošlo leto je razpisala 27 nagrad.

Pesniška usoda. Ameriški pesnik Poë je živel v veliki bedi. Svoje najbolje delo je prodal za deset dolarjev in na pokopališče ga je spremilo samo osem ljudi. Zdaj pa je nastal pravi kult Poëv v Ameriki. Najneznatnejša njegova pisma prodajajo za neverjetno visoke vsote. Ljudje, ki sodijo veljavo takih „relikvij“ po denarju, pravijo, da se prodajajo Poëva pisma mnogo dražje od Byronovih; njih cena je dvakrat toliko kakor pa cena Shelleyevih listov. Zdaj bodo na novo izdali njegova dela v sedemnajstih knjigah.

Moderno turško slovstvo. Tudi Turčija ima svoje moderne struje, proti katerim je mohamedanstvo še bolj slabotno, kakor proti — reformam v Makedoniji. V Carigradu izhajajo v turškem jeziku romani in novele, spisane popolnoma v zapadnem duhu. Turški literati so skoro izključno le učenci Francozov. Turški zvezdi prve vrste sta pisateljici, hčeri višjih uradnikov. Fatima-Alis-Hanuma, hči Dževrat-paševa, posnema žensko prvoboriteljico Sandovo, piše romantične in lirične stvari ter se vojskuje za žensko emancipacijo, za kar je treba na Turškem

pač več smelosti in poguma, kakor pa na našem zapadu. Nedžhar-Hanuma, hčerka Osman-paševa, je pesnica po vzorcu Musseta in Lamartina. Tretja zvezda je pesnik Tefih-fikrat, ki piše pesmi brez rim in tudi zelo posnema Francoze. Turška literatura je pač različna od turškega življenja.

Koliko se na svetu piše in bere knjig. Tisk proizvaja dandanes tolike množine berila, da je skoro neverjetno. Kdo bi preštel članke in novice po raznih listih? Že število knjig je ogromno. Po celem svetu se napiše na leto 8 do 10.000 romanov. Japan jih tiska 450, Indija 200, Sirija z Egiptom 12, Italija in Španija vsaka po 500 do 600, Francija 600, Rusija 800, Angleška in Nemška pa vsaka po 1500. Angleška izdaja vsako leto na novo svojega Dickensa, Scotta, Thackeraya; Nemška Hoffmana, Hauffa in Grimma; Skandinavija Andersena itd. Nobena knjižnica ne bi mogla pospraviti knjig, ki se tiskajo v desetih letih. — Zato je pa književna obrt ogromna. V samih Zedinjenih državah se razpečava na leto po 700 milijonov knjig, v vzhodni Evropi po 460 mil., v zapadni pa 1.800 mil. knjig; v drugih delih sveta se jih razproda po 240 mil. Vsega skupaj se ceni na leto 3 milijarde knjig. — Najbogatejša knjižnica je „Bibliothèque national“ v Parizu, ki šteje tri milijone knjig; za njo pridejo „British Museum“ z 2 mil., carska biblioteka v Peterburgu z 1,500.000, cesarska knjižnica v Berlinu z 1 mil. in dvorna knjižnica na Dunaju s 600.000 knjigami,

TIHOŽITJE.

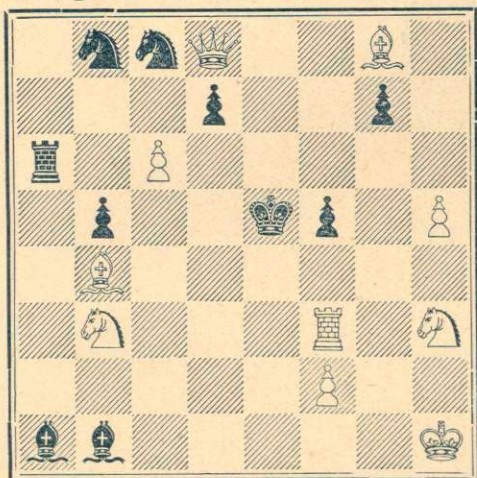
FR. HROVAT.

Š a h.

Naloga št. 68.

M. Feigl (Dunaj).

Prva nagrada v „Rivista scach. Italiana“.

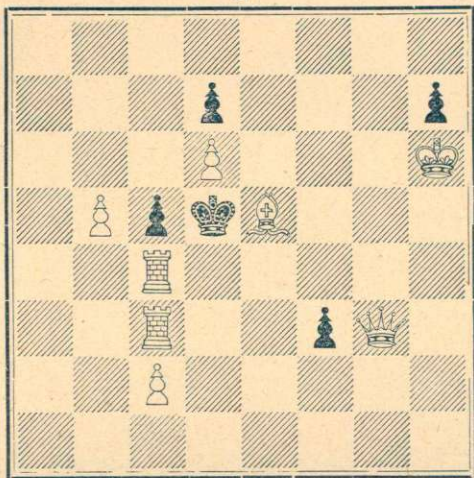

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 69.

Boh. Košek (Bohumilice).

Original.

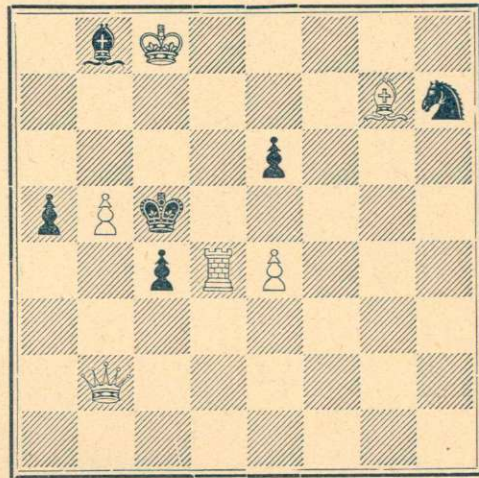

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 70.

V. Košek (Bohumilice).

Original.

Mat v drugi potezi.

Naloga št. 71.

Shinkman.

Beli: Kd7, Db1, Tc8, p d4.

Črni: Kf5, p a5, g2.

Mat v tretji potezi.

Naloga št. 72.

J. Pospíšil.

Beli: Kh3, Dh6, Tb4, Se4, f5, Lc8, p g3.

Črni: Kd5, Tc5, Sd8, Lc7, g8, p d3, e5.

Mat v drugi potezi.

Naloga št. 73.

Chocholouš.

Beli: Ka1, De3, Te2, Sh2, p f2, g3.

Črni: Kf5, Sh3, p d3, d5, f6, g6, h5.

Mat v drugi potezi.

R a z n o.

V mednarodnem turnirju v Monte Carlu je zmagal Dr. Tarrasch, znani turnirski igravec. — V mednarodnem turnirju za naloge lista „Rivista scacchistica italiana“ je dobila prvo darilo naloga št. 68. (glej zgoraj); drugo častno priznanje je dobil naš sotrudnik g. Uršič z nalogo „L' Isonzo“. V založništvu Veit & Comp. v Lipskem je izšel II. del „Schachminiaturen“; priredil O. Blumenthal; vezan stane 9 mark; nalogo 71. podajamo iz njega. V založništvu A. Stein (Potsdam) izide v kratkem zbirka Shinkmanovih nalog (240); stala bode vezana 3 marke. Oboje delo priporočamo šaholjubom. — „Deutsches Wochenschach“ razpisuje nagradi 15 in 10 mark, kakor tudi 2 iztisa Bayersdorfer-jeve knjige in Shinkmanove zbirke za rešitev te-le naloge:

Naloga št. 74.

R. Steinweg.

Beli: Kc1, Dg3, Ta1, f7, Sb8, La3, c3, p b2, c2, c6, e6, g2, h3.

Črni: Kd6, Dh1, Th2, a8, Sa5, g1, Lg8, p a7, b7, c5, e5, f3, g7, h7.

Mat v pol poteze!!

K. Kondelik razpisuje za nagrado prvim 100 rešivcem po en komad svoje šahovske table s 15 nalogami (dvobarvnat tisk) za sledečo nalogo:

Naloga št. 75.

Kondelik.

Beli: Kf6, Dh7, Ta2, Sa5, Ld3, p b4, d6, g2.

Črni: Kd4, Ta7, h1, Sh8, Lb8, p a6, c7, d5, f7, f4, h3, h4.

Mat v četrti potezi. Rok za rešitve 17. dne majnika na „D. Wochenschach“ (Ranneforth) Berlin W. 30. Gleditschstr. 30 (za obe nalogi.)

Naloga št. 76.

Herlin.

Beli: Kg6, De4, Ta1, h8.

Črni: Ka8, Ta7, b8, p b7.

Mat v drugi potezi.

Daljava brzozjavne partije po zistemu Marconi med ladjama „Lucania“ in „Philadelphia“ 18. dne januarja t. l. je znašala 19 morskih milj. V Magdeburgu (Devin) so praznovali šaholjubi društva „Philidoria“ v noči od 31. dne marca na 1. dne aprila 500letnico obstanka! Salve Caïssa!

Popravek. V nal. 65. stoj črni K na h8.

Rešitev nalog v št. 3. Naloga 56. 1. b6, T × e3. 2. Lf1! itd. 1. . . T × h3. 2. Sa3+ itd. Jako fina in elegantno pointirana naloga! Nal. 57. 1. Df6, Ke2. 2. Df1+! itd. 1. . . Kc2. 2. Db2+ itd. 1. . . e2. 2. Se1! itd. Nal. 58. 1. d6 ♞ 2. D, TS+. Nal. 59. 1. Dg1 ♞ 2. D, S mat. Naloga 60. 1. Db2 ♞ 2. D, T mat. Nal. 61. 1. Sc4 ♞ 2. D, S mat.

Listnica. B. Košek. Hvala za naloge!

PESEM OD KMETA.

V Srednji vasi pri Kranju zapisal Ivan Barlè. — Pevala stara kmetica.

O poglejte vsi ljudje,
kako sedaj na svetu gre!
Hudo se nap'h vzdiguje,
vsaka srota prevzetuje.

Črn klobuk za me ni,
druge sorte ga dobi.
Ga dobi že take robe
kakor tiste sive gobe,
k' po dobrih rastejo,
k' jih še ovce ne jedó.

Fantje k cerkvi pridejo,
s aržetov jim gledajo
vel'ke fajfe in meherji,
kakor koscev vodérji.
Bukev pa ni videt tam,
ker jih je moliti sram.

Zdaj poglejmo ženski spol!
Videl bomo gor in dol
oblačila nove šege,
prave vragove belege.
Čeravno lepo krilo 'ma,
črez en mesec ne velja.

Kadar pride praznik svet,
hoče drugo krilo 'met.
Nove sorte gvant kupuje,
stare gvante predeluje.
Če se k prazniku ravna,
žnidar preveč dela ima.

Če je lepo, jasno vreme,
pa najlepši krilo vzeme.
Kadar k maši spravlja se,
vse popred pregledat če.
Če se megla prikadi,
hitro gvant se spremeni.

Velika z bukvic brat ne zna,
robec mesto bukvic 'ma.
Paternoštra se sramuje,
roženkranc tud' zaničuje.

Kmetič maslo, špeh proda,
dnar za nove gvante da.
Doma stiska na vse viže,
rajši jé tudi borne špiže,
da je oblečen prav lepo,
povzdiguje on glavo.

Žit v mesto zapelja,
posle pa brez kruha 'ma.
Malo repe in krompirja,
suhe skorje in drobirja
v mlečno župo podrobi,
s tem družino preživi.

Drug pa pravijo takó,
da gosposke jih deró.
Ja, ko b' daca ne plačv'al,
to b' se še le prevzet'val.
Kmet bi hodu kakor grof,
na vrh glave b' imu knof.

Zdaj pa pride sekac'jon,
od grajšine bel patron;
vse poiše in pobriše,
da šest krajcarjev poiše.

Zdaj pa pride žnidar, tkavec,
šuštar, al' kak drug delavec;
nima d'narja, da bi plačov;
prosi ga, da bi počakov.
Le ga čakí leto dni,
brez plačila te spusti!

Kmetič, lepo prosim te:
bolj ponižno nosi se.
Pred gospodom glavo nagni
in pred Bogom se pokloni.
Po dnev delaj, kar je prav,
pa boš po noči lahko spav.

Naj bo delo tvojih rok
le sekira, plug in drog;
brana ino pa motika,
to se za te najbolj šika.
Puško pusti le na stran,
če ne greš v dežele bran.

NOVE KNJIGE.

„Slovenska Matica“ je izdala sledeče knjige:

Letopis Slovenske Matice za l. 1902. Uredil Evgen Lah. Natisnila Blasnikova tiskarna.

Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. IV. zvezek. Uredil L. Pintar. Natisnila „Národna tiskarna“.

Zabavna knjižnica. XIV. zvezek. Učejnjak (Dr. Franč. Detela). Sami med seboj (F. I. Doljan). Tiskala „Katoliška tiskarna“.

Zabavna knjižnica. XV. zvezek. Tiskala „Katoliška tiskarna“.

Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. IX. zvezek. Uredil Franč. Levec. Knjiga g. prof. Orožna izide pozneje.

